
N

Palat. XLIV 59

8691

586882 SBN

LUCII ANNÆI FLORI

RERUM ROMANARUM *LIBRI IV.*

Ex Musæo

JO: ISAACI PONTANI.

Accedunt breves ejuſdem Notæ, atque obſervata præſertim Politica in fine opuſculi.

Correctissima Editio.

FLORENTIÆ, Anno Jubilæi MDCC.
Typis Regiæ Celsitudinis,
Apud Petrum Antonium Brigonci.

Superioribus permittentibus.

L. JUL. FLORI RERUM ROMANARUM LIBER PRIMUS.

PROLOGUS.

POpulus Romanus à Rege Romulo uſque Cæſarē Auguſtū ſeptingentos per annos tantum operum pace, belloque geſſit, ut ſi quis magnitudinem Imperii cum annis conferat, ætatem ultrà putet. Ita latè per orbem terrarum arma circumtulit, ut qui res ejus legunt, non unius populi, ſed generis humani facta diſcant. Nam tot laboribus, periculiſque jactatus eſt, ut ad conſtituendū ejus Imperium, contendiſſe Virtus, & Fortuna viderentur. Quare quum præcipuè hoc quoque, ſicut cætera, operæ pretium ſit cognoſcere; tamen quia ipſa ſibi obſtat magnitudo, rerumque diverſitas aciem intentionis abrumpit,

faciam, quod ſolent, qui terrarum ſitus pingunt: in brevi quaſi tabella totam ejus imaginem amplectar, nonnihil, ut ſpero, ad admirationem principis populi collaturus, ſi pariter atque in ſemet univerſam magnitudinem ejus oſtendero. Si quis ergo populum Romanum, quaſi hominem conſideret, totamque ejus ætatæm percenſeat, ut cæperit, utque adoleverit, ut quaſi ad quendam juventæ florem pervenerit, ut poſteà velut conſenuerit, quatuor gradus, proceſſuſque ejus inveniet.

Prima ætas ſub regibus fuit, prope CCL. per annos, quibus circum ipſam matrem ſuam cum finitimis luctatus eſt Hæc erit ejus infantia. Sequens à Bruto, Collatinoque Conſulibus, in Appium Claudium, Quinctumque Fulviũ Couſules, CCL. annos patet, quibus Italiam ſubegit. Hoc fuit tempus viris armiſve incitatiſſimum: ideò quis adoleſcentiam dixerit. Dehinc ad Cæſarem Auguſtum CCL. anni quibus totum orbem pacavit. Hic jam ipſa juvẽta Imperii, & quaſi quædam robuſta maturitas. A Cæſare Auguſto in ſæculum noſtrum haud multo minus anni CC. quibus inertià Cæſarum quaſi conſenuit, atque decoxit, niſi quòd ſub Trajano Principe movet lacertos, & pręter ſpem omnium, ſenectus Imperii, quaſi reddita juventute, revireſcit.

CAPUT I.

De Romulo primo Romanorum Rege.

PRimus ille, & urbis, & Imperii, conditor Romulus fuit, à Marte genitus, & Rhea Silvia. Hoc de ſe Veſtæ ſacerdos gravida confeſſa eſt, nec mox fama dubitavit, cùm Amulii Imperio abjectus in profluentem cum Remo fratre, non potuit extingui. Siquidem, & Tiberinus amnem repreſſit, & relictis catulis lupa vagitum ſecuta, ubera admovit infantibus, matremque ſe geſſit. Sic repertos apud arborem Fauſtulus regis paſtor tulit in caſam, atque educavit. Alba tunc erat Latio caput, Juli opus: nam Lavinium patris Æneæ contempſerat. Ab his Amulius jam bis ſeptima ſobole regnabat, fratre pulſo Numitore, cujus ex filia Romulus. Igitur prima juventæ face patruum Amulium ab arce deturbat, avum reponit: ipſe fluminis amator, & montium, apud quos erat educatus, mœnia novæ urbis agitabat. Gemini erant: uter auſpicaretur, & regeret, adhibere placuit deos. Remus montem Aventinum, hic Palatinum occupavit. Prior ille VI. vultures, hic poſteà, ſed XII. vidit. Sic victor augurio, urbẽ excitat, plenus ſpei, bellatricem fore: ita illi aſſuetæ ſanguini, & prædæ aves pollicebantur. Ad tutelam novæ urbis ſuffi-

cere vallum videbatur: cujus dum irridet anguſtias Remus, idque increpat ſaltu; dubium an juſſu fratris, occiſus eſt. Prima certè victima fuit, munitionemque urbis novæ ſanguine ſuo conſecravit. Imaginem urbis magis quàm urbem fecerat: Incolæ de erant. Erat in praximo lucus: hunc Aſylum facit: & ſtatim mira vis hominum, Latini, Tuſcique paſtores, quidã etiam trãſmarini; Phryges, qui ſub Ænea: Arcades, qui ſub Evandro Duce influxerant. Ita ex variis quaſi elementis congregavit corpus unum, populumque Romanum ipſe fecit. Res erat unius ætatis, populus virorum Itaque matrimonia à finitimis petita, quia non impetrabantur, manu capta ſunt. Simulatis quippè ludis equeſtribus, virgines, quæ ad ſpectaculum venerant, præda fuere: & hæc ſtatim cauſa bellorum. Pulſi, fugative Vejentes. Ceninenſium captum, ac dirutum eſt oppidum. Spolia inſuper opima de Rege, Feretrio Jovi manibus ſuis Rex reportavit. Sabinis proditæ portæ per virginem, nec dolo; ſed puella pretium rei, quàm gerebant in ſiniſtris, petierat; dubium clypeos, an armillas. Illi ut & fidem ſolverent, & ulciſcerentur, clypeis obruêre. Ita admiſſis ad mœnia hoſtibus atrox in ipſo aditu pugna, adeò ut Romulus Jovem oraret, ut fœdam ſuorum fugam ſiſteret: Hinc tem-

plum

plum, & Stator Jupiter. Tandem ſævientibus intervenere raptæ laceris comis. Sic pax facta cùm Tatio, fœduſque percuſſum, ſecutaque res mira dictu, ut relictis ſedibus ſuis novam in urbem hoſtes demigrarēt, & cùm generis ſuis avitas opes pro dote ſociarent. Auctis brevi viribus, hunc Rex ſapientiſſimus Statum Reip. impoſuit, ut juvētus diviſa per tribus, in equis, & in armis ad ſubita bella excubaret: conſilium Reipub penes ſenes eſſet, qui ex authoritate patres, ab ætate Senatus vocabātur. His ita ordinatis, repentè cùm cōcionē haberet ante urbem apud Capreę paludē è conſpectu ablatus eſt. Diſcerptum aliqui à Senatu putant ob aſperiùs ingenium: ſed oborta tempeſtas, ſoliſque defectio, conſecrationis ſpeciē prębuere, cui mox Julius Proculus fidē fecit, viſum à ſe Romulum affirmans auguſtiore forma, quàm fuiſſet: mandare prætereà, ut ſe pro numine acciperēt: Quirinum in cœlo vocari: placitum diis ut gentium Roma potiretur.

CAPUT II.

De Numa Pompilio.

SUcceſſit Romulo Numa Pompilius, quem Curibus Sabinis agentem vltro petivere, ob inclytā viri religionem. Ille ſacra, cæremonias, omnemque cultū

Deorum immortalium docuit. Ille Pontifices, Augures, Salios, cæteraque ſacerdotia: annum quoque in XII. menſes, faſtos dies, nefaſtoſque deſcripſit. Ille Ancylia, atque Palladium, ſecreta quædam Imperii pignora, Janumque geminum, fidem pacis, ac belli: in primis focum Veſtæ virginibus colendum dedit, ut ad ſimilitudinem cœleſtium ſiderum, cuſtos Imperii flamma vigilaret. Hæc omnia quaſi monitu Deæ Egeriæ, quò magis barbari acciperent. Eò denique ferocem populum redegit, ut quod vi, & injuria occupaverat Imperium, religione, atque juſtitia gubernaret.

CAPUT III.

De Tullo Hoſtilio.

EXcipit Pompilium Numam Tullus Hoſtilius, cui inhonorem virtutis regnum ultrò datum. Hic omnem militarem diſciplinam, artemque bellandi condidit. Itaque mirum in modum exercita juventute, provocare auſus Albanos, gravem, & diu principem populum. Sed quum pari robore frequentibus præliis utrique comminuerentur, miſſo in compendium bello, Horatiis, Curiatiiſque tergeminis hinc, atque inde fratribus, utriuſque populi fata cōmiſſa ſunt. Anceps, & pulchra cōtentio, exituque ipſo mirabilis. Tribus quippè

pè illinc vulneratis, hinc duobus occiſis, qui ſupererat Horatius, addito ad virtutem dolo, ut diſtraheret hoſtē, ſimulat fugam, ſinguloſque; prout ſequi poterat, adortus exſuperat. Sic (rarum) unius manu parta victoria eſt, quam ille mox parricidio fœdavit. Flentem ſpolia circa ſe ſponſi quidem, ſed hoſtis, ſororem viderat: hunc tam immaturum virginis amorem ultus eſt ferro. Citavere leges nefas, ſed abſtulit virtus parricidam, & facinus intra gloriam fuit. Nec diu in fide manſit Albanus. Nam Fidenates bello miſſi in auxilium ex fœdere, medii inter duos expectavere fortunam. Sed rex callidus ubi inclinare ſocios ad hoſtem videt, tollit animos, quaſi ipſe mandaſſet: ſpes inde noſtris, metus hoſtibus. Sic fraus proditorum irrita fuit. Itaque hoſte victo, ruptorem fœderis Metium Suffetium religatum inter duos currus, pernicibus equis diſtrahit: Albamque ipſe quamvis parentem, æmulam tamen, diruit, cùm priùs omnes opes urbis, ipſumque populum Romam tranſtuliſſet, prorſus ut conſanguinea civitas non periiſſe, ſed in ſuum corpus rediiſſe rurſus videretur.

CAPUT IV.

De Anco Marcio.

ANcus deinde Marcius Nepos ex filia Pompilii, pari ingenio. Hic igitur & mœnia muro amplexus eſt, & interfluentem urbi Tiberim ponte commiſit: Oſtiamque in ipſo maris, fluminiſque confinio Coloniam poſuit: jam tum videlicet præſagiens animo futurum, ut totius mundi opes, & commeatus illo veluti maritimo Urbis hoſpitio reciperentur.

CAPUT V.

De Tarquinio Priſco.

TArquinius poſteà Priſcus, quamvis traſmarinæ originis, Regnum ultrò petens, accipit ob induſtriam, atque elegantiam: quippè qui oriundus Corintho, Græcum ingenium Italicis artibus miſcuiſſet. Hic, & Senatus majeſtatem numero ampliavit, & centuriis tribus auxit, quamvis Actius Nevius numerum augeri prohiberet, vir ſummus augurio; quem Rex in experimentum rogavit, fierine poſſet, quòd ipſe mente conceperat. Ille rem expertus augurio, poſſe reſpondit. Atque hoc inquit, agitabam, an cotem illam ſecare novacula poſſem? Et Augur, Potes er-

go, inquit, & ſecuit. Inde Romanis ſacer auguratus. Neque pace Tarquinius quàm bello promptior. XII. Tuſciæ populos frequentibus armis ſubegit: & inde Faſces, Trabeæ, Curules, Annuli, Phaleræ, Paludamenta, Prætexta; inde quod aurato curru quatuor equis triumphatur: Togæ pictæ, tunicæque palmatæ: omnia denique decora, & inſignia, quibus Imperii dignitas eminet.

CAPUT VI.

De Servio Tullio.

SErvius Tullius deinceps gubernacula urbis invadit, nec obſcuritas inhibuit, quamvis matre ſerva creatum. Nã ob eximiam indolem uxor Tarquinii Tanaquil liberaliter educaverat: & clarum fore, viſa circa caput flamma, promiſerat. Ergo inter Tarquinii mortem adnitente Regina, ſubſtitutus in locum Regis quaſi ad tempus, Regnum dolo partum ſic egit induſtria, ut jure adeptus videretur. Ab hoc Populus Romanus relatus in cenſum, digeſtus in claſſes, curiis, atque collegiis diſtributus. Summàque regis ſolertia ita eſt ordinata Reſpublica, ut omnia patrimonii, dignitatis, ætatis, artium, officiorumque diſcrimina in tabulas referrentur, ac ſi maxima civitas minimæ domus diligẽtia contineretur.

Caput VII.

De Tarquinio Superbo.

Poſtremus omnium fuit Regum Tarquinius, cui cognomen Superbo ex moribus datum. Hic Regnum avitum, quod à Servio tenebatur, rapere maluit, quàm expectare: immiſſiſque in eum percuſſoribus, ſcelere partam poteſtatē non meliùs egit, quàm acquiſierat. Nec abhorrebat moribus uxor Tullia; quæ ut Regem ſalutaret, ſupra cruentum patrem, vecta carpēto, conſternatos equos egit. Sed ipſe in Senatū cædibus, in omnes ſuperbia (quæ crudelitate gravior eſt bonis) graſſatus, quum ſævitiam jam domi fatigaſſet, tandem in hoſtes converſus eſt; ſic valida oppida in Latio capta ſunt Ardea, Otriculum, Gabii, Sueſſa, Pometia. Tum quoque cruentus in ſuos. Neque enim filium verberare dubitavit, ut ſimulanti transfugā, apud hoſtes hinc fides eſſet: cui Gabiis ut voluerat recepto, atque per nuncios conſulenti quid fieri vellet, eminentia forte, papaverum capita virgula decuſſit, quū per hoc interficiendos eſſe Principes intelligi vellet, (quæ ſuperbia!) ſic reſpōdit. Tamen de manubiis captarum urbium templum erexit, quod quum inaugurararetur, cedentibus cæteris deis (mira res dictu) reſtitêre Juventas, &

Terminus. Placuit vatibus contumacia numinũ:ſi quidem firma omnia,& æterna pollicebantur. Sed illud horrendum, quòd molientibus ædem, in fundamentis humanum repertum eſt caput: nec dubitavere cuncti, monſtrum pulcherrimum Imperii ſedem, caputque terrarum promittere. Tandiù ſuperbiam Regis Populus Romanus perpeſſus eſt, donec aberat libido: hanc ex liberis ejus importunitatẽ tolerare non potuit:quorum cùm alter ornatiſſimæ fœminæ Lucretiæ ſtuprum intuliſſet, matrona dedecus ferro expiavit: Imperium tum Regibus abrogatum.

CAPUT VIII.

Anacephalæoſis de ſeptem Regibus.

HÆc eſt prima ætas Populi Romani, & quaſi infantia, quam habuit ſub Regibus ſeptem,quadam fatorum induſtria,tam variis ingenio, ut Reip. ratio, & utilitas poſtulabat. Nam quid Romulo ardentius? tali opus fuit, ut inuaderet Regnum. Quid Numa religioſius? talem res popoſcit, ut ferox populus deorum metu mitigaretur. Quid ille militiæ artifex Tullus? bellatoribus viris quàm neceſſarius! ut acueret ratione virtutem.Quid ædificator Ancus? ut urbem Colonia extenderet, ponte jungeret, muro tueretur. Jam verò Tarqui-

quinii ornamenta, & inſignia quantam principi populo addiderunt ex ipſo habitu dignitatem? Actus à Servio cenſus quid effecit, niſi ut ipſa ſe noſceret Reſ. publica? Poſtremò Superbi illius importuna dominatio nonnihil, immò vel plurimùm profuit. Sic enim effectum eſt, ut agitatus injuriis populus, cupiditate libertatis incenderetur.

CAPUT IX.

De mutatione Reip.

IGitur Bruto, Collatinoque ducibus, & auctoribus, quibus ultionem ſui moriens matrona mandaverat: Populus Romanus ad vindicandum libertatis, ac pudicitiæ decus quodam quaſi inſtinctu Deorum concitus, Regem repentè deſtituit, bona diripit, agrum Marti ſuo cōſecrat, Imperium in eoſdem libertatis ſuæ vindices transfert, mutato tamen, & jure, & nomine. Quippè ex perpetuo annuū placuit, ex ſingulari duplex: ne poteſtas ſolitudine, vel mora corrumperetur. Conſuleſque appellavit pro regibus, ut conſulere ſe civibus ſuis debere meminiſſent. Tantumque libertatis novæ gaudium inceſſerat, ut vix mutati ſtatus fidem caperent, alterumque ex Conſulibus Lucretiæ maritum, tantum ob nomen, & genus regium, faſcibus abrogatis, Urbe dimitterēt. Itaque

que ſubſtitutus Valerius Publicola, ſũmo ſtudio annixus eſt ad augẽdam liberi populi majeſtatem. Nam, & faſces ei pro libera concione ſubmiſit, & jus provocationis adverſus ipſos dedit. Et ne ſpecies arcis offenderet, eminẽtes ædes ſuas in plana ſubmiſit. Brutus verò favori civium etiam domus ſuæ clade, & parricidio velificatus eſt. Quippè quũ ſtudere revocandis in urbem regibus liberos ſuos comperiſſet, protraxit in forum, & concione media virgis cecîdit, & ſecuri percuſſit, ut planè publicus parẽs in locum liberorum adoptaſſe ſibi populum Romanum videretur. Liber jam hinc Popul. Rom. prima adverſus exteros arma pro libertate corripuit, mox pro finibus deinde pro ſociis, tũ pro gloria, & Imperio, laceſſentibus aſſiduè uſquequaque finitimis, quippe quum patrii ſoli gleba nulla eſſet, ſed ſtatim hoſtile pomœrium, mediuſque inter Latium, & Tuſcos quaſi in quodam bivio collocatus, omnibus portis in hoſtem incurreret: donec quaſi contagione quadam per ſingulos itum eſt, & proximis quibuſque correptis, totam Italiam ſub ſe redigeret.

CAPUT X.

Bellum Etruſcum, cum Rege Porſena.

PUlſis ex urbe regibus prima pro libertate arma corripuit. Nã Porſena Rex Etruſcorum ingentibus copiis aderat, & Tarquinios manu reducebat. Hunc tamen quamvis & armis, & fame vrgeret, occupatoque Janiculo ipſis urbis faucibus incubaret, ſuſtinuit, repulit: noviſſime etiam tanta admiratione percuſſit, ut ſuperior ultrò cũ pænè victis amicitiæ fœdera feriret. Tunc illa Romana pericula, atque miracula Horatius, Mucius, Clælia: quæ niſi in annalibus forent, hodie fabulæ viderentur. Quippe Horatius Cocles poſtquã hoſtes undique inſtantes ſolus ſubmovere non poterat, ponte reciſo tranſnatat Tyberim, nec arma dimittit. Mucius Scævola regem per inſidias in caſtris ejus aggreditur: ſed ubi fruſtratum circa purpuratũ ejus ictum tuetur, ardentibus focis ſubiicit manum, terroremque geminat dolo; Ut ſcias, inquit, quem virum effugeris, idem trecenti juravimus, quum interim (immane dictu) hic interritus, ille trepidaret tanquam manus regis arderet. Sic quidem viri. Sed ne quis ſexus à laude ceſſaret, ecce & virginum virtus. Una ex obſidibus Regi data elapſa cuſtodiam, Clœlia, per patrium flumen

men equitabat. Et rex quidem tot, tantiſque virtutum territus monitis, valere liberoſque eſſe juſſit. Tarquinii tam diù dimicaverunt, donec Aruntem filiū regis manu ſua Brutus occidit ſuperque ipſum mutuò vulnere expiravit, planè quaſi adulterum ad inferos uſque ſequeretur.

CAPUT XI.

Bellum Latinum.

LAtini quoque Tarquinios aſſerebant æmulatione & invidia, ut populus qui foris dominabantur, ſaltem domi ſerviret. Igitur omne Latium, Manilio Tuſculano Duce, quaſi in regis vltionem tollit animos. Apud Regilli lacū dimicatur diu Marte vario, donec Poſtumius ipſe dictator ſignum in hoſtes jaculatus eſt (novum, & inſigne commentum) uti peteretur curſu. Coſſus equitum magiſter exuere frœnos imperavit, & hoc novum, quò acriùs incurrerent. Ea demū atrocitas fuit prælii, ut interfuiſſe ſpectaculo Deos fama tradiderit; duos in candidis equis Caſtorem, atque Pollucē nemo dubitarit. Itaque, & Imperator veneratus eſt, pactuſque victoriam, tēpla promiſit, & reddidit plane quaſi cōmilitonibus Deis ſtipendium. Hactenus pro libertate: Mox de finibus cùm eiſdē Latinis aſſidue, & ſine intermiſſione pugna-

gna-

gnatum eſt. Sora (quis credat?) & Algidum terrori fuerunt: Satricum, atque Corniculum Provinciæ. De Uciis, & Bovillis, pudet, ſed triumphavimus. Tibur nunc ſuburbanum, & æſtivæ Præneſte deliciæ, nuncupatis in Capitolio votis petebantur. Idem tunc Fæſulæ, quod Carræ nuper, idem nemus Aricinum, quod Hercynius ſaltus: Fregellæ, quod Geſoriacum: Tiberis, quod Euphrates. Coriolus quoque (proh pudor) victus adeò gloriæ fuit, ut captum oppidum C. Marcius Coriolanus quaſi Numantiam, aut Africam nomen induerit. Extant, & parta de Antio ſpolia, quæ C. Mænius in ſuggeſtu fori, capta hoſtium claſſe, ſuffixit: ſi tamen illa claſſis nam ſex fuere roſtratæ. Sed hic numerus illis initijs navale bellum fuit. Pervicaciſſimi tamen Latinorum Æqui, & Volſci fuere, & quotidiani, ut ſic dixerim, hoſtes. Sed hos præcipue L. Quinctius domuit, ille Dictator ab aratro, qui obſeſſa, ac pœnè jam capta L. Minutii conſulis caſtra, egregia virtute ſervavit. Medium erat fortè tempus ſementis, cùm patricium virum innixum aratro ſuo lictor in ipſo opere deprehēdit. Inde in aciem profectus, ne quid à ruſtici operis imitatione ceſſaret, victos more pecudum ſub jugum miſit. Sic expeditione finita, rediit ad boves rurſus triumphalis agricola. Fides numinum! qua

ve-

velocitate? intra XVI. dies cœptum, peractumq; prorſus eſt bellum; ut feſtinaſſe dictator ad relictum opus videretur.

CAPUT XII.

Bellum cum Etruſcis, Faliſcis, & Fidenatibus.

ASſidui verò, & anniverſarii hoſtes ab Etruria fuere Vejentes, adeò ut extraordinariā manū adverſus eos promiſerit, privatumque geſſerit bellum gens una Fabiorum. Satis ſuperque idonea clades. Cæſi apud Cremeram trecenti, patricius exercitus: & ſcelerato ſignatur nomine, quæ proficiſcentes in prælium porta dimiſit Sed ea clades ingentibus expiata victoriis, poſtquam per alios, atque alios duces robuſtiſſima capta ſunt oppida, vario quidem evētu. Faliſci ſe ſponte dediderunt. Cremati ſuo igne Fidenates. Rapti funditus deletique Vejentes. Faliſci quum obſiderentur, mira viſa eſt fides Imperatoris, nec immeritò, quòd ludimagiſtrum urbis proditorem, cum iis quos adduxerat pueris vinctum ſibi ultro remiſiſſet. Eam namque Furius Camillus, vir ſanctus, & ſapiens ſciebat veram eſſe victoriam, quæ ſalva fide, integra dignitate pararetur. Fidenæ quia pares non erant ferro, ad terrorem movendum facibus armatæ, & diſcoloribus ſerpentum in-

modum vittis furiali more proceſſerāt : ſed habitus feralis, everſionis omē fuit. Vejentium quāta res fuerit, indicat decennis obſidio. Tunc primum hyematum ſub pellibus, taxata ſtipendio hyberna, adactus miles ſua ſpontè jure jurando, niſi capta urbe non remeare. Spolia de Larte Tolumnio Rege ad Feretriū reportata. Denique non ſcalis, nec irruptione, ſed cuniculo, & ſubterraneis dolis peractum urbis excidium. Ea denique viſa eſt prædæ magnitudo, ut ejus decimæ Apollini Pytio mitterētur, univerſuſque Populus Romanùs ad direptionem urbis vocaretur. Hoc tunc Vejentes fuere, nunc fuiſſe quis meminit? quæ reliquiæ? quodue veſtigium? Laborat annalium fides, ut Vejos fuiſſe credamus.

CAPUT XIII.

Bellum Gallicum.

HInc ſive invidia Deorum, ſive fato; rapidiſſimus procurrentis Imperii curſus, parumper Gallorum Senonum incurſione ſupprimitur. Quòd tempus populo Rom. neſcio utrū clade funeſtius fuerit, an virtutis experimentis ſpecioſius. Ea certè fuit vis calamitatis, ut in experimentum illatam putem divinitus, ſcire volentibùs immortalibus diis, an Romana virtus Imperium orbis mere-

rere-

reretur. Galli Senones, gens natura ferox, moribusq; incondita, ad hoc ipſa corporum mole perindè ac armis ingentibus, adeò omni genere terribilis fuit, ut planè nata ad hominum interitum, urbium ſtragem, videretur. Hi quondã ab ultimis terrarum oris, & cingente omnia Oceano, ingenti agmine profecti, quum jam media vaſtaſſent, poſitis inter Alpes, & Padum ſedibus; ne his quidem contenti, per mediam Italiã vagabantur. Tum Cluſium oppidum obſidebant. Pro ſociis, ac fœderatis populus Romanus intervênit, miſſis ex more legatis. Sed quod jus apud barbaros? Ferocius agunt. Movent exinde certamẽ. Converſis igitur à Cluſio, Romamque venientibus; ad Aliam flumen cũ exercitu Fabius Conſul occurrit. Nõ Cremeræ fœdior clades. Itaque hunc diem faſtis Roma damnavit. Fuſo exercitu, jam mœnibus urbis appropinquabant. Erant nulla præſidia. Tum igitur, aut nunquam aliàs, apparuit vera illa Romana virtus. Quam primùm majores natu ampliſſimis uſi honoribus in forum coëunt: ibi devovente Pontifice, diis ſe Manibus conſecrant: ſtatimque in ſuas quiſque ædes regreſſi, ſicut in trabeis erant, & ampliſſimo cultu in curulibus ſellis ſeſe poſuerunt, ut, cùm veniſſet hoſtis in ſua dignitate morerẽtur. Pontifices & Flamines, quidquid

re-

religioſiſſimi in templis erat, partim in doliis deffoſſa terræ recondunt, partim impoſita plauſtris ſecum auferunt. Virgines ſimul ex ſacerdotio Veſtæ, nudo pede fugētia ſacra comitantur. Tum excepiſſe fugientes unus è plebe fertur Albinius, qui depoſitis uxore, & filiis, virgines in plauſtrum recepit. Adeo tum quoque in ultimis religio publica privatis affectibus antecellebat. Juvētus verò, quàm ſatis conſtat vix mille hominum fuiſſe, Duce Manlio arcem Capitolini montis inſedit, obteſtata ipſum, quaſi præſentem Jovem, ut quemadmodum ipſi ad defendendum templum ejus concurriſſent ita ille virtutē eorum numine ſuo tueretur. Aderant interim Galli, apertamque urbem primò trepidi; ne quis ſubeſſet dolus: mox ubi ſolitudinem vident, pari clamore, & impetu inuadunt. Patentes paſſim domos adeunt: ubi ſedentes in curulibus ſellis prætextatos ſenes velut Deos, Genioſque venerati, mox eoſdē, poſtquam eſſe homines liquebat, alioqui nihil reſpondere dignantes, pari vecordia mactant, faceſque tectis iniiciunt, & totam urbem igne, ferro, manibus, ſolo exæquant. Sex menſibus barbari (quis crederet?) circa montem unum pependerūt, nec diebus modò ſed noctibus omnia experti; quos tādem Manlius noctæ ſabeuntes, clango-
re

Duci

æ anſeris excitatus à ſumma rupe dejecit: & ut ſpem hoſtibus demeret, quamquam in ſumma fame, tamen ad ſpem fiduciæ panes ab arce jaculatus eſt. Et ſtato quodam die per medias hoſtium cuſtodias Fabium Pontificem ab arce demiſit, qui ſolemne ſacrum in Quirinali monte conficeret, Atque ille per media hoſtium tela incolumis religionis auxilio rediit, propitioſque Deos renunciavit. Noviſſimè cùm jam obſidio ſua barbaros fatigaſſet, mille pondo auri receſſum ſuum venditantes, idque ipſum per inſolentiam, cùm ad iniqua pondera addito adhuc gladio, ſuperbè, victis increparent, ſubitò aggreſſus à tergo Camillus adeò cecîdit, ut omnia incendiorum veſtigia, Gallici ſanguinis inundatione deleret. Agere gratias diis immortalibus ipſo tantæ cladis nomine libet. Paſtorum caſas ignis ille, & flamma paupertatem Romuli abſcōdit. Incendium illud quid egit aliud, niſi ut deſtinata hominum, ac deorum domicilia civitas, non deleta, non obruta, ſed expiata potiùs, & illuſtrata videatur; Igitur poſt aſſertam à Manlio, reſtitutam à Camillo urbem, acriùs etiam vehementiuſque in finitimos reſurrexit. Ac primu omniū illam ipſam Gallicam gentem non contentus mœnibus expuliſſe, quū per Italiam naufragia ſua latiùs traheret, ſic perſecutus eſt duce

Ca-

Camillo, ut hodie nulla Senonum veſtigia ſuperſint. Semel apud Anienem trucidati cùm ſingulari certamine Manlius aureum torquem Barbaro inter ſpolia detraxit: inde Torquatus dictus. Iterum in Pontino agro, cùm in ſimili pugna M. Valerius, inſequente Gallo, ſacra alite adjutus retulit ſpolia; dictuſque eſt ipſe Corvinus. Nec non tamen poſt aliqnot annos, omnes reliquias eorum in Etruria ad lacũ Vadimonis Dolabella delevit, ne quis extaret in ea gẽte, qui incenſam à ſe Romanam urbem gloriaretur.

CAPUT XIV.

Bellum Latinum.

CONverſus à Gallis in Latinos, Manlio Torquato, Decio Mure Conſulibus, ſemper quidem æmulatione Imperii, infeſtos, contemptu urbis incenſæ, quum jus civitatis, partem imperii, ac magiſtratuum poſcerent pari imperio, atque jam ampliùs, quàm congredi auderent: quo tempore quis ceſſiſſe hoſtem mirabitur? cùm alter Conſulum filium ſuum, quia contra imperium pugnaverat, quamvis victorem occiderit, quaſi plus in imperio, eſſet, quàm in victoria: alter quaſi monitu deorum capite velato primam ante aciem diis Manibus ſe devoverit,

ut in confertiſſima ſe hoſtium tela ja
culatus, novum ad victoriam iter ſanguinis ſui ſemita aperiret.

CAPUT XV.

Bellum Sabinum.

A Latinis aggreſſus eſt gentem Sabinorum, qui immemores factæ ſub Tito Tatio affinitatis, quodam contagio belli ſe Latinis adjunxerant. Sed Curio Dentato conſule, omnem eum tractum quà Nar ambit, fonteſque Velini, Adriatico tenus mari, igne ferroque vaſtavit. Qua victoria tantũ hominum, tantum agrorum redactum in poteſtatem, ut, in utro plus eſſet, nec ipſe poſſet æſtimare, qui vicerat.

CAPUT XVI.

Bellum Samniticum.

PRecibus deinde Campaniæ motus, non pro ſe, ſed, quòd eſt ſpecioſius, pro ſociis Samnites invadit. Erat fœdus cum utriſque percuſſum. Sed hoc Campani ſanctius & prius, omnium ſuorum deditione fecerant. Sic ergo Romanus bellum Samniticum tãquam ſibi geſſit. Omnium non modò Italia, ſed toto orbe terrarum, pulcherrima Campaniæ plaga eſt. Nihil mollius cœlo: denique bis floribus vernat

Nihil uberius ſolo; ideò Liberi Cereriſque certamen dicitur. Nihil hoſpitalius mari. Hîc illi nobiles portus, Cajeta, Miſenus, & tepentes fontibus Bajæ. Lucrinus & Avernus; quædam maris oſtia. Hîc amicti vitibus montes, Gaurus, Falernus, Maſſicus, & pulcherrimus omnium Veſuvius, Ætnæi ignis imitator. Urbes ad mare, Formiæ, Cumæ, Puteoli, Neapolis, Herculaneum, Pompeii, & ipſa caput urbium Capua quõdam inter tres maximas, Romam, Carthaginemque numerata. Pro hac urbe jis regionibus populus Romanus Samnites invaſit, gẽtem, ſi opulentiam quæras, aureis & argenteis armis, diſcolori veſte uſque ad ambitum armatam: Si inſidiarũ fallaciam, ſaltibus ferè & montium fraude graſſantem: Si rabiem ac furorem, ſacratis legibus, humaniſque hoſtiis in exitium Urbis agitatam: Si pertinaciã, ſexies rupto fœdere, cladibuſque ipſis animoſiorem. Hos tamen quinqaginta annis per Fabios, & Papirios patres eorumque liberos, ita ſubegit ac domuit, ita ruinas ipſas urbium diruit, ut hodie Samnium in ipſo Samnio requiratur: nec facilè appareat materia quatuor & viginti triumphorum. Maxime tamen nota, & illuſtris ex hac gente clades apud Caudinas furcas Veturio Poſtumjoque conſulibus accepta eſt.

Clau-

Clauſo enim per inſidias intra eum ſaltum exercitu, unde non poſſet evadere, ſtupens occaſione tanta dux hoſtium Pontius, Herennium patrem conſuluit. Et ille, mitteret omnes, vel occideret, ſapienter, ut ſenior, ſuaſerat. Hic armis exutos mittere ſub jugum maluit, ut nec amici forent beneficio, & poſt flagitium hoſtes magis. Itaque & conſules magnificè voluntaria deditione turpitudinem fœderis dirimunt, & ultionem flagitans miles Papirio duce (horribile dictu) ſtrictis enſibus per ipſam viam ante pugnam furit, & in congreſſu arſiſſe omnium oculos, hoſtis auctor fuit: nec priùs finis cædibus datus, quàm jugum & hoſtibus, & duci capto repoſuerunt.

CAPUT XVII.

Bellum Etruſcum; & Samniticum.

HActenus Populus Romanus bellum cùm ſingulis gentium: mox acervatim; tamen ſic quoque par omnibus. Etruſcorum XII. populi, Umbri in id tempus intacti, antiquiſſimus Italiæ populus, Samnitium reliqui in excidium Romani nominis repentè conjurant. Erat terror ingens tot ſimul, tantorumque populorum. Latè per Etruriā infeſtā quatuor agminum ſigna

volitabant. Ciminius interim ſaltus in medio, ante invius planè quaſi Caledonius, vel Hercynius, adeò tunc terrori erat, ut Senatus conſuli denunciaret, ne tantum periculi ingredi auderet. Sed nihil horum terruit ducem, quin fratre præmiſſo exploraret acceſſus. Ille per noctem paſtorio habitu ſpeculatus omnia refert. Tum ſic Fabius Maximus periculoſiſſimum bellum, ſine periculo explicavit. Nā ſubito inconditos atque palantes aggreſſus eſt, captiſque ſuperioribus jugis, in ſubjectos ſuo more detonuit. Ea namque ſpecies fuit illius belli quaſi in Terrigenas è cœlo, ac nubibus tela mitterentur. Nec incruenta tamen illa victoria: nam oppreſſus in ſinu vallis alter conſulum Decius more patrio devotum diis manibus obtulit caput, ſolemnemque familiæ ſuæ conſecrationem in victoriæ pretium redegit.

Caput XVIII.

Bellum Tarentinum, & cum Pyrrho rege.

SEquitur bellum Tarentinum, unum quidem titulo & nomine, ſed victoria multiplex. Hoc enim Campanos Apulos, atq; Lucanos, & caput belli Tarētinos, ideſt totam Italiam, & cùm iſtis omnibus Pyrrhum clariſſimū Græciæ regem una veluti ruina pariter in-

volvit, ut eodem tempore & Italiam cõſummaret, & transmarinos triumphos auſpicaretur. Tarentus Lacedęmoniorum opus, Calabriæ quondam & Apuliæ, totiuſque Lucaniæ caput, tum magnitudine & muris, portuq; nobilis, tũ mirabilis ſitu: quippe in ipſis Adriatici maris faucibus poſita, in omnes terras, Hiſtriam, Illyricum, Epirum, Achajam, Africam, Siciliam vela dimittit. Imminet portui ad proſpectum maris poſitum majus theatrum, quod quidem cauſa miſeræ civitati fuit omniũ ſuarum calamitatum. Ludos fortè celebrabant, cum adremigantes littori Romanas claſſes inde vident, atque hoſtem rati, emicant, ſine diſcrimine inſultant; qui autem, aut unde Romani, nec ſatis norant. Aderat ſine mora querelam ferens legatio; hanc quoque fœdè per obſcenam turpemque dictu contumeliam violant. Ex hinc bellum, ſed apparatus horribilis quum tot ſimul populi pro Tarentinis conſurgerẽt omnibuſque vehemẽtior Pyrrhus, qui ſemigræcam ex Lacedemoniis conditoribus, civitatem vindicaturus, cùm totius viribus Epiri, Theſſaliæ, Macedoniæ incognitiſque in id tempus elephantis mari, terra, viris, equis, armis, addito inſuper ferarum terrore, veniebat. Apud Heracleam, & Campaniæ fluvium Lirim, Levino cõſu-

le, prima pugna: quæ tam atrox fuit, ut Ferentanæ turmæ præfectus Obſidius, invectus in regem, turbaverit, coëgeritque projectis inſignibus prælio excedere. Actum erat, niſi elephanti cōverſi in ſpectaculū belli procurriſſent: quorum tum magnitudine; tum deformitate & novo colore ſimul ac ſtridore conſternati equi, quum incognitas ſibi belluas amplius quàm erant ſuſpicarentur, fugam ſtragemque latè dederunt. In Apulia deinde apud Aſculum melius dimicatum eſt, Curio, Fabricioque Conſulibus. Jam, quippe belluarum terror exoleverat, & C. Minucius quartæ legionis haſtatus, unius proboſcide abſciſſa mori poſſe belluas oſtenderat. Itaque in ipſas pila congeſta ſunt: & in turres vibratæ faces, tota hoſtium agmina ardentibus ruinis operverunt: nec ante cladi finis fuit, quàm nox dirimeret, poſtremuſq; fugientium ipſe rex à ſatellitibus humero ſaucius in armis ſuis referretur. Lucaniæ ſuprema pugna ſub Aruſinis, quos vocant, campis, ducibus iiſdem qui ſuperius, & tunc toti victoriæ exitum, quem datura virtus fuit, caſus dedit. Nam productis in primam aciem rurſus elephantis unum ex his pullum adacti in caput teli gravis ictus avertit: qui quum per ſtragem ſuorum percurrens ſtridore quereretur, mater

agno-

agnovit, & quaſi vindicatura exilivit: tum omnia circa quaſi hoſtilia gravi timore permiſcuit, ac ſic cædem feræ, quæ primam victoriam abſtulerant, ſecundam parem fecerant, tertiam ſine controverſia tradidere. Nec verò tantum armis & in campis, ſed conſiliis quoque & domi intra Urbem cnm rege Pyrrho dimicatum eſt. Quippe poſt primam victoriam rex callidus, intellecta virtute Romana ſtatim deſperavit armis, ſeque ad dolos contulit. Nam interemptos cremavit, captivoſque indulgenter habuit, & ſine pretio reſtituit. Miſſiſque deinde legatis in Urbem, omni modo adnixus eſt ut in amicitiam reciperetur. Sed bello, & pace, foris, & domi, omnē in partem Romana virtus tum ſe probavit: nec alia magis quàm Tarentina victoria oſtendit populi Romani fortitudinem, ſenatus ſapientiam, ducū magnanimitatem. Quinam illi fuerūt, viri, quos ab elephantis primo prælio obtritos accepimus? omnium vulnera in pectore: quidam hoſtibus ſuis immortui: omnium in manibus enſes, & relictæ in vultibus minæ, & in ipſa morte ira vivebat. Quod adeò Phyrrus miratus eſt, ut diceret: O quam facile erat, orbis imperium occupare, aut mihi Romanis militibus, aut me rege Romanis! Quæ antem eorum

qui

qui ſuperfuerunt, in reparando exercitu feſtinatio? Cum Pyrrhus Video me inquit, plane Herculis ſidere procreatum, cui quaſi ab angue Lernæo tot cæſa hoſtium capita de ſanguine ſuo renaſcantur. Qui autem ille ſenatus fuit? quum perorante Appio Cæco, pulſi cum muneribus ſuis ab urbe legati, interroganti regi ſuo quid de hoſtium ſede ſentirent: urbem templum ſibi viſum, ſenatum Regum eſſe confeſſum confiterentur. Quales porrò ipſi duces vel in caſtris? cum medicum venale Regis Pyrrhi caput afferentem Curius remiſit: Fabricus oblatam ſibi à rege imperii partem repudiavit. Vel in pace? quum Curius fictilia ſua Smanitico præferret auro: Fabricius decem pondo argenti circa Rufinum conſularem virum, quaſi luxuriam cenſoria gravitate damnaret. Quis ergo miretur his moribus, virtute, militia, victorem Popul. Romanum fuiſſe? unoque bello Tarentino intra quadriennium maximam partem Italiæ fortiſſimas gentes, opulentiſſimas urbes, urberrimaſque regiones in ditionem redegiſſe? Aut quid adeò fidem ſuperet, quàm ſi principia belli cùm exitu conferantur? Victor primo prœlio Pyrrhus totam trementem Campaniã, Lirim, Fregellaſq; populatus, prope

captam Urbem à Prænestina arce proſpexit, & à vigeſimo lapide oculos trepidæ civitatis fumo ac pulvere implevit. Eodem poſtea bis exuto caſtris, bis ſaucio, & in Græciam trans mare, ac terras fugato, pax, & quies, & tanta adeò de opulentiſſimis tot gentibus ſpolia, ut victoriam ſuam Roma non caperet. Nec enim ullus pulchrior in Urbem, aut ſpecioſior triumphus intravit. Ante hunc diem nihil niſi pecora Volſcorum, greges Sabinorum, carpenta Gallorum, fracta Samnitium arma vidiſſes. Tum ſi captivos aſpiceres: Moloſſi, Theſſali, Macedones, Brutius, Apulus, atque Lucanus: Si pompas, aurum, purpura, ſigna, tabulæ, Tarentinæque deliciæ. Sed nihil libentius Populus Romanus aſpexit, quàm illas quas timuerat cùm turribus ſuis belluas, quæ non ſine ſenſu captivitatis ſummiſſis cervicibus victores equos ſequebantur.

CAPUT XIX.

Bellum Picenum.

OMnis mox Italia pacem habuit. Qui enim poſt Tarentum auderent? niſi quòd ultro perſequi ſocios hoſtiũ placuit. Domiti hinc Picentes & caput gẽtis Aſculum, P. Sempronio duce, qui tremente inter prœlium campo, Tellurem deam promiſſa æde placavit.

Caput XX.

Bellum Salentinum.

SAlentini Picentibus additi, caputque regionis Brunduſium cũ inclyto portu, Marco Atilio duce. Et inhoc certamine victoriæ pretium templum ſibi paſtoria Pales ultro popoſcit.

Caput XXI.

Bellum Volſinienſe.

POſtremo Italicorum in fide manſere Volſini opulentiſſimi Etruſcorum, implorantes opẽ adverſus ſervos quondam ſuos, qui libertatem à dominis datam, in ipſos erexerant, translataque in ſe Rep. dominabantur. Sed hi quoque, duce Fabio Gurgite, pœnas dederunt.

Caput XXII.

De ſeditionibus.

HÆc eſt ſecunda ætas Populi Romani, & quaſi adoleſcentia, qua maxime viruit, & quodam flore virtutis exarſit, ac ferbuit. Itaquæ inerat, quædam adhuc ex paſtoribus feritas, quiddam ſpirabat indomitum. Inde eſt, quòd exercitus Poſthumium Imperarorem, inficiantem quas promiſerat prædas, facta in

in caſtris ſeditione lapidavit: quod ſub Appio Claudio noluit vincere hoſtem, quum poſſet: quòd duce Volerone, detrectantibus pleriſque militiam, fracti conſulis faſces: inde, quòd clariſſimos principes quum adverſarenrur voluntati ſuæ exulatione multavit: ut Coriolanum colere agros jubentem; nec minùs ille ferociter injuriam armis vindicaſſet, niſi quod jam inferentem ſigna filium mater Veturia lacrymis ſuis exarmavit: ut ipſum Camillum quod inique inter pelbem & exercitum diviſiſſe Vejentem prædam videretur. Sed hic melior obſeſſis in capta urbe cõſuluit;& mox ſupplices de hoſte Gallo vindicavit. Cum Senatu quoque vehementius æquo bonoque certatum eſt, adeò ut relictis ſedibus ſolitudinem & interitum patriæ ſuę minaretur.

CAPUT XXIII.

Prima urbis diſcordia.

PRima diſcordia ob impotentiam fœneratorum, quibus in terga quoque ſerviliter ſævientibus, in Sacrum montem plebs armata ſeceſſit: egrèque, nec niſi Tribunos impetraſſet, Menenii Agrippæ facundi & ſapientis viri auctoritate revocata eſt. Extat orationis antiquæ ſatis efficax ad concordiam fabula, quà diſſenſiſſe inter ſe quondam humanos artus dicitur, quod omnibus

opere fungentibus, ſolus venter immunis ageret: deinde moribundos à ſejunctione rediiſſe in gratiam, quando ſenſiſſent, quod ejus opera redactis in ſanguinem cibis irrigarentur.

CAPUT XIV.

Secunda Urbis diſcordia.

SEcundam in urbe media decemviratus libido conflavit. Allatas à Græcia leges, decem principes lecti, jubente populo, conſcripſerant; ordinataque erat in duodecim tabulis tota juſtitia: cũ tamen traditos faſces regio quodam furore retinebant. Ante cæteros Appius Claudius eò inſolentiæ elatus eſt, ut ingenuã virginẽ ſtupro deſtinaret, oblitus, & Lucretiæ, & regum, & juris, quod ipſe compoſuerat. Itaque quum oppreſſam judicio filiam trahi in ſervitutem videret Virginius pater, nihil cunctatus, in medio foro manu ſua interfecit, admotiſque ſignis commilitonum totã eam dominationem obſeſſam armis, in carcerem & catenas ab Aventino monte detraxit.

CAPUT XXV.

Tertia Urbis diſcordia.

TErtiam ſeditionem excitavit matrimoniorum dignitas, ut plebeii cùm

pa-

patriciis jngeretur,qui tumultus in mõte Janiculo, duce Canulejo Tribuno plebis, exarſit.

CAPUT XXVI.

Quarta Urbis diſcordia.

QUartam honorum cupido,ut plebeii quoq;magiſtratus crearētur.Fabius Ambuſtus duarum pariter,alteram Sulpicio patricii ſanguinis dederat, alterã plebejo Stoloni. Qui quod uxor ejus ad lictoriæ virgæ ſonum ignotum penatibus ſuis expaverat, & à ſorore ſatis inſolenter irriſa eſſet injuriã non tulit. Itaque nactus tribunatum, honorum,& magiſtratuum conſortium, quamvis invito Senatui extorſit. Verùm in his ipſis ſeditionibus principem populum non immeritò ſuſpexeris; ſiquidem nũc libertatem, nunc pudicitiam, tùm natalium dignitatem, honorum decora & inſignia vindicavit; Interque omnia hæc nullius acrior cuſtos, quam libertatis fuit, nullaque in pretium ejus potuit largitione corrũpi, quũ, ut in magno & in dies majore populo, interim pernicioſi cives exſiſterent. Sp. Caſſium, Agraria lege, Mælium largitione ſuſpectum regiæ dominationinis, præſenti morte multavit. Ac de Spurio quidem ſupplicium pater ipſius ſumpſit: hunc Quinctii Dictatoris imperio in medio foro Magiſter

equitum Servilius Ahala confodit. Málium verò Capitolii vindicem, quia pleroſque debitorum liberaverat, altius ſe & incivilius efferentem, ab illa quam defenderat arce dejecit. Talis domi ac foris, talis pace belloque populus Romanus fretũ illud adoleſcentiæ id eſt ſecundam imperii ætatem habuit, in qua totam inter Alpes, fretumque, Italiam armis ſubegit.

L. FLORI HISTORIARUM

LIBER II.

Caput I.

Domitâ Subactâque Italia populus Romanus propè quingenteſimũ annum agens, quum bona fide adoleviſſet, ſi quod eſt robur, ſi qua juvẽtus tum ille vere robuſtus, & juvenis par orbi terrarum eſſe cœpit. Itaque (mirum, & incredibile dictu) qui prope quingentis annis domi luctatus eſt (adeò difficile fuerat dare Italiæ caput) his CC. annis qui ſequũtur, Africã, Europam, Aſiam, totum denique orbem terrarũ bellis, victoriiſque peragravit,

Ca-

Caput II.

Primum bellum Punicum.

IGitur victor Italiæ Populus cùm à terra fretum uſque veniſſet more ignis, qui obvias populatus incendio ſilvas interveniente flumine abrumpitur, paulisper ſubſtitit. Mox quum videret opulentiſſimam in proximo prædã quodammodo Italiæ ſuæ abſciſſam & quaſi revulſam: adeò cupiditate exarſit, ut quatenus nec mole jungi, nec pontibus poſſet, armis, belloque jugenda, & ad continentem ſuum revocanda bello videretur. Sed ecce ultro ipſis viam pãdentibus fatis, nec occaſio defuit, quum de Pœnorum impotentia, fœderata Siciliæ civitas Meſſana quereretur. Affectabat eim ut Romanus, ita Pœnus Siciliam: & odem tempore paribus uterque votis ac viribus imperium orbis agitabat. Igitur ſpecie quidem ſocios juvãdi, re autem ſolicitante præda, quãquam territaret novitas rei, tanta tamen in virtute fiducia eſt, ille rudis ille paſtorius populus, vereque terreſter oſtendit nihil intereſſe virtutis, equis an navibus, terra an mari dimicaretur. Appio Claudio conſule primum fretum ingreſſus eſt, faboloſis infame monſtris, æſtuque violentum: ſed adeò non eſt exterritus, ut il-

Iam

lam ipſam ruentis æſtus violentiam pro munere amplecteretur: ſtatimque ac ſine mora Hieronem Syracuſanum regẽ tanta celeritate vicit, ut ille ipſe ſe prius victũ quàm hoſtẽ videret, fateretur. Duillio Cornelioq; conſulibus, etiã mari congredi auſus eſt. Tum quidẽ ipſa velocitas claſſis comparatæ, victorię auſpiciũ fuit. Intra enim ſexageſimũ diem quam cęſa ſilva fuerat, CLX. naviũ claſſis in anchoris ſtetit: ut non arte factę, ſed quodam munere Deorum converſæ in naves atque mutatæ arbores viderentur. Prælii verò froma mirabilis, quum illas celebres volucreſque hoſtiũ naves hæ graves, tardæque comprenderent. Longe illis plus nauticæ artis, detorquere remos, & ludificari fuga roſtra. Injectæ enim ferreæ manus, machinæque aliæ, ante certamen multum ab hoſte deriſæ: coactique hoſtes quaſi in ſolido decernere: Victor ergo ad Liparas, merſa & fugata hoſtium claſſe, primùm illum maritimum, egit triumphum. Cujus quod gaudium fuit? quum Duillius imperator non contentus unius diei triumpho, per vitam omnem, ubi à cœna rediret, prælucere funalia, & præcinere ſibi tibias juſſit, quaſi quotidie triumpharet. Præ tanta victoria leve hujus prælii damnum fuit. Alter conſulum interceptus Cn. Cornelius

Aſi-

Aſina qui ſimulato colloquio evocatus atq; oppreſſus fuit, perfidiæ Punicę documentum. Calatino dictatore, ferè omnia præſidia Pœnorum Agrigento, Drepano, Panormo, Eryce, Lilybæo dætraxit. Trepidatum eſt ſemel circa Camarinenſium ſaltum, ſed eximia virtute Calpurnii Flammæ tribuni militũ evaſimus, qui lecta CCC. manu infeſtum & inſeſſum ab hoſtibus tumulum occupavit, adeoque moratus hoſtem dum exercitus omnis evaderet: ac ſic pulcherrimo exitu, Termophylarũ, & Leonidæ famam adæquavit. Hoc illuſtrior noſter, quod expeditioni tantæ ſuperfuit & ſupervixit, licet nihil ſcripſerit ſanguine. L. Cornelio Scipione, cùm jam Sicilia ſuburbana eſſet populi Romani provincia, ſerpente latius bello, in ſardiniam, annexamque ei Corſicam tranſit, ubi & ſic Caralæ urbis excidio incolas terruit adeoque omnes terra mariq; Pœnos expugnavit, ut jam victoriæ nihil niſi Africa ipſa reſtaret. M. Atilio Regulo duce jam in Africam navigabat bellũ. Nec deerant qui ipſo Punici maris nomine ac terrore deficerent, augẽte inſuper Tribuno Mannio metum: in quem, niſi paruiſſet, ſecuri diſtricta Imperator, metu mortis navigandi fecit audaciam: mox ventis remiſque properatum eſt: tantuſque terror hoſtici adventus Pœnis fuit, ut apertis pæne portis

tis Carthago caperetur. Prima belli prę-mium fuit civitas Clypea. Prima enim à Punico littore quaſi arx & ſpecula procurrit: & hæc & CCC. ampliùs caſtella vaſtata sũt. Nec cùm hominibus modò, ſed cùm monſtris quoque dimicatũ eſt, quũ quaſi in vindictam Africæ nata miræ magnitudinis ſerpens poſita apud Bagradam caſtra vexaret. Sed omnium victor Regulus, quũ terrorem nominis ſui latè circumtuliſſet, quumq; magnã vim juventutis, duceſque ipſos aut ceciſiſſet, aut haberet in vinculis, claſsẽque ingenti præda onuſtam, & triũpho gravem in urbem præmiſiſſet, etiam ipſam caput belli Carthaginẽ urgebat obſidione, ipſiſque portis inherebat. Hîc paulum circumacta fortuna eſt, tantum ut plura eſſent Romanæ virtutis inſigna cujus fere magnitudo calamitatibus approbatur. Nam converſis ad externa auxilia hoſtibus, cùm Xantippum illis ducem Lacedæmon miſiſſet: à viro militiæ peritiſſimo vincimur, cùm fœda clade, Romaniſque uſu incognita, vivus in manus hoſtium venit fortiſſimus Imperator. Sed ille quidem par tantæ calamitati fuit. Nam nec Punico carcere fractus eſt, nec legatione ſuſcepta. Quippe diverſa quàm hoſtes mandaverant, cenſuit, ne pax fieret nec commutatio captivorum reciperetur. Sed nec illo voluntario ad hoſtes ſuos reditu, nec ulti-

ti-

timo ſive carceris, ſive crucis ſupplicio deformata majeſtas: imo his omnibus admirabilior, quid aliud quàm victus de victoribus, atque etiam, quia Carthago non ceſſerat, de fortuna triũphavit? Pop. autem Rom. multo acrior infeſtiorq; pro ultione Reguli, quàm pro victoria fuit. Metello igitùr cõſule ſpirantibus altius Pœnis, & reverſo in Siciliam bello, apud Panormum ſic hoſtes cecîdit, ut nec ampliùs eam inſulam concitarent. Argumentum ingentis victoriæ, centum circiter elephantorum captivitas: ſic quoque magna preda, ſi gregem illum non bello, ſed venatione cepiſſet. P. Claudio conſule non ab hoſtibus ſed à diis ipſis ſuperatus eſt quorum auſpicia contempſerat, ibi ſtatim claſſe demerſa, ubi ille præcipitari pullos juſſerat, quòd pugnare ab his vetaretur. M. Fabio Buteone conſule, claſſem hoſtium in Africo mari apud Ægimirum jam in Italiam ultro navigãtem cecîdit. Quantus ò tum triumphus tempeſtate inintercidit, cùm opulenta prȩda claſſis adverſis acta ventis, naufragio ſuo Africam & Syrtes, omnium imperia gentium, inſularum littora implevit! Magna clades, ſed non ſine aliqua principis populi dignitate interceptam tempeſtate victoriam, & triumphum periiſſe nauſragio. Et tamen quũ Punicæ præ-

dæ

dæ omnibus promontoriis, inſuliſque alliſæ fluitarent; popul. Rom. triumphavit. Lutatio Catulo conſule, tandem bello finis impoſitus apud inſulas, quibus nomẽ Ægates: nec major aliàs in mari pugna, quippe commeatibus, exercitu, propugnaculis, armis gravis hoſtium claſſis, & in ea quaſi tota Carthago, quòd ipſum exitio fuit; Romana claſſis prompta, levis, expedita, & quodam genere caſtrenſis, adſimilitudinem pugnæ equeſtris, ſic remis quaſi habenis agebatur; & in hos vel in illos mobilia roſtra, ſpeciẽ viventium præferebant. Itaque momento temporis laceratæ hoſtium rates totum inter Siciliam, Sardiniamq; pelagus naufragio ſuo operuerunt. Tanta denique fuit illa victoria, ut de excindendis hoſtium mœnibus quæreretur. Supervacuum viſũ eſt in arcem muroſque ſævire, quũ jam in mari eſſet deleta Carthago.

Caput XI.

Bellum Liguſticum.

PEracto punico bello ſecuta eſt brevis ſanè & quaſi ad recipiendum ſpiritum requies; argumentumque pacis, & bona fide ceſſantium armorum, tunc primùm poſt Numam clauſa fuit porta Jani, ſed ſtatim ac ſine mora patuit. Quippe jam Ligures; jam Inſu-

bres Galli, nec non & Illyrici laceſſebant. ſic de ſub Alpibus, id eſt, de ſub ipſis Italiæ faucibus, gentes deo quodam aſſiduè incitante, ne rubiginem ac ſitum arma ſentirent: deniq; ita quotidiani, & quaſi domeſtici hoſtes tirocinia militum imbuebant, nec aliter utraque gente, quàm quaſi cote quadam, populus Rom. ferrum ſuæ virtutis acuebat. Ligures imis Alpium jugis adhærentes inter Varum & Macram flumen, implicitos dumis ſilveſtribus, major aliquanto labor erat invenire, quàm vincere. Tutum locis & fuga durum atque velox genus, ex occaſione magis latrocinia quàm bella faciebat. Itaque quum diu multumquè eluderent, ſaltu, viis, latebris Deceates, Oxybii, Buburiates, Ingauni tandem Fulvius latebras eorum ignibus ſepſit, Bæbius in plana deduxit, Poſtumius ita exarmavit, ut vix reliquerit ferrũ quo terra coleretur.

CAPUT XII.

Bellum Gallicum.

GAllis Inſubribus, & his accolis Alpium, animi ferarum, corpora plus quàm humana erant. Sed experimẽto deprehenſum eſt: quòd ſicut primus impetus eis major quàm virorum eſt, ita ſequens minor quàm fœminarum.

Al-

Alpina corpora humenti cœlo educata, habent quiddam ſimile, cùm nivibus ſuis, quæ mox ut caluere pugna ſtatim in ſudorem eunt, & levi motu, quaſi ſole laxantur. Hi ſæpè & alias, & Britomaro duce non prius ſoluturos ſe balthea quàm Capitolium aſcendiſſent jnraverant. Factū eſt. Victos enim Æmilius in Capitolio diſcinxit. Mox Aſtrionico duce vovere de noſtrorum militnm præda Marti ſuo torquem. Intercepit Jupiter votū. Nam de torquibus eorum aureum trophæum Jovi Flaminius erexit. Viridomaro rege Romana arma Vulcano promiſerant: aliorſum vota ceciderunt. Occiſo enim rege Marcellus tertia poſt Romulum patrem Feretrio Jovi arma ſuſpendit.

CAPUT V.

Bellum Illyricum.

ILlyrii, ſeu Liburni ſub extremis Alpium radicibus agunt inter Arſiam Titiumque flumen, longiſſime per totum Adriatici maris littus effuſi. Hi regnante Teuta muliere populationibus non contenti, licentiæ ſcelus addiderunt. Legatos quippe noſtros ob ea quæ deliquerant, jure agentes, nec gladio quidem, ſed ut victimas, ſecuri percutiunt. Præfectos, navium igne comburunt, idque quò indignus foret, mu-

mulier imperabat. Itaq; Cn. Fulvio Centimalo duce late domantur. Stricťæ in principum colla ſecures, legatorum manibus litavere.

Caput VI.

Bellum Punicum Secundum.

POſt primnm Punicum bellum vix quadriennii requies. Ecce alterum bellū minus quidem ſpatio (nec enim amplius quàm octo & decem annos habet) ſed adeò cladium atrocitate terribilius, ut ſi quis cōferat damna utriuſque populi, ſimilior victo ſit populus, qui vicerat. Pudebat nobilem populum ablato mari raptis inſulis, dare tributa quæ jubere conſueverat. Hinc ultionem puer Annibal ad aram patri juraverat: nec remorabatur. Igitur in cauſam belli Saguntus deleta eſt, vetus Hiſphaniæ civitas, & opulenta, fideique erga Romanos magnum quidem, ſed triſte monumentum; quam in libertatem communi fœdere exceptā Annibal cauſas novorū motuū quærens & ſuis, & ipſorū manibus evertit, ut Italiam ſibi rupto fœdere aperiret. Summa fœderum Romanis Religio eſt. Itaque auditum ſociæ civitatis obſidium, memores icti cùm Pœnis quoque fœderis, non ſtatim ad arma procurrunt, dum prius more legi-

gitimo queri malunt. Interim jam novem menſibus feſſi fame, machinis, ferro, & igne verſa denique in rabiem fide, immanem in foro excitant rogum: tũ deſuper ſe ſuoſque cùm omnibus opibus ſuis ferro, & igne corrumpunt. Hujus tantæ cladis auctor Annibal poſcitur. Tergiverſantibus Pœnis; dux legationis Romanorum: Quæ, inquit, mora eſt? Fabius: In hoc ego ſinu bellum, pacemque porto utrum eligitis? Succlamantibus: bellum. Bellum igitur, inquit accipite; & excuſſo in media curia togæ gremio, non ſine horrore quaſi planè ſinu bellum ferret effudit. Similis exitus belli initio fuit. Nam quaſi has inferias ſibi Saguntinorum ultimæ diræ in illo publico parricidio incendioque mandaſſent, Manibus ita eorum, vaſtatione Italiæ, captivitate Africæ, ducum & regum qui id geſſere bellum exitio parentatum eſt. Igitur ubi ſemel ſe in Hiſpania movit illa gravis & luctuoſa Punici belli vis atque tempeſtas, deſtinatumque Romanis diu fulmen Saguntino ingne conflavit, ſtatim quodam impetu rapta, medias perfregit Alpes, & in Italiam ab illis fabuloſæ altitudinis nivibus, velut cœlo miſſa deſcendit. At primi quidem impetus turbo inter Padum, & Ticinum valido ſtatim

tim fragore detonuit. Tunc Scipione duce fuſus exercitus: ſaucius & ipſe veniſſet in hoſtium manus Imperator, niſi protectum patrem prætextatus admodum filius ab ipſa morte rapuiſſet. Hic erit Scipio qui in exitium Africæ creſcit cognomen ex malis ejus habiturus. Ticino Trebia ſuccedit. Hîc fœcunda belli Punici procella deſævit Sempronio Conſule. Tunc calliđiſſimi hoſtes frigidum & nivalem nacti diem cùm ſe ignibus prius oleoque foviſſent, horribile dictu, homines à meridie & ſole venientes noſtrâ nos hyeme vicerunt. Traſimenus lacus tertium fulmen Annibalis Imperatore Flaminio. Ibi quoque ars nova Punicæ fraudis. Quippe nebula lacus paluſtribuſque virgultis tectus eques, terga ſubitò pugnantium evaſit. Nec de diis poſſumus queri. Imminentē quippe temerario duci cladem prædixerant inſiſtentia ſignis examina, & aquilæ prodire nolentes & cōmiſſam aciem ſecutus ingens terræ tremor, niſi illū horrorem ſoli equitum virorumque diſcurſus, & mota vehementius arma fecerunt. Quartū id eſt, pene ultimum vulnus imperii, Cannæ ignobilis Apuliæ vicus, ſed magnitudine cladis emerſit, & XL. millium cæde parta nobilitas. Ibi in exitium infelicis exercitus dux, terra

 cœ-

lum, dies, tota denique rerum natura conſenſit. Siquidem non contentus ſimulatis transfugis Annibal, qui mox terga pugnantium ceciderunt, inſuper callidiſſimus Imperator, patentibus in campis obſervato loci ingenio, quòd & ſol ibi acerrimus, & plurimus pulvis, & Eurus ab oriente ſemper quaſi ad conſtitutum, ita inſtruxit aciem, ut Romanis adverſus hęc omnia obverſis quaſi ſecundum cœlum tenens, vento, pulvere, ſole pugnaret. Itaq; duo maximi exercitus cæſi ad hoſtium ſatietatem, donec Annibal diceret militi ſuo, Parce ferro. Ducũ effugit alter, alter occiſus eſt, dubiũ uter majore animo. Paulum puduit. Varro non deſperavit. Documenta cladis cruentus aliquamdiu Aufidus; pons de cadaveribus juſſu ducis factus in torrente Vergelli. Modij duo annulorum Carthaginem miſſi dignitaſq; equeſtris taxata menſura. Dubium deinde non erat, quin ultimum illum diem habitura fuerit Roma, quintumque intra diem epulari Annibal Capitolio potuerit, ſi (quod Pœnum illum dixiſſe Maharbalem Bomilcaris ferunt) Annibal quemadmodum ſciret vincere, ſic uti victoria ſciſſet. Tum quidem illum, ut dici vulgo ſolet, aut fatum Urbis imperaturæ, aut ipſius mens mala, & averſi à Carthagine dii in diverſum abſtulerunt:

runt. Quum victoria poſſet uti, frui maluit relictaque Roma, Campaniam Tarentumq; peragrare; ubi mox & ipſe & exercitus ardor elanguit, adeò ut verum dictum ſit, Capuam Annibali Cannas fuiſſe. Siquidem invictum Alpibus indomitum armis, Campaniæ (quis crederet?) ſolæ, & repentes fontibus Bajæ ſubegerunt. Interim reſpirare Romanus, & quaſi ab inferis emergere. Arma non erant; detracta ſunt templis. Deerat juventus; in ſacramētum militiæ liberata ſervitia egebat ærarium; opes ſuas libens ſenatus in medium protulit, nec præter quod in bullis, cingulis, atque annulis erat quidquam ſibi auri reliquere. Eques ſecutus exemplum, imitatæque equitem tribus. Denique vix ſuffecere tabulæ, vix ſcribarū manus, Lævino Marcelloque conſulibus, quum privatæ opes in publicum deferrentur. Quid autem in eligendis magiſtratibus, quæ centuriarum ſapientia, cùm juniores à ſenioribus conſilium de creandis conſulibus petivere? Quippe adverſus hoſtem toties victorem tam callidum, non virtute tantùm, ſed ſuis etiam pugnare conſiliis oportebat. Prima redeuntis, &, ut ſic dixerim reviviſcētis imperii ſpes Fabius fuit, qui novam de Annibale Victoriam commentus eſt, non velle pugnare. Hinc illi

cognomen novum, & Reip. ſalutare; Cunctator. Hinc illud ex populo, ut imperii ſcutum vocaretur. Itaque per Samnium totum, per Falernos Gauranoſque ſaltus ſic maceravit Annibalē, ut qui frangi virtute non poterat, mora comminueretur. Inde Claudio Marcello duce etiam congredi auſus eſt: cominus venit, & pepulit è Campania ſua, & ab obſidione Nolæ urbis excuſſit. Auſus & ſempronio Gracchho duce per Lucaniam ſequi, & premere terga cedentis: quamvis tunc (ò pudor!) manu ſervili pugnaretur. Nam hucuſque tot mala compulerant, ſed libertate donati fecerant de ſervitute Romanos. O horribilem in tot adverſis fiduciam! ò ſingularem animū ac ſpiritum pop. Romani! tam arctis afflictiſque rebus quū de Italia ſua dubitaret, auſus eſt tamen in diverſa reſpicere: quumque hoſtes in jugulo per Campaniam Apuliamque volitarent, mediamq; jam de Italia Africam facerent, eodem tempore & hūc ſuſtinebat, & in Siciliam, Sardiniam, Hiſpaniam, diverſa per terrarum orbem arma mittebat. Sicilia mandata Marcello, nec diu reſtitit. Tota enim inſula in una urbe ſuperata eſt. Grande illud, & ante id tempus invictum caput Syracuſę quamvis Archimedis ingenio defenderentur, aliquādo ceſ-

ſe-

ſerunt. Longe illi triplex murus totidemque arces, portus ille marmoreus, & fons celebratus Arethuſæ, quid hactenus profuere, niſi ut pulchritudini victæ urbis parcererur? Sardiniam Gracchus arripuit. nihil illi gētium feritas, Inſanorumq; (nam ſic vocantur) immanitas montium profuere. Sævitum in urbes urbemq; urbium Caralim, ut gens contumax viliſq; mortis, ſaltem deſiderio patrii ſoli domaretur. In Hiſpaniam miſſi Cnæus & Publius Scipiones ſpem totam Pœnis eripuerant, ſed inſidiis Punicæ fraudis oppreſſi rurſus amiſerunt magnis quidem illi præliis quum Punicas opes cecidiſſent: ſed Punicæ inſidiæ alterum ferro caſtra metantem, alterū quū eaſiſſet in turrim, cinctū facibus oppreſſerunt. Igitur in ultionem patris ac patrui miſſus cùm exercitu Scipio, cui tam grande de Africa cognomen fata decreverant, bellatricem illam viris armiſq; nobilem Hiſpaniam, illam ſeminarium hoſtilis exercitus, illam Annibalis eruditricem (incredibile dictu) totam à Pyreneis montibus in Herculis columnas & Oceanū recuperavit, neſcias citiùs an faciliùs: qùam velociter, quatuor anni fatentur: quàm facile, vel una civitas probat. Eodem quippe quo obſeſſa eſt die, capta eſt, omenque Africanæ victoriæ fuit quòd

tam facile victa eſt Hiſpana Carthago. Certum eſt tamen ad profligandam provincima maximè profeciſſe ſingularem ducis ſanctitatem: quippè qui captivos pueros puellaſque præcipuæ pulchritudinis barbaris reſtituerit, ne in conſpectum quidem ſuum paſſus adduci, ne quid de virginitatis integritate delibaſſe ſaltem vel oculis videretur. Hæc inter diverſa terrarum pop. Rom. nec ideò tamen Italiæ viſceribus inhærentem ſummovere poterat Annibalem. Pleriq; ad hoſtem defecerant & dux accerrimus contra Romanos Italicis quoq; viribus utebatur. Jā tamen cum pleriſque oppidis & regionibus excuſſeramus. Tarentus ad nos redierat. Jam Capua, ſedes & domus, & patria altera Annibalis, tenebatur, cujus amiſſio tantum Pœno duci dolorem dedit, ut inde totis viribus in Romam converteretur. O populū dignum orbis imperio! dignum omnium favore, & adminiſtratione hominum ac deorum! compulſus ad ultimos metus, ab incepto non deſtitit: & de ſua urbe ſolicitus Capuam tamen non omiſit, ſed parte exercitus ſub Appio cōſule relicta, parte Flaccum in urbem ſecuta, abſens ſimul præſenſq; pugnabat. Quid ergo miramur, moventi caſtra à tertio lapide Annibali, iterum ipſos deos, deos inquam (nec fateri pu-

pudebit) reſtitiſſe ? Tanta enim ad ſingulos illius motus vis imbrium effuſa eſt : tanta ventorum violentia coorta, ut divinitus hoſtem ſummoveri, non à cœlo, ſed ab urbis ipſius mœnibus & Capitolio videretur. Itaq; fugit & ceſſit, & in ultimum ſe Italiæ recepit ſinum, quum urbem tantum non adortam reliquiſſet. Parva res dictu, ſed ad magnanimitatem populi Romani probandam ſatis efficax, quòd ipſis illis quibus obſidebatur diebus, ager, quem Annibal caſtris inſederat, venalis Romæ fuit, haſtæque ſubjectus invenit emptorem. Voluit Annibal contra fiduciam imitari, ſubjecitq; argentarias Urbis tabernas nec ſector inventus eſt: ut ſcias etiam præſagia fatis fuiſſe. Nihil actum erat tãta virtute, tanto favore etiam deorum. Siquidem ab Hiſpania Aſdrubal frater Annibalis cùm exercitu novo, novis viribus, nova belli mole veniebat. Actum erat procul dubio, ſi vir ille ſe cum fratre junxiſſet; ſed hunc quoque caſtra metantem Claudius Nero cum Livio Salinàtore debellat. Nero in ultimo, Italiæ angulo ſummovebat Annibalem, Livius in diverſiſſimam partem, id eſt, in ipſas naſcentis Italiæ fauces ſigna converterat, tanto, id eſt, omni, qua longiſſima Italia, ſolo interjacente. Quo conſilio qua celeritate conſules caſtra

conjunxerint, inopinanterq; hoſtem collatis ſignis compreſſerint, neque id fieri Annibal ſenſerit, difficile dictu eſt: certe Annibal re cognita cùm projectum fratris caput ad ſua caſtra vidiſſet: Agnoſco, inquit, infelicitatem Carthaginis. Hæc fuit illius viri, non ſine præſagio quodam fati imminentis, prima confeſſio. Jam certum erat Annibalem etiam ipſius cõfeſſione poſſe vinci. Sed tot rerum proſperarum fiducia plenus popul. Rom. magni æſtimabat aſperrimum hoſtem in ſua Africa debellare. Duce igitur Scipione in ipſam Africam tota mole converſus, imitari cœpit Annibalem, & Italiæ ſuæ clades in Africa vindicare. Quas ille (dii boni) Aſdrubalis copias, quos Syphacis exercitus fudit? Quæ, quantaquæ utriuſquæ caſtra facibus illatis una nocte delevit? Denique jam non à tertio lapide, ſed ipſas Carthaginis portas obſidione quatiebat: ſic factum eſt, ut inhærentem atque incubantem Italiæ extorqueret Annibalem. Non fuit major ſub imperio Romano dies, quàm ille, cùm duo omnium, & anteà & poſtea ducũ maximi ille Italiæ, hic Hiſpaniæ victor, collatis cominus ſignis direxere aciem. Sed & colloquium fuit inter ipſos de legibus pacis. Steterunt diù mutua admiratione defixi: ubi de pa-

ce

ce non convenit, ſigna cecinere. Conſtat utriuſque confeſſione, nec melius inſtrui aciem, nec acrius potuiſſe pugnari. Hoc Scipio de Annibalis, Annibal de Scipionis exercitu prædicaverunt. Sed tamen Annibal ceſſit, præmiumque victoriæ Africa fuit, & ſecutus Africam terrarum orbis.

CAPUT VII.

Bellum Macedonicum primum

POſt Carthaginem vinci neminem puduit. Secutæ ſunt ſtatim Africam gentes, Macedonia, Græcia, Syria, cæteraque omnia quodam quaſi æſtu & torrente fortunæ. Sed primi omnium Macedones, affectator quondam imperii populus. Itaque quamvis tunc Philippus regno præſideret, Romani tamen dimicare ſibi cùm rege Alexandro videbantur. Macedonicum bellum nomine amplius quàm expectatione gentis fuit. Cauſa cœpit à fœdere Philippi quo rex jam pridem dominantem in Italia Annibalem ſibi ſociaverat; poſteà crevit, implorantibus Athenis auxilium contra regis injurias cùm ille ultra jus victoriæ in templa, aras, & ſepulchra ipſa ſævire. Placuit ſenatui opem tantis ferre ſupplicibus Quippe jam gen-

tium reges, duces, populi, nationes, præſidia ſibi ab hac urbe petebant. Primo igitur Lævino conſule pop. Rom. Jonium mare ingreſſus, tota Græciæ littora veluti triumphante claſſe peragravit. Spolia quippe Siciliæ, Hiſpaniæ, Sardiniæ, Africe præferebat, & manifeſtam victoriam nata in pretoria puppe laurus pollicebatur. Adorat ſponte in auxilium Attalus rex Pergamenorum. Aderant Rodii nauticus populus, quibus à mari conſul, à terris omnia equis, viriſque quatiebat. Bis victus rex, bis fugatus, bis exutus caſtris cùm tamen nihil terribilius Macedonibus fuit ipſo vulnerũ aſpectu, quæ non ſpiculis neque ſagittis, nec ullo Græculo ferro, ſed ingentibus pilis, nec minoribus adacta gladiis, ultra mortem patebant. Enimvero Flaminio duce invios anteà Chaonum montes, Aoumque amnem per abrupta vadentem, & ipſa Macedoniæ clauſtra penetravimus Introiſſe, victoria fuit. Nam poſteà nunquam auſus cõgredi rex, ad tumulos quos Cynocephalas vocant uno ac ne hoc quidem juſto prœlio opprimitur; & illi quidem conſul pacem dedit, regnumq; conceſſit. Mox ne quid eſſet hoſtile, Thebas, & Eubœam graſſantem ſub Nabide ſuo Lacedæmoniã compeſcuit. Græciæ verò veterem ſtatum reddidit

ut legibus viveret ſuis & avita libertate frueretur. Quæ gaudia, quæ vociferationes fuerunt, quum hoc fortè Nemeæ in theatro Quinquennalibus ludis à precone caneretur? quo certavere plauſu? quid florum in conſulem profuderunt? Et iterum iterumque præconem repetere illam vocem jubebant, qua libertas Achajæ pronunciabatur; nec aliter illa conſulari ſententia, quàm modulatiſſimo aliquo tibiarum aut fidium cantu, fruebatur.

CAPUT VIII.

Bellum Syriacum Regis Antiochi.

MAcedoniam ſtatim & regem Philippum Antiochus excepit, quodam caſu, quaſi induſtria, ſic adgubernante fortuna, ut quemadmodum ab Africa in Europam ſic ab Europa in Aſiam, ultro ſe ſuggerentibus cauſſis, imperium procederet, & cum terrarum orbis ſitu, ipſe ordo victoriarum navigaret. Non aliud formidoloſius fama bellum fuit. Quippe quum Perſas & Orientem, & Xerxem atque Darium cogitarent; quando preſſoſſi invii montes, quando velis opertum mare nunciaretur; ad hoc cœleſtes minæ territabant, quum humore continuo Cumanus Apollo ſudaret. Sed hic Aſiæ ſuæ numinis timor erat. Nec ſa-

ne viris, opibus, armiſque quicquam copioſiùs Syrià: ſed in manus tam ignavi regis inciderant, ut nihil fuerit in Antiocho ſpecioſius, quam quod à Romanis victus eſt. Impulere regem in id bellum, illinc Thoas Æthoæ princeps inhonoratam apud Romanos quærens adverſus Macedones militiæ ſuæ ſocietatem, hinc Annibal, qui in Africa victus, profugus, & pacis impatiens, hoſtem populo Romano toto orbe quærebat. Et quod illud fuiſſet periculum, ſi ſe conſiliis ejus rex tradidiſſet, ſi Aſiæ viribus uſus fuiſſet miſer Annibal? Sed rex ſuis opibus & nomine regio fretus ſatis habuit bellũ movere. Europa jam dubio procul jure ad Romanos pertinebat. Hic Lyſimachiam urbem in littore Thracio poſitam à majoribus ſuis Antiochus ut hæreditario jure repetebat. Hoc velut ſidere Aſiatici belli mota tempeſtas, & maximus regum contentus fortiter indixiſſe bellũ, quum ingenti ſtrepitu ac tumultu moviſſet ex Aſia, occupatis ſtatim inſulis, Græciæque littoribus, otia & luxus tamquam victor agitabat. Eubœam inſulam continenti adhærentem tenui freto, reciprocantibus aquis Euripus abſcidit. Hîc ille poſitis aureis ſericiſque tentoriis ſub ipſo freti murmure quum inter fluenta tibiis ſidibuſque concineret collatis

latis undique quamvis per hyemem, roſis, ne non aliquo ducem genere agere videretur, virginum puerorumque delectus habebat. Talem ergo regem jam ſua luxuria debellatum populus Rom. M. Acilio Glabrione conſule in inſula aggreſſus, ipſo ſtatim adventus ſui nuncio coëgit ab inſula fugere. Tā præcipitem apud Thermopylas aſſecutus locum, CCC. Laconum ſpecioſa cæde memorandum, ne ibi quidem fiducia loci reſiſtentem mari ac terra cedere coëgit. Statim & è veſtigio itur in Syriam. Claſſis regia Polyxenidæ Annibalique commiſſa. Nam rex prælium nec ſpectare poterat. Igitur duce Emilio Regillo à remigantibus Rhodiis tota laceratur. Ne ſibi placeant Athenæ, in Antiocho vicimus Xerxē, in Æmilio Temiſtoclem æquavimus, Epheſiis Salamina penſavimus. Tum conſule Scipione, cui frater ille modò victor Carthaginis Africanus voluntaria legatione aderat debellari regē placet, & jam toto ceſſerat mari; ſed nos imus ulterius. Mæandrum ad amnem montemque Sipylum caſtra ponuntur. Hîc rex, incredibile dictu, quibus auxiliis, quibus copiis conſederat. Trecenta millia peditum, equitū falcatorumque curruum non minor numerus. Elephantis ad hoc immenſæ magnitudinis, auro, purpura, argento,

to, & ſuo ebore fulgentibus, aciem utrinque vallaverat. Sed hæc omnia præpedita magnitudine ſua, ad hoc imbre, qui ſubitò ſuperfuſus mira felicitate Perſicos arcus corruperat. Primū trepidatio, mox fuga, dehinc triumphus fuerunt. Victo & ſupplici pacē atque partem regni dari placuit, eo libentiùs, quòd facile ceſſiſſet.

Caput IX.

Bellum Ætolicum.

SIriaco bello ſucceſſit, ut debebat, Ætolicum. Victo quippe Antiocho populus Romanus faces Aſiatici belli perſequebatur. Ergo Fulvio mandata ultio eſt. Hic protinus caput gentis Ambraciam, regiam Pyrrhi, machinis quātit. Secuta deditio eſt. Aderāt Ætolornm precibus Attici, Rhodii: & & memineramus auxilii. Sic placuit ignoſcere. Serpſit tamen latiùs in proximos bellum, omnemque latè Cephaleniam, Zacynton, & quidquid inſularum in eo mari inter Ceraunios mōtes, jugumque Maleum, Ætolici belli acceſſio fuerunt.

CAPUT X.

Bellum Hiſtricum.

HIſtri ſequuntur Ætolos: quippe bellantes eos nuper adjuverant; initia pugnæ proſpera hoſti fuerunt, eademque exitii cauſa. Nam quum Cn. Manlii caſtra cepiſſent, opimęque prędæ incubarent, epulantes ac ludibundos pleroſque ac ubi eſſent præ poculis neſcientes, C. Claudius Pulcher invadit. Sic cum ſanguine & ſpiritu male partam revomuere victoriam. Ipſe rex Apulo equo impoſitus, quum ſubinde crapula, & capitis errore lapſaret. captum ſeſe vix & ægrè poſtquam experrectus eſt, didicit.

CAPUT XI.

Bellum Gallogræcum.

GAllogræciam quoque Syriaci belli ruina convolvit. Fuerant inter auxilia regis Antiochi. An fuiſſet cupidus triumphi Manlius, an eos viſos ſimulaverit, dubium; certe negatus eſt victori triumphus, quia cauſam belli non approbavit ſenatus. Cæterùm gēs Gallogræcorum, ſicut ipſum nomen indicio eſt, mixta, & adulteratæ reliquiæ Gallorum, qui Brenno duce vaſtaverant Græciam, mox Orientem ſequ-

ſquuti, in media Aſiæ parte ſederunt. Itaque ut frugum ſemina mutato ſolo degenerant, ſic illa genuina feritas eorum, Aſiatica amœnitate mollita eſt. Duobus itaque præliis fuſi fugatique ſunt; quamvis ſub adventu hoſtis relictis ſedibus, in altiſſimos ſe montes recepiſſent, quos Teloſtobogi, Tectoſagæque jam inſederant. Virique fundis, ſagittiſque acti, in perpetuã ſe pacem dediderunt. Sed alligati miraculo quodam fuere quũ catenas morſibus & ore tentaſſent quum ſuffocãdas invicem fauces præbuiſſent. Nam Orgiagontis regis uxor à Centurione ſtuprum paſſa memorabili exemplo cuſtodiam evaſit revulſumque militis caput ad maritum ſuum retulit.

CAPUT XII.

Bellum Macedonicum ſecundum, ſive Perſicum.

DUm aliæ aliæque gentes Syriaci belli ſequuntur ruinam, Macedonia ſe rurſus erexit. Fortiſſimum populum memoria & recordatio ſuæ nobiliatis agitabat: & ſucceſſerat Philippo filius Perſes qui ſemel in perpetuum victam eſſe Macedoniam, non putabat ex gentis dignitate. Multo vehementius ſub hoc Macedones, quàm ſub patre conſurgunt. Quippe Thraces

ces in vires ſuas traxerant. Atque ita, induſtriam Macedonum viribus Thracum, ferociam Thracum diſciplina Macedonũ tẽperavere. Acceſſit his conſiliũ ducis, qui ſitum regionũ ſuarũ de ſummo ſpeculatus Æmo, poſitis per abrupta caſtris ita Macedoniam ſuam armis ferroque vallaverat, ut non reliquiſſe aditum niſi à cœlo venturis hoſtibus videretur. Nam Q. Marcio Philippo conſule eam provinciam ingreſſus populus Romanus exploratis diligenter acceſſibus, per Aſtrudem paludem per acerbos dubioſque tumulos, illa, quę volucribus quoque videbantur invia, acceſſit, regemque ſecurum, & nihil tale metuentem, ſubita belli irruptione terruit: cujus tanta trepidatio fuit, ut pecuniam omnem in mare juſſerit mergi ne periret; claſſem cremari, ne incenderetur. Paulo conſule quũ majora & crebra eſſent impoſita præſidia, per alias vias Macedonia depreſſa eſt, ſumma quidem arte & induſtria ducis quum alià minatus, alià irrepſiſſet: cujus adventus ipſe adeo terribilis regi fuit, ut intereſſe non auderet, ſed gerenda ducibus bella mãdaverit. Abſens ergo victus, fugit in maria inſulamque Samotracem, fretus celebri religione, quaſi templa & aræ poſſent defendere, quem nec mõtes ſui, nec arma potuiſſent. Nemo regum

gum diutius amiſſæ fortunæ conſcientiam retinuit. Supplex quum ſcriberet ad Imperatorem, ab illo quò confugerat templo, nomenque epiſtolæ notaret ſuum, regem addidit. Sed nec reverentior captæ majeſtatis alius Paullo fuit. Quum conſpectu veniſſet hoſtis, in templum recepit, & conviviis adhibuit, liberoſque admonuit ſuos, ut fortunam, cui tantum liceret, reveterentur. Inter pulcherrimos hunc quoque populus Romanus de Macedonia duxit, atque vidit triumphum: quippe cujus ſpectaculo triduum impleverit. Primus dies ſigna tabulaſq; ſequens arma pecuniaſque tranſvexit, tertius captivos, impſumque regem attonitum adhuc, tamquam ſubito malo ſtupentem. Sed multo priùs gaudiũ victoriæ populus Romanus, quàm epiſtolis victoris perceperat. Quippe eodem die quo victus eſt Perſes in Macedonia Romæ cognitum eſt: duo juvenes candidis equis apud Juturnæ lacum pulverem & cruorem abluebant. Hi nunciavere. Caſtorem & Pollucem fuiſſe creditum vulgo, quòd gemini fuiſſent: interfuiſſe bello, quòd ſanguine maderent: à Macedonia venire, quòd adhuc anhelarent.

CAPUT XIII.

Bellum Illyiicum.]

MAcedonici belli contagio traxit Illyrios. Ipſi quidem ut Romanum à tergo diſtringerent, à Perſe rege cõducti pecunia militavere. Sine mora ab Anicio prætore ſubiguntur. Scordam caput gentis deleſſe ſuffecit. Statim ſecuta deditio eſt. Denique hoc bellum ante finitum eſt, quàm geri Romæ nunciaretur,

CAPUT XIV.

Bellum Macedonicum tertium cùm Andriſco.

QUodam fato, quaſi ita conveniſſet inter Pœnos & Macedonas, ut tertio quoque vincerentur, eodem tempore utrique arma movere. Sed prior jugum excutit Macedo, aliquanto, quàm ante, gravior, dum contemnitur. Cauſſa belli propè erubeſcenda: quippe regnum pariter & bellum vir ultimæ ſortis Andriſcus invaſerat, dubium liber an ſervus, mercenarius certe; ſed quia vulgo ex ſimilitudine Philippi Pſeudophilippus vocabatur regiam formam, regium nomen animo quoque regio implevit. Igitur dum hæc ipſa comtemnit populus Romanus, Juvẽtio prę-

to-

tore contentus, virum non Macedonicis modo, ſed Thraciæ quoque auxiliis ingentibus validum, temere tentavit; inviſtuſque non à veris regibus ſed ab illo imaginario & ſcenico rege ſuperatur: ſed prætore Metello amiſſum cùm legione prætorem pleniſſime ultus eſt. Nam & Macedoniam ſervitute multavit, & ducem belli deditum ab eo ad quem confugerat, Thraciæ Regulo, in Urbem in catenis reduxit, hoc quoque illi in malis ſuis indulgente fortuna, ut de eo populus Romanus quaſi de rege vero triumpharet.

CAPUT XV.

Bellum punicum tertium.

TErtium cùm Africa bellum, & tẽpore exiguum fuit (nam quadriẽnio patratum eſt) & in comparatione priorum minimum labore. Non enim tam cùm viris quam cùm ipſa urbe pugnatum eſt: ſed plane maximo eventu; quippe eo tandem Carthago finita eſt. Atque ſi quis trium momenta conſideret, primò commiſſum eſt bellũ, profligatum ſecundò, tertiò verò confectum eſt. Sed hujus cauſa belli quod contra fœderis legem adverſus Numidas, quidem ſemel paraſſet claſſem,

&

exercitum, freqeuns autem Maſſimiſſæ fines territaret. Sed huic bono ſocioque regi favebatur. Quum bellum ſederet, de belli fine tractatũ eſt. Cato inexpiabili odio delendam eſſe Carthaginem, & cùm de alio conſuleretur, pronunciabat Scipio Naſica ſervandã, ne metu ablato æmulæ urbis, luxuriari felicitas urbis inciperet. Medium ſenatus elegit ut urbs tantum loco moveretur. Nihil enim ſpecioſius videbatur quàm eſſe Carthaginem, quæ nõ timeretur. Igitur Manilio Cenſorinoque conſulibus populus Romanus aggreſſus Carthaginem ſpe pacis injecta traditam à volentibus claſſem ſub ipſo ore urbis incẽdit. Tum evocatis principibus ſi ſalvi eſſe vellent, ut migrarent finibus, imperatum. Quod pro rei atrocitate adeò movit iras, ut extrema mallent. Comploratum igitur publice ſtatim, & pari voce clamatum eſt, Ad arma; ſeditque ſententia, quoquo modo rebellandum; non quia ſpes ulla jam ſupereſſet, ſed quia patriam ſuam mallent hoſtium quàm ſuis manibus everti. Qui rebellantiũ fuerit furor, vel hinc intelligi poteſt, quòd in uſum novæ claſſis tecta domuſque reſciderunt, & in armorum officinis aurum & argentum pro ære ferroque cõflatum eſt in tormentorum vincula matronæ crines ſuos contulerunt. Manci-

cino deinde conſule, terra marique fervebat obſidio. Operis portus nudatus, & primus, & ſequens jam murus cùm tantum Byrſa, quod nomen arci fuit, quaſi altera civitas, reſiſtebat. Quamvis profligato urbis excidio, tamen fatale Africæ nomen Scipionum videbatnr. Igitur in alium Scipionem converſa Reſp. finem belli repoſcebat. Hunc Paullo Macedonico procreatum, Africani illius magni filius in decus gentis aſſumpſerat hoc ſcilicet fato quam urbem concuſſerat avus, nepos everteret. Sed ut quam maxime mortiferi eſſe morſus ſolent morientium beſtiarum, ſic plus negotii fuit cùm ſemiruta Catthagine, quàm integra. Compulſis in unam arcem hoſtibus portum quoque maris Romanus obſederat. Illi alterum ibi portum ab alia urbis parte foderunt, nec ut fugerent, ſed quia nemo illos hàc evadere poſſe credebat, inde quaſi enata ſubitò claſſis erupit: cum interim jam diebus jam noctibus nova perditorum hominum manus quaſi ex obruto incendio ſubita de cineribus flamma prodibat. Deploratis noviſſime rebus quadraginta ſe millia virorum dediderunt, quòd minus credas, duce Aſdrubale. Qnanto fortius fœmina & uxor ducis? quæ comprehenſis duobus liberis, à culmine ſe domus in medium miſit incen-

cendium, imitata reginam quæ Carthaginem condidit. Quanta urbs deleta ſit, ut de cæteris taceam, vel ignium mora probari poteſt: quippè per continuos decem & ſeptem dies vix potuit incendium extingui, quòd domibus ac templis ſuis ſponte hoſtes immiſerant, ut quatenus urbs eripi Romanis non poterat, triũphus arderet.

Caput XVI.

Bellum Achaicum.

QUaſi ſeculum illud everſionibus urbium curreret, ita Carthaginis ruinam ſtatim Corinthus excepit, Achajæ caput, Græciæ decus, inter duo maria Jonium & Ægæum quaſi ſpectaculo expoſita. Hæc (facinus indignum!) ante oppreſſa eſt, quàm in numerum certorum hoſtum referretur. Critolaus cauſa belli, qui libertate à Romans data adverſus ipſos uſus eſt: Legatoſq; Romanos dubium an & manu, certè oratione violavit. Igitur Metello ordinanti, tum maximè Macedoniæ, mandata eſt ultio, & hinc Achaicum bellum, ac primam Critolai manum Metellus conſul per patentes Elidis cãpos toto cecîdit Alpheo. Et uno prelio peractum erat bellum: jam & urbem ipſam terrebat obſidio; ſed fato rerum quum Metellus dimicaſſet, ad

victoriam Mummius venit. Hic alterius ducis dignitate latè exercitũ ſub ipſis Iſthmi faucibus fudit, geminoſque portus ſanguine infecit. Tandem ab incolis deſerta civitas direpta primum, deinde tuba præcinēte deleta eſt. Quid ſignorum quid veſtium quidve tabularum raptu, incenſum atque projectũ eſt? Quantas opes & abſtulerit, & cremaverit, hinc ſcias, quòd quidquid Corinthij eris toto orbe laudatur, incendio ſuperfuiſſe comperimus. Nam æris notam prætioſiorem ipſa opulentiſſimæ urbis fecit injuria, quia incēdio peruſtis plurimis ſtatuis atque ſimulachris, æris, auri, argentique venæ in commune fluxere.

CAPUT XVII.

Res in Hiſpania geſtæ.

UT Cartaginem Corinthus, ita Corinthum Numantia ſecuta eſt. Nec deinde toto orbe quidquam intactum armis fuit. Poſt illa duo clariſſima urbium incendia late atque paſſim nec per vices, ſed ſimul pariter quaſi unum undique bellum fuit, prorſus ut illæ urbes, quaſi agitantibus ventis, diffudiſſe quædam belli incendia toto orbe viderentur. Hiſpaniæ nunquã animus fuit adverſus nos univerſæ conſurgere, nunquam conferre vires ſuas libu-

it,

it, neque aut imperium experiri aut libertatem tueri ſuam publice. Alioquin ita undique mari Pyrenæoque vallata eſt, ut ingenio ſitus ne adiri quidem potuerit. Sed ante à Romanis obſeſſa eſt, quàm ſe ipſa cognoſceret. & ſola omnium provinciarum vires ſuas poſtquam victa eſt intellexit. In hac prope ducentos per annos dimicatum eſt, à primis Scipionibus in Cæſarem Auguſtum non continuè nec cohærēter ſed prout cauſæ laceſſierant: Nec cum Hiſpanis initio, ſed cum Pœnis in Hiſpania. Inde contagio, & ſeries cauſaque bellorum. Prima per Pyrenæum jugum ſigna Romana P. & Cn. Scipiones intulerunt, præliiſque ingentibus Annonem, & Aſdrubalem fratrem Annibalis ceciderunt: raptaque erat impetu Hiſpania, niſi fortiſſimi viri in ipſa ſua victoria, oppreſſi Punica fraude cecidiſſent, terra marique victores. Igitur quaſi novā integramque provinciam ultor patris & patrui Scipio ille, mox Africanus, invaſit. Iſque ſtatim capta Carthagine, & aliis urbibus non contentus Pœnos expuliſſe, ſtipendiariam nobis provinciā fecit omnem citra ultrrque Iberum ſubjecit imperio, primuſquæ Romanorum ducum victor ad Gades & Oceani oram pervenit. Plus eſt provinciam retinere quàm facere. Itaque

D per

per partes jam huc jam illuc miſſi duces, qui ferociſſimas, & ad id temporis liberas gentes, ideò impatientes jugi, multo labore nec incruentis certaminibus ſervire docuerunt. Cato ille Cenſorius Celtiberos, ideſt robur Hiſpaniæ aliquot præliis fregit. Gracchus pater ille Graccorum, eoſdem centũ & quinquaginta urbiũ everſione multavit. Metellus ille, qui ex Macedonia cognomen meruerat & ex Celtiberia ferre: quũ Contrebiam & Nertobriges memorabili cepiſſet exemplo, majori gloria pepercit. Lucullus Turdulos, atq; Vaccæos. de quibus Scipio ille poſterior ſingulari certamine, quum à rege fuiſſet provocatus, opima retulerat. Decimus Brutus aliquanto latius Celticos, atque omnes Gallæciæ populos, formidatumque militibus flumen Oblivionis, peragratoque victor Oceani littore, non priùs ſigna convertit, quàm cadentem in maria ſolem obrutumq; aquis ignem, non ſine quodam ſacrilegii metu, & horrore deprehendit. Sed tota certaminum moles cum Luſitanis fuit, & Numantinis, nec immeritò, quippe ſolis gentium Hiſpaniæ duces contigerunt. Fuiſſet & cum omnibus Celtiberis niſi dux illius motus initio belli oppreſſus eſſet, ſummus vir aſtu, & audacia, ſi res ceſſiſſet Solondicus; qui haſtam argẽte-

team quatiens velut cœlo miſſam vaticinanti ſimilis omnium in ſe mentes converterat. Sed quum pari temeritate ſub nocte caſtra conſulis adjiſſet, juxta tentorium ipſum pilo vigilis exceptus eſt. Cæterum Luſitanos Viriatus erexit, vir calliditatis acerrimæ, qui ex venatore latro: ex latrone ſubitò dux atque Imperatot, & ſi fortuna ceſſiſſet, Hiſpaniæ Romulus, non contentus libertatem ſuorum defendere, per quatuordecim annos omnia citra, ultraque Iberum, & Tagum igne, ferroque populatus, caſtra etiam Prætorum, & Præſidum aggreſſus, Claudium Unimanum pene ad internecionem exercitus cecidiſſet, inſignia trabeis & faſcibus noſtris, quæ ceperat, in montibus ſuis trophæa fixiſſet. Tandem eum Fabius Maximus conſul oppreſſerat: ſed à ſucceſſore Servilio Cæpione violata victoria eſt, quippe qui conficiendæ rei cupidus, fractum ducem, & extrema deditionis agitantem, per fraudem, & inſidias, & domeſticos percuſſores aggreſſus, hanc hoſti gloriam dedit, ut videretur aliter vinci non potuiſſe.

Caput XVIII.

Bellum Numantinum.

NUmantia, quantum Carthaginis, Capuæ, Corinthi opibus inferior, ita virtutis nomine & honore par omnibus, ſummumque, ſi viros æſtimes, Hiſpaniæ decus: quippe quæ ſine muro, ſine turribus, modice edito in tumulo apud flumen Durium ſita, quatuor millibus Celtiberorum, XL. millium exercitum, per annos XIV. ſola ſuſtinuit, nec ſuſtinuit modò, ſed ſævius aliquãto perculit: pudendiſque fœderibus affecit. Noviſſimè quũ invictã eſſe conſtaret opus quoque eo fuit, qui Cartaginem everterat. Non temere (ſi fateri licet) vllius cauſſa belli injuſtior. Sedigenſes ſocios, & conſanguineos, Romanorum manibus elapſos, exceperant: habita pro eis depracatio nihil valuit: quum ſe ab omni bellorum contagione removerent, in legitimi fœderis pretium juſſi arma deponere. Hoc ſic à barbaris acceptum, quaſi manus abſcinderentur. Itaq; ſtatim, Megara viro fortiſſimo duce, ad arma converſi, Pompejum prælio aggreſſi, fœdus tamen maluerunt, quum debellare potuiſſent. Hoſtilium deinde Mancinum eggreſſi ſunt: hunc quoque aſſiduis cædibus ita ſubegerunt, ut ne

ne oculos quidem, aut vocem Numãtini viri quiſquam ſuſtineret: tamen cùm hoc quoque fœdus maluere, contenti armorum manubiis, quum ad internecionem ſævire potuiſſent. Sed non minùs Numantini, quàm Caudini illius fœderis flagrans ignominia, ac pudore populus Romanus, dedecus quidem præſentis flagitii deditione Mancini expiavit: cæterum duce Scipione Carthaginis incendiis ad excidia urbium imbuto, tandem etiam in ultionem excanduit. Sed tunc acriùs in caſtris, quàm in campo, noſtro cùm milite, quàm cùm Numantino, præliandum fuit: Quippè aſſiduis, & injuſtis & ſervilibus maximè operibus attriti, ferre pleniùs vallum, qui arma neſcirent: luto inquinari, qui ſanguine nollent, jubebantur. Ad hoc ſcorta, calones, ſarcinæ niſi ad uſum neceſſariæ, amputantur. Tanti eſſe exercitũ, quãti Imperatorem, verè proditum eſt. Sic redacto in diſciplinam milite, commiſſa acies: quodque nemo viſurum ſe unquam ſperaverat, factum eſt, ut fugientes Numantinos quiſq: videret. Dedere etiam ſeſe volebant, ſi toleranda viris imperarentur. Sed quũ Scipio veram vellet, & ſine exceptione victoriam, eo neceſſitatum compulſi, primùm, ut deſtinata morte in prælium ruerent, quum ſeſe priùs epulis,

quaſi inferiis impleviſſent, carnis ſemicrudæ, & Celiæ, ſic vocant indigenæ ex frumento potionem. Intellectũ ab Imperatore conſilium: itaq; non eſt permiſſa pugna morituris. Quum foſſa, atque lorica, quatuorq; caſtris circumdatos, fame premeret, ab Duce orantes prælium, ut tamquam viros occideret, ubi non impetrabant, placuit eruptio. Sic conferta manu plurimi occiſi, & quum urgeret fames aliquantiſper indè vixere. Noviſſimè cõſilium fugæ ſedit, ſed hoc quoq; ruptis equorũ cingulis ùxores ademere, ſummo ſcelere, per amorem. Itaque etiam exitu deplorato, in ultimam rabiem, furoremq; converſi, poſtremò mori hoc genere deſtinarunt. Duces ſuos, ſeque patriamq;, ferro veneno, ſubjectoq; undiq; igne peremerunt. Macte eſſe fortiſſimam, & meo judicio beatiſſimam in ipſis malis civitatem aſſeruit, cùm fide ſocios, populũ orbis terrarum viribus fultũ, ſua manu, ætate tam longa, ſuſtinuit. Noviſſimè maximo Duce oppreſſa civitas nullum de ſe gaudium hoſti reliquit. Unus enim vir Numantinus non fuit, qui in catenis duceretur. Præda, ut de pauperibus, nulla: arma ipſi cremaverant. Triumphus fuit tantum de nomine.

Caput XX.

Anacephalæoſis.

HActenus populus Romanus pulcher, egregius, pius, ſanctus, atq; magnificus. Reliqua ſecula ut grādia ęquè, ita vel magis turbida, & fœda, creſcentibus cum ipſa magnitudine Imperii vitiis: adeò ut ſi quis hanc tertiam ejus ætatem tranſmarinam, quam ducentorum annorum fecimus, dividat, centum hos priores, quibus Africam, Macedoniam, Siciliam, Hiſpaniam domuit, aureos (ſicut poëtæ canunt) jure, meritoque fateatur: centum ſequentes, ferreos planè, & cruentos, & ſi quid immanius: quippe qui Jugurthinis, Cimbricis, Mithridaticis, Parthicis bellis, Gallicis, atq; Germanicis quibus cœlum ipſum gloria aſcendit; Gracchanas, Druſianaſque cædes ad hoc ſervilia bella miſcuerunt; &, ne quid turpidini deſit, gladiatoria. Denique in ſe converſus Marianis atque Syllanis, noviſſime Pompeii, & Cæſaris manibus quaſi per rabiem, & furorem, & nefas, ſemet ipſe laceravit. Quæ & ſi involuta inter ſe ſunt omnia, atque confuſa, tamen quo meliùs appareāt, ſimul & ne ſcelera virtutibus obſtrepant, ſeparatim proferentur. Priuſq;

ut cœpimus, juſta illa memorabimus, & pia cùm exteris gentibus bella, ut magnitudo creſcentis in dies Imperii appareat. Tum ad illa civium ſcelera, turpeſque, & impias pugnas revertemur.

CAPUT XX.

Bellum Aſiaticum, cum Ariſtonico.

VIcta ad occaſum Hiſpania populus Romanus ad Orientem pacem agebat nec pacem modo, ſed inuſitata, & incognita quadam felicitate, relictæ regiis hæreditatibus opes, & tota inſimul regna veniebant. Attalus Rex Pergamenorum regis Eumenis filius, ſocii quondam commilitoniſq; noſtri, teſtamentum reliquit; Populus Romanus bonorum meorum hæres eſto. In bonis Regis hæc fuerunt, Addita igitur hæreditate, provinciam populus Romanus non quidem bello nec armis, ſed (quod eſt æquius) teſtamēti jure retinebat. Sed hanc difficile dictu eſt utrum faciliùs amiſerit populus Romanus an recuperaverit. Ariſtonicus Regii ſanguinis ferox juvenis urbes regibus parere conſuetas partim facile ſolicitat; paucas reſiſtētes, Mindum, Samon Colophonem vi recepit. Craſſi quoq; proconſulis cecîdit exercitum, ipſumq; cepit. Sed ille memor, & fa-

familiæ, & Romani nominis, cuſtodem ſui barbarum virgula excæcat, in exitiũ ſui, quod volebat, ita concitat. Mox à Perpenna domitus, & captus, & per deditionem in vinculis habitus. M. Aquilius Aſiatici belli reliquias confecit, mixtis, (nefas,) veneno fontibus ad deditionem quarundam urbium Quæ res ut maturam, ita infamem fecit victoriam; quippè quũ contra fas deûm, moreſq; majorum, medicaminibus impuris in id tempus ſacroſancta Romana arma violaſſent.

L. FLORI HISTORIARUM
LIBER III.
CAPUT I.

Bellum Ingurthinum.

HÆc ad Orientem. Sed non ad meridianum plagam eadem quies. Quis ſperaret poſt Carthaginem aliquod in Africa bellum? Atqui non leviter ſe Numidia concuſſit, & fuit in Jugurtha, quod poſt Annibalem timeretur. Quippè rex calidiſſimus Popul. Rom. armis inclytũ,

& invictum opibus aggreſſus eſt, & citrà ſpem omnium fortuna ceſſit, ut rex fraude præcipuus, fraude caperetur. Hic avo Maſſiniſſa, & Micipſa patre per adoptionem, quum interficere fratres ſtatuiſſet agitatus Regni cupiditate, nec illos magis, quàm Senatum, Populumque Romanum, quorum in fide, & clientela Regnum erat, metueret: primum ſcelus mandat inſidiis: potituſque Hiempſalis capite, quum ſe in Adherbalem convertiſſet, iſque Romam profugiſſet, miſſa per legatos pecunia, traxit in ſententiam ſuam Senatum. Et hæc fuit de nobis ejus prima victoria. Miſſus deindè qui Regnum inter illum, Adherbalemq; divideret, ſimiliter aggreſſus, quum in Scauro ipſos Romani Imperii mores expugnaſſet, inchoatū nefas perfecit audaciùs. Sed diu non latent ſcelera. Corruptæ nefas legationis erupit, placuitque bello perſequi parricidā. Primus in Numidiam Calpurnius Beſtia, Conſul immittitur. Sed rex præmonitus fortiùs adverſus Romanos aurum eſſe, quàm ferrū, pacem emit. Cujus flagitii reus quum interveniente publica fide à Senatu accerſeretur, pari audacia, & venit, & comperitorem Imperii Maſſaniſſæ nepotem Maſſivam, immiſſo percuſſore confecit. Hæc altera contra Regem fuit cauſſa bellandi. Igitur ſequens

quens vltio mandatur Albino. Sed hujus quoque (proh dedecus!) ita corrupit exercitum, ut voluntaria noſtrorum fuga vinceret Numida, caſtriſque potiretur: addito etiam turpi fœdere in pretium ſalutis, quem priùs emerat, dimiſit exercitum. Eodem tempore in ultionem non tam Imperii Romani, quàm pudoris, Metellus aſſurgit, qui call. diſſimè hoſtem nunc precibus nunc minis, jam ſimulata quaſi vera fuga eludentem, artibus ſuis aggreſſus eſt. Agrorum, atq; vicorũ populatione non contentus, in ipſa Numidiæ capita impetum fecit & Zamã quidem fruſtra diu voluit. Cæterum Thalam gravem armis, theſauroq; Regis, diripuit. Tunc urbibus exutum regem, etiam finium ſuorũ regnique fugitivum per Mauros, atq; Getuliam ſequebatur. Poſtremo Marius auctis admodum copiis, cùm pro obſcuritate generis ſui capite cenſos Sacramẽto adegiſſet, jam fusũ & ſaucium Regem adortus, non faciliùs tamen vicit, quam ſi integrũ & recentem. Hic & urbem Herculi conditam Capſam in media Africa ſitam, anguibus, areniſq; vallatam, mira quadam felicitate ſuperavit, & ſaxeo inditam monti Mulucham urbem, per Ligurem, aditu arduo inaceſſoque penetravit; mox non ipſum modò, ſed Bocchum Mauritaniæ

niæ regem jure ſanguinis Numidam vindicantem, apud oppidũ Cirtam graviter cecîdit. Qui ubi diffiſus rebus ſuis, alienæ cladis acceſſionem fieri timet, pretiũ fœderis atq; amicitiæ regem facit. Sic fraudulentiſſimus Regũ, fraude ſoceri ſui in inſidias deductus eſt, & Syllæ in manũ traditus. Tandemq; opertũ catenis Jugurtham in triumpho populus Romanus aſpexit: ſed ille quoq; quamvis victus & vinctus vidit urbem, quam venalem, & quandoq; perituram, ſi habuiſſet emptorem, fruſtra cecinerat. Tamen ut venalis fuiſſet habuit emptorem; & quum ille non evaſerit, certũ erit, eam non eſſe perituram.

Caput II.

Bellum Allobrogicum.

SIc ad Meridiem populus Romtnus: Multò atrociùs & multipliciter magis, & à Septentrione ſævitum. Nihil hac plaga infeſtius: atrox cœlum, perinde ingenio. Omni igitur tractu violentus hoſtis à dextris atq; lævis, & medio Septentrionis erupit. Prima trans Alpes arma noſtra ſenſere Salyi cùm de incurſionibus eorũ fidiſſima atque amiciſſima civitas Maſſilia quereretur: Allobroges deinde, & Arverni, quum adverſus eos ſimiles Æducrũ.

que-

querelæ, opem, & auxilium noſtrum flagitarent. Varus Victoriæ teſtis, Iſaraque, & Vindelicus amnis, & impiger fluminum Rhodanus. Maximus barbaris terror elephanti fuere, immanitati gentium pares Nil tam conſpicuũ in triumpho, quàm rex ipſe Bituitus diſcoloribus in armis, argenteoque carpento, qualis pugnaverat. Utriuſque victoriæ quod, quantumque gaudium fuerit, vel hinc exiſtimari poteſt, quod, & Domitius Ænobarbus, & Fabius Maximus ipſis quibus dimicaverant locis ſaxeas erexere turres, & deſuper exornata armis hoſtilibus trophæà fixere: quum hic mos inuſitatus fuerit noſtris. Nunquam enim populus Romanus hoſtibus domitis ſuam victoriam exprobravit.

CAPUT III.

Bellum Cymbricum, Teutonicum, ac Tigurinum.

CImbri, Teutones, atque Tigurini, ab extremis Galliæ profugi, cùm terras eorum inundaſſet Oceanus, novas ſedes toto orbe quærebant: excluſique Gallia, & Hiſpania cùm in Italiam remigrarent, miſerunt legatos in caſtra Silani, inde ad Senatum, petentes ut Martius populus aliquid ſibi terrę daret quaſi ſtipendium; cæterum, ut vel-

let,

ſet, manibus, atque armis ſuis uteretur. Sed quas daret terras populus Romanus agrariis legibus intra ſe dimicaturus?. Repulſi igitur, quod nequiverant precibus, armis petere conſtituunt. Sed nec primum impetum barbarorum Silanus, nec ſecundum Manlius, nec tertium Cæpio ſuſtinere potuerunt. Omnes fugati; exuti caſtris. Actum erat, niſi Marius illi ſeculo contigiſſet. Ille quoq; non auſus cōgredi ſtatim, militem tenuit in caſtris donec invicta illa rabies, & impetus, quem pro virtute barbari habent, cōſeneſceret. Receſſere igitur increpātes, & (tanta erat capiendæ urbis fiducia) conſulentes, ſi quid ad uxores ſuas mandarent. Nec ſegniùs quam minati fuerant, tripartito agmine per Alpes, id eſt, clauſtra Italiæ ferebantur. Marius mira ſtatim velocitate occupatis compendiis prævenit hoſtem, prioreſq; Theutonos ſub ipſis Alpiū radicibus aſſecutus in loco, quem Aquas Sextias vocant, (qua fide Numinum!) prœlio oppreſſit. Vallem fluviumque hoſtes tenebant, noſtris aquarum nulla copia, conſultone id egerit Imperator, an errorem in conſilium verterit, dubium: certe neceſſitate acta virtus cauſſa victoriæ fuit. Nā flagitante aquā exercitu, Viri, inquit, eſtis: en illic habetis. Itaque tanto ardore pugna-

tum

tum eſt, eaque cædes hoſtium fuit, ut victor Romanus de cruento flumine nō plus aquæ biberit, quā ſanguinis barbarorum. Certè Rex ipſe Teutobochus quaternos, ſenoſq; equos tranſilire ſolitus, vix unum quum fugeret aſcendit, proximoq; in ſaltu comprehenſus, inſigne ſpectaculū fuit, quippe vir proceritatis eximiæ ſuper trophæa ipſa eminebat. Sublatis funditus Theutonis, in Cimbros convertitur. Hi jam (quis crederet?) per hyemem, quæ altius Alpes levat, Tridentinis jugis in Italiam provoluti ruina deſcenderant. Atheſim flumen non ponte, nec navibus ſed quadam ſtoliditate barbarica, primum corporibus aggreſſi; poſt quam retinere amnem manibus, & clypeis fruſtra tentaverant, ingeſta obrutum ſilva tranſiluere: & ſi ſtatim infeſto agmine urbem petiiſſent grande diſcrimen eſſet; ſed in Venetia, quo ferè tractu Italia molliſſima eſt, ipſa ſoli cœlique clementia robur elanguit. Ad hoc panis uſu, carnisque coctæ, & dulcedine vini mitigatos Marius in tempore aggreſſus eſt. Jam diem pugnæ à Mario imperatore petierunt, & ſic proximum dedit. In patentiſſimo, quem Claudium vocant, campo concurrêre. Millia inde ad XL. cèciderunt, hinc tertio minus, per totum diem conciditur barbarus. Iſti

quo-

quoque Imperator addiderat virtuti dolum, ſecutus Annibalem, artemq; Cannarum. Primum nebuloſum nactus diem, ut hoſti inopinatus occurreret: tum ventoſum quoque, ut pulvis in oculos, & ora ferretur; tum acie conversa in Orientem, ut quod ex captivis mox cognitum eſt, ex ſplendore gaelarum, ac repercuſſu, quaſi ardere cœlum videretur. Nec minor cum uxoribus eorum pugna, quàm cum ipſis fuit, objectus undique plauſtris atque carpentis, altæ deſuper, quaſi è turribus lanceis contiſque pugnarent. Perinde ſpecioſa mors earum fuit, quam pugna. Nam cùm miſſa ad Marium legatione, libertatem, ac Sacerdotiū non impetraſſent, (nec fas erat) ſuffocatis, eliſiſque paſſim infantibus ſuis, aut mutuis concidere vulneribus, aut vinculo è crinibus ſuis facto, ab arboribus, jugiſq; plauſtrorum pependerunt. Beleus Rex in acie dimicans; impigrè, nec inultus occubuit. Tertia Tigurinorum manus, quæ quaſi in ſubſidio Noricos inſederat Alpium tumulos, in diverſa lapſi fuga ignobili, & latrociniis evanuit. Hunc tam lætum, tamque felicem libertatis Italiæ, aſſertiq; imperii nunciū: non per homines, ut ſolebat, populus Romanus accepit, ſed per ipſos (ſi credere fas eſt) Deos. Quippe eodē die quo geſta res eſt, viſi pro æde Caſtoris,

& Pollucis juvenes laureati Prætori litteras dare, frequenſq; in ſpectaculo rumor victoriæ Cimbricæ feliciter dixit. Quo quid admirabilius, quidque inſignius fieri poteſt? Quippè velut elata montibus ſuis Roma, ſpectaculo belli intereſſet, quòd in gladiatorio munere fieri ſolet, uno eodemq; momento, quũ in acie Cimbri ſuccumberent, populus in urbe plaudebat.

CAPUT IV.

Bellum Thracium.

POſt Macedonas (ſi diis placet) Thraces rebellabant, ipſi quondam tributarii Macedonum, nec in proximas modo provincias contenti incurrere, Theſſaliam atque Dalmatiam, in Adriaticum mare uſq; venerunt, eoque ſine contenti quaſi interveniente natura, contorta in ipſas aquas tela miſerunt. Nihil interim per id omne tempus reſiduum crudelitatis fuit in captivos ſęvientibus. Litare diis ſanguinem humanum, bibere in oſſibus capitum, & hujuſcemodi ludibrio fœdare mortem tam igni, quàm fumo: partus quoq; gravidarum extorquere tormentis. Sæviſſimi omnium Thracum Scordiſci fuere: ſed calliditas quoque ad robur acceſſerat. Silvarum & montium ſitus cum ingenio conſen-

ſentiebant. Itaque non fuſus modò ab his, aut fugatus; ſed ſimili prodigio omnino totus interceptus exercitus, quem duxerat Cato. Didius vagos, & libera populatione diffuſos intra ſuam repulit Thraciam. Druſus ulteriùs egit, & vetuit tranſire Danubium. Minucius toto vaſtavit Hebro, multis quidem amiſſis, dum per perfidum glacie flumen equitatur. Piſo Rhodopen Caucaſumque penetravit. Curio Dacia tenus venit: ſed tenebras ſaltuum expavit. Appius in Sarmatas uſque pervenit, Lucullus ad terminũ gentium Tanaim, lacumque Mœotim. Nec aliter cruentiſſimi hoſtium, quàm ſuis moribus domiti: quippe in captivos igne ferroque ſævitum eſt. Sed nihil barbaris atrocius viſum eſt, quàm quod abſciſſis manibus relicti, vivere ſuperſtites pœnæ ſuæ jubebantur.

CAPUT V.

Bellum Mithridaticum.

POnticæ gentes ad Septentrionem in mare ſiniſtrum jacent, à Pontico cognominatæ mari. Harum gentiũ atq; regionũ rex antiquiſſimus Atheas, poſt Artabazes à ſeptem Perſis oriundus: inde Mithridates omnium longe maximus. Quippe quum quatuor Pyrrho, XVII. anni Anibali ſuffecerint, il-

ille per quadraginta annos reſtitit; donec tribus ingentibus bellis ſubactus, felicitate Syllæ, virtute Luculli, magnitudine Pompeii cōſumeretur. Cauſam quidem illius belli prætenderat apud Caſſium legatum, attrectari terminos ſuos à Nicomede Bithynico. Cæterum elatus animis ingētibus, Aſię totius, & ſi poſſet, Europæ cupiditate flagrabat. Spem ac fiduciam dabāt noſtra vitia. Quippe quū civilibus bellis diſiungeremur, invitabat occaſio, nudumq; imperii latus oſtendebāt procul Mariùs, Sylla, Sertorius. Inter hæc Reip. vulnera, & hos tumultus, repente quaſi captato tempore in laſſos ſimul, atq; diſtrictos ſubitus turbo Pontici belli ab ultima veluti ſpecula Septentrionis erupit. Primus ſtatim impetus belli Bithyniam rapuit. Aſia deinde pari terrore correpta eſt. Nec cunctanter ad regem, ab urbibus noſtris, populiſq; deſcitū eſt. Aderat, inſtabat, ſævitia, quaſi virtute utebatur. Nam quid atrocius uno ejus edicto, cùm omnes, qui in Aſia forent Romanæ civitatis homines interfici juſſit? Tum quidem domus, templa, & aræ, humana omnia, atq; divina jura violata ſunt. Sed hic terror Aſiæ Europam quoq; regi aperiebat. Itaque miſſis Archelao, Neoptolemoque præfectis, excepta Rhodo, quæ pro no-

nobis firmiùs ſtetit cæteris, Cyclades, Delos, Eubœa, & ipſum Græciæ decus Athenæ, tenebãtur. Italiam jam, ipſamq; urbem Romam regius terror afflabat. Itaq; L. Sylla feſtinat, vir armis optimus, parique violentia ruentem ulterius hoſtem, quadam quaſi manu, repulit. Primumq; Athenas urbem (quis crederet?) frugum parentem, obſidione, ac fame ad humanos cibos cõpulit. Mox ſubruto Pyræei portu ſex quoq; & amplius muris, poſtquam domuerat ingratiſſimos hominũ, ut ipſe dixit, in honorem tamen mortuorũ ſacris ſuis, famæq; donavit. Mox quum Eubœa atq; Bœotia præſidia regis diſpuliſſet, omnes copias, uno apud Chæroneam, apud Orchomenon altero bello diſſipavit; ſtatimq; in Aſiam tranſgreſſus, ipſum opprimit; & debellatum etiam foret, niſi de Mithridate triumphare citò, quàm vere maluiſſet. Ac tum quidem hunc Aſiæ ſtatum Sylla dederat. Ictum cum Ponticis fœdus, recepit Bithyniam à rege Nicomede, ab Ariobarzane Cappadociã, ac ſi erat Aſia rurſus noſtra, ut cœperat. Mithridates tantum repulſus. Itaque non fregit ea res Ponticos, ſed incendit. Quippe rex Aſia, & Europa quodammodo inеſcatus, non jam quaſi alienam, ſed quia amiſerat, quaſi raptam, belli jure repetebat. Igitur ut extincta

pa-

parum fideliter incendia majore flamma reviviſcunt; ita ille de integro auctis majorem in modum copiis, tota denique regni ſui mole in Aſiam rurſus mari, terra, fluminibuſq; veniebat. Cyzicum nobilis, civitas arce, mœnibus, portu turribuſque marmoreis, Aſiaticæ plagæ littora illuſtrat. Hanc ille quaſi alteram Romam toto invaſerat bello. Sed fiduciam oppidanis reſiſtendi nuncius fecit, docens adventare Lucullum, qui (horribile dictu!) per medias hoſtium naves utre ſuſpenſus, & pedibus iter adgubernans, videntibus procul, quaſi marina piſtrix evaſerat. Mox clade cõverſa quum ex mora obſidentem regem fames, & ex fame peſtilentia urgeret, recedentẽ Lucullus aſſequitur, adeoque cecîdit, ut Granicus, & Æſapus amnes cruenti redderentur. Rex callidus, Romanęq; avaritiæ peritus, ſpargi à fugientibus ſarcinas, & pecuniam juſſit, qua ſequentes moraretur. Nec felicior in mari, quàm in terra fuga. Quippè centum ampliùs navium claſſem, apparatumque belli gravem in Pontico mari aggreſſa tempeſtas, tam fœda ſtrage laceravit, ut navalis belli inſtar efficeret, planè quaſi Lucullus quodam cùm fluctibus, procelliſque commercio, debellandũ tradidiſſe Regem ventis videretur. Attritæ jam omnes validiſsimi

Re-

Regni vires erant, ſed animus malis augebatur. Itaq; converſus ad proximas gentes, totum penè Orientem, ac Septentrionem ruina ſua involuit. Iberi, Caſpii, Albanj, & utræque ſollicitabantur Armeniæ, perque omnia, & decus, & nomen, & titulos Pompejo, ſua fortuna, quærebat. Qui ubi novis motibus ardere Aſiam videt, alioſque ex aliis prodire Reges; nihil cunctandum ratus, priuſquam inter ſe gētium robora coirent, ſtatim ponte navibus facto, omnium ante ſe primus tranſit Euphratem, Regemque fugiētem media nactus Armenia (quanta felicitas viri!) uno prœlio confecit. Nocturna ea dimicatio fuit, & luna in partibus: quippè quaſi commilitans, quū à tergo ſe hoſtibus, à facie Romanis præbuiſſet, Pontici per errorem longius cadentes umbras ſuas quaſi hoſtium corpora petebant. Et Mithridates quidem nocte illa debellatus eſt. Nihil enim poſteà valuit, quamquam omnia expertus, more anguium, qui obtrito capite, poſtremùm cauda minantur. Quippè quum effugiſſet hoſtē Colchos, Siciliæ quoque littora, & Campaniam noſtrā ſubito adventu terrere voluit: mox ſubruto Piræei portu Colchis tenus jungere Boſphoron, indæ per Thraciam, Macedoniam, & Græciam tranſilire: ſic Italiam, nec

opi-

opinatus, invadere tantum cogitavit. Nã per defectionem civium, Pharnaciſq; filii ſcelere præventus, malè tentatũ veneno ſpiritum ferro expulit. Cn. interim Magnus rebelles Aſiæ reliquias ſequens, per diverſa gentium, terrarumque volitabat. Nam ſub Orientẽ ſecutus Armenios, captis ipſo capite gentis Artaxatis, ſupplicem juſſit regnare Tigranem. At in Septentrionẽ Scythicum iter tamquam in mari ſtellis ſecutus, Colchos cecîdit; ignovit Iberiæ; pepercit Albanis: Regem Colchorum Orodem, poſitis ſub ipſo Caucaſo caſtris, juſſit in plana deſcendere: Artohcem, qui Iberis imperabat, & obſides liberos dare. Orodem etiam remuneratus eſt ultro ab Albania ſua lectulum aureum, & alia dona mittentem. Nec non, & in Meridiem verſo agmine, Libanum Syriæ Damaſcumq; tranſgreſſus, per nemora illa odorata, per thuris, & balſami ſilvas Romana ſigna circumtulit. Arabes, ſi quid imperaret, præſto fuere. Hieroſolymam defendere tẽtavere Judæi; verùm hanc quoque & intravit, & vidit illud grande impiæ gentis arcanum patens, ſub aureo uti cœlo. Diſſidentibuſq; de regno fratribus, arbiter factus, regnare juſſit Hircanum. Ariſtobulo, quia renovabat eam rem catenas dedit; Sic Pompejo duce populus Romanus totam qua latiſ-

tiſsima eſt, Aſiam pervagatus, quam extremam imperii habebat provinciam, mediam fecit. Eſceptis quippe Parthis qui fœdus maluerunt, & Indis, qui adhuc nos non noverant, omnis Aſia inter Rubrum, & Caſpium, & Oceanũ Pompejanis domita, vel oppreſſa ſignis tenebatur.

Caput VI.

Bellum Piraticum.

INterim dum populus Romanus per diverſa terrarum diſtractus eſt, Cilices invaſerant maria, ſublatiſque cõmerciis, rupto fœdere generis humani, ſic maria bello, quaſi tempeſtate præcluſerant. Audaciam perditis, furioſiſq; latronibus dabat inquieta *Mithridatis* præliis Aſia, dum ſub alieni belli tumultu, exteriq; regis invidia impunè graſſantur: ac primùm duce Iſidoro contenti proximo mari Cretam inter, atque Cyrenas Pirẹeum & Achaiam ſinumque Maleum, quod à ſpoliis aureum ipſi vocavere, latrocinabantur. Miſſuſque in eos P. Servilius quamvis leves, & fugaces Myoparonas gravi, & Martia claſſe turbaret, non incruenta victoria ſuperat. Sed nec mari ſubmoviſſe contentus, validiſsimas urbes eorũ, & diutina prẹda abundantes, Phaſelin, & Olimpon ever-

evertit, Iſaurumq; ipſam arcem Ciliciæ: unde conſcius ſibi magni laboris, Iſaurici cognomen adamavit. Non ideo tamen tot cladibus domiti terra ſe continere potuerunt, ſed ut quædam animalia quibus aquam terramq; incolēdi gemina natura eſt, ſub ipſo hoſtis receſſu impatiētes ſoli in aquas ſuas reſiluerūt; & aliquāto latius, quàm prius. Sic ille quoq; ante felix, dignus nunc victoria Pōpejus viſus eſt, & Mithridaticę provincię facta eſt acceſſio. Ille diſperſam toto mari peſtem ſemel, & in perpetuum volens extinguere, divino quodam apparatu aggreſſus eſt. Quippe quū claſſibus ſuis & ſocialibus Rhodiorum abundaret, pluribus legatis, atq; præfectis utraq; Ponti & Oceani ora complexus eſt. Gellius Tuſco mari impoſitus, Plotius Siculo. Gratilius Liguſticum ſinum, Pompejus Gallicum obſedit, Torquatus Balearicum, Tiberius Nero Gaditanum fretum, quà primum maris noſtri limen aperitur: Lentulus Libycum, Marcellinus Ægyptium, Pompeij juvenes Adriaticum, Varro Terentius Ægæum, & Ponticum, Pamphylium Metellus, Aſiaticum Cępio, ipſas Propontidis fauces Porcius Cato ſic obditis navibus quaſi portam obſeravit. Sic per omnes ęquoris portus, ſinus, latebras, receſſus, promontoria, freta, peninſulas, quidquid

piratarum fuit, quadam indagine incluſum, & oppreſſum eſt. Ipſe Pompejus in originem fontemq; belli Ciliciam verſus eſt. Nec hoſtes detrectavere certamen, non ex fiducia, ſed quia oppreſsi erant, auſi videbantur. ſed nihil tamen amplius, quàm ut ad primum ictum conconcurrerent. Mox ubi circumfuſa undiq; roſtra viderunt, abjectis ſtatim telis remiſq; plauſu undiq; pari, quòd ſupplicantium ſignum fuit vitam petiverunt. Non alia tam incruenta victoria uſi unquam ſumus: ſed nec fidelior in poſterũ reperta gens ulla eſt. Idq; proſpectũ ſingulari conſilio Ducis, qui maritimum genus à conſpectu longe removit maris & mediterraneis agris quaſi obligavit. Eodẽque tempore & uſum maris navibus recuperavit, & terræ homines ſuos reddidit. Quid prius in hac mirere victoria? velocitatem, quòd quadrageſimo die parta, eſt? an felicitatem, quod ne una quidem navis amiſſa eſt? an verò perpetuitatem, quòd amplius piratæ non fuerunt.

Caput VII.

Bellum Creticum.

CReticum bellum, ſi vera volumus noſcere, nos fecimus ſola vincendi nobilem inſulam cupiditate. Faviſ-

ſe Mithridati videbatur. hoc placuit armis vindicare. Primus invaſit inſulam M. Antonius, cùm ingenti quidem victoriæ ſpe, atq; fiducia, adeò ut plures catenas in navibus quàm arma portaret. Dedit itaq; pœnas vecordiæ. Nam pleraſq; naves intercepere hoſtes, captivaq; corpora religata velis, ac funibus pependere, ac ſic velificantes triumphantium in modum Cretes portubus ſuis adremigaverunt. Metellus deinde totam inſulam igni, ferroq; populatus, intra caſtella, & urbes redegit & Gnoſſum, & Erythræã, & (ut Græci dicere ſolent) urbium matrem Cydonam: adeoque ſævè in captivos conſulebatur, ut veneno ſe pleriq; conficerent, alii deditionem ſuã ad Pompejum abſentem mitterent. Et quũ ille res in Aſia gerens, eò quoq; præfectum miſiſſet Antonium, in aliena provincia iclitus fuit, eoq; infeſtior Metellus in hoſtes jus victoris exercuit, victiſq; Leſthene, & Panare Cydonæ ducibus, victor rediit, nec quidquam amplius tamen de tam ampla victoria, quàm cognomen Creticum reportavit.

CAPUT VIII.

Bellum Belearicum.

QUatenus Metelli Macedonici domus bellicis nominibus aſſueverat, altero ex liberis ejus Cretico facto, mora non fuit, quin alter quoque Balearicus vocaretur. Baleares per idē tempus inſulæ piratica rabie corruperant maria. Homines feros, atq; ſilveſtres mireris auſos à ſcopulis ſuis ſaltem maria proſpicere. Aſcendêre etiam inconditas rates, & prænavigātes ſubindè inopinato impetu terruere. Sed quū venientem ab alto Romanam claſſem proſpexiſſent, prædam putantes, auſi etiam occurrere, & primo impetu ingenti lapidum, ſaxorumque nimbo claſſem opervere. Tribus quiſque fundis præliatur. Certos eſſe quis miretur ictus, quū hæc ſola genti arma ſint, id unum ab infantia ſtudium? Cibum puer à matre non accipit niſi quē ipſa monſtrante percuſſit. Sed non diu lapidatione Romanos terruere. Poſtquā cominùs ventum eſt, expertiq; Roſtra, & pila venientia, pecudum in morem clamore ſublato petierunt fuga littora, delapſiq, in proximos tumulos, quęrendi fuerunt ut vincerentur.

CAPUT IX.

Expeditio in Cypron.

ADerat fatum inſularum. Igitur, & Cypros recepta ſine bello. Inſulam veteribus divitiis abudantem, & ob hoc Veneri ſacram, Ptolæmeus regebat. Sed divitiarum tanta erat fama, nec falſo, ut victor gentium populus, & donare regna cõſuetus P. Clodio Tribuno plebis duce, ſocii, vivique regis confiſcationẽ mandaverit. Et ille quidem ad rei famã veneno fata præcepit. Cæterùm Porcius Cato Cyprias opes Liburnis per Tiberinũ oſtiũ invexit. quæ res latiùs ærariũ populi Romani, quàm ullus triumphus implevit.

CAPUT X.

Bellum Gallicum.

ASia Pompeii manibus ſubacta, reliqua quæ reſtabant in Europa fortuna in Cæſarem tranſtulit. Reſtabant autem immaniſſimi gentium Galli, atque Germani: & quamvis toto orbe diviſa, tamen qui vinceret, habuit Britannia. Primus Galliæ motus ab Helvetiis cœpit, qui Rhodanum inter, & Rhenum ſiti, non ſufficientibus terris, venere ſedes petitum, incenſis mœnibus ſuis. Hoc ſacramentum fuit, ne redirent.

Sed petito tempore ad deliberandum, quũ inter moras Cæſar Rhodani ponte reciſo abſtuliſſet fugam, ſtatim bellicoſiſſimam gentem, ſic in ſedes ſuas, quaſi greges in ſtabula paſtor, deduxit. Sequens longe cruentior pugna Belgarum, quippe pro libertate pugnantium. Hic cùm multa Romanorum militum inſignia, tùm illud egregium ipſius ducis, quod nutante in fugam exercitu, rapto fugientis è manu ſcuto, in primam volitans aciem manu prœlium reſtituit. Inde cum Venetis etiam navale bellum, ſed major cum Oceano, quàm cum ipſis navibus rixa. Quippè illæ rudes & informes, & ſtatim naufragę quũ roſtra sẽſiſſent. Sed hærebat in vadis pugna, quũ æſtibus ſolitis cum ipſo certamine ſubductus Oceanus intercedere bello videretur. Illæ quoq; acceſſere diverſitates, pro gentium, locorumq; natura. Aquitani callidum genus in ſpeluncas ſe recipiebant: juſſit includi. Morini dilabebãtur in ſilvas: juſsit incendi. Nemo tantum feroces dixerit Gallos: fraudibus agunt. Induciomarus Treviros, Ambiorix convocavit Eburones. Utrique abſente Cæſare cõjuratione facta invaſere legatos. Sed ille fortiter à Dolabella ſummotus eſt, relatumq; regis caput. Hic, inſidiis in valle diſpoſitis, dolo percu-
lit,

culit. Itaque, & caſtra direpta ſunt & aurum ablatum. Cottam cùm Titurio Sabino legato ibi amiſimus. Nec ulla de rege mox ultio: quippè perpetua trans Rhenum fuga latuit. Rhenus ergo immunis, nec enim fas erat ut liber eſſet receptator hoſtiũ, atq: defenſor: ſed prima contra Germanos illius, pugna juſtiſſimis quidẽ ex cauſis. Sequani enim de incurſionibus eorum querebantur. Quæ Arioviſti regis ſuperbia? Quũ legati dicerent. Veni ad Cæſarem: Quis autẽ eſt Cæſar? & ſi vult, veniat, inquit, &, quid ad illum, quid agat noſtra Germania? Num ego me interpono Romanis? Itaq; tantus gentis novæ terror in caſtris, ut teſtamenta paſsim in principiis ſcriberentur. Sed illa immania corpora quò erant majora eò magis gladiis ferroque patuerunt. Qui calor in prȩliando militum fuerit nullo magis exprimi poteſt quàm quod elatis ſuper caput ſcutis, quum ſe veluti teſtudine barbarus regeret, ſuper ipſa Romani ſcuta ſalierunt, & inde in jugulos gladiis deſcendebat. Iterum de Germanis Tencteri querebantur. Hic verò jam Cœſar ultra Moſulam navali ponte tranſgreditur ipſumque Rhenum: & Hercyniis hoſtẽ quærit ſilvis. Sed in ſaltus, & paludes genus omne diffugerat, tantum pavo-

ris incuſsit intra ripam ſubito Romana vis. Nec ſemel Rhenus, ſed iterũ quoq;, & quidem ponte facto, penetratus eſt. Sed major aliquanto trepidatio; quippe quum Rhenum ſuum ſic ponte quaſi jugo captum viderent, fuga rurſus in ſilvas & paludes, &, quod acerbiſsimum Cæſari fuit, non fuere, qui vincerentur. Omnibus terra, marique captis; reſpexit Oceanum, & quaſi hic Romanis orbis non ſufficeret, alterum cogitavit. Claſſe igitur comparata, Britanniam tranſit mira celeritate. quippe quum tertia vigilia Morino ſolviſſet à portu, minus quã medio die inſulam ingreſſus eſt. Plena erant tumultu hoſtico littora, & trepidantium ad conſpectum rei novæ carpenta volitabant; Itaque trepidatio pro victoria fuit: arma, & obſides accepit à trepidis, & ulteriùs iſſet, niſi improbam claſſem naufragio caſtigaſſet Oceanus. Reverſus igitur in Galliam, claſſe majore, auctiſque admodum copiis in eundẽ rurſus Oceanum, eoſdemque rurſus Britannos Calidonias ſecutus in ſilvas, unum quoque è regibus Cavelanis in vincula dedit. Contentus his (non enim provinciæ, ſed nomini ſtudebatur) cum majore quam prius præda revectus eſt: ipſo quoque Oceano tranquillo magis, & propitio, quaſi imparem ſe fateretur.

tur. Sed maxima omnium eademque noviſsima conjuriatio fuit Galliarum cum omnes pariter Aruernos atq; Biturigas, Carnutas ſimul, Sequanoſque contraxit. Ille corpore, armis, ſpirituque terribilis, & nomine etiam quaſi terrori cõpoſito, Vercingentorix: ille feſtis diebus, & comitialibus, quũ frequentiſſimos in lucis haberet, ferocibus dictis ad jus priſtinum libertatis erexit. Aberat tunc Cæſar Ravennæ delectum agens, & hyeme creverant Alpes, ſic interclufum putabant iter. Sed ille qualis erat ad nuncium rei feliciſſimæ temeritatis? per invios ad id tempus montium tumulos, per intactas vias, & nives, expedita manu emenſus, occupat Galliam. Ex diſtantibus hibernis caſtra contraxit, & ante in media Gallia fuit, quam ab ultima timeretur. Tum ipſa capita belli aggreſſus urbes, Avaricum cum quadraginta millibus propugnatium ſuſtulit, Alexiam ducentorum quinquaginta millium juventute ſubnixam, flammis adæquavit. Circa Gergoviam Arvernorum tota belli moles fuit: quippe quũ LXXX. millia muro, & arce, & abruptis defenderent, maximam civitatem vallo, ſudibus, & foſſis, inductoq; foſſæ flumine; ad hoc decẽ & octo caſtellis, ingentiq; quaſi lorica circumdatam, primum fame domuit;

mox audentem eruptiones, in vallo gladiis ſudibuſque concîdit: noviſſime in deditionem redegit. Ipſe ille rex maximum victoriæ decus, ſupplex quũ in caſtra veniſſet, tum & phaleras, & ſua arma, ante Cæſaris genua projecit. Habes, inquit, fortem virum, vir fortiſſime, viciſti.

Caput XVI.

Bellum Particum.

DUm Gallos per Cæſarem in Septentrione debellat, interim ad Orientem grave vulnus à Parthis Populus Romanus accepit. Nec de fortuna queri poſſumus; caret ſolatio clades. Adverſis & diis & hominibus cupiditas Conſulis Craſsi, dum Parthico inhiat auro, ſtrage XI. legionum, & ipſius capite multata eſt, & tribunus plebis Metellus exeuntem ducem hoſtilibus diris devoverat: & quũ Zeugma tranſiſſet exercitus, rapta ſubitis ſigna turbinibus hauſit Euphrates: & quũ apud Nichephorum caſtra poſuiſſet miſsi ab Orode Rege legati denũciavere, percuſſorum cum Pompejo fœderum, Syllaque meminiſſet. Regis inhians ille theſauris, nihil ne imaginario quidem iure, ſed Seleuciæ ſe reſponſurum eſſe reſpondit. Itaque dii fœderum ultores, nec inſidiis,

nec

nec virtuti hoſtium defuerunt. Jam primùm qui ſolus, & ſubvehere commeatus, & munire poterat à tergo relictus Euphrates. tum ſimulato transfugæ cuidam Mezeræ Syro creditur, dum in mediam camporum vaſtitatem eodem Duce ductus exercitus, undiq; hoſti exponeretur. Itaq; vixdum venerat Carras, cùm undiq; præfecti regis Sillaces, & Surenas oſtendere ſigna auro, ſericeiſque vexillis vibrantia. Tũ ſine mora circumfuſi undiq; equitatus, in modum grandinis, atq; nimborum denſa tela pariter fuderunt. Sic miſerabili ſtrage deletus exercitus: ipſe in colloquiũ ſollicitatus, ſigno dato vivus hoſtium manus incidiſſet niſi tribunis luctantibus, fugam ducis barbari ferro occupaſſent. Sic quoq; relatũ caput ludibrio hoſti fuit. Filium ducis penè in conſpectu patris eiſdem telis operuere. Reliquię infelicis exercitus, quò quemq; rapuit fuga, in Armeniam, Ciliciam, Syriamq: diſtractę vix nunciũ cladis retulerunt. Caput ejus reciſum cùm dextra manu ad regem reportatũ, ludibrio fuit, neque indigno. aurũ enim liquidum in rictũ oris infuſum eſt; ut cujus animus cupiditate, ejus etiam mortuũ, & exangue corpus auro ureretur.

Caput XII.

Anacephalæoſis.

HÆc eſt illa tertia ætas populi Romani tranſmarina, qua Italia progredi auſus, orbe toto arma circumtulit. Cujus ætatis ſuperiores centũ anni ſancti, pii, & (ut diximus) aurei, ſine flagitio, ſine ſcelere, dum ſincera adhuc, & inoxia paſtoriæ illius ſectæ integritas, dumq; Pœnorum hoſtium imminens metus diſciplinam veterem continebat. Poſtremi centum, quos à Carthaginis, Corinthi, Numãtieq; excidiis, & Attali regis Aſiatica hæreditate deduximus in Cæſarem & Pompejum, ſecutumq; hos, de quo dicemus, Auguſtum, ut claritate rerum bellicarum magnifici, ita domeſticis cladibus miſeri, & erubeſcendi. Quippe ſicut Galliã, Thraciam, Ciliciam uberrimas, validiſſimaſq; provincias, Armenios etiam, & Britannos, ut non in uſum, ita ad imperii ſpeciem magna nomina acquiſiſſe, pulchrum, atq; decorum: ita eodem tempore dimicaſſe domi cum civibus, ſociis, mancipiis, gladiatoribus totoq; inter ſe Senatu, turpe, atq; miſerandũ. Ac neſcio, an ſatius fuerit popul. Romano, Sicilia, & Africa contentum fuiſſe, aut his etiam ipſis carere domi-

ninanti in Italia ſua quam eo magnitudinis creſcere, ut viribus ſuis conficeretur. Quæ enim res alia furores civiles peperit, quam nimia felicitas? Syria prima nos victa corrupit, mox Aſiatica Pergameni regis hæreditas. Illæ opes, atque divitiæ afflixere ſeculi mores, merſamque vitiis ſuis quaſi ſentina rempublicā peſſumdedere. Unde enim populus Romanus à tribunis agros, & cibaria flagitaret, niſi per famē, quam luxus fecerat? Hinc ergo Gracchana, & prima, & ſecunda, & illa tertia Appulejana ſeditio. Unde judiciariis legibus divulſus à ſenatu eques, niſi ex avaritia ut vectigalia reipublicæ, atque ipſa judicia in queſtu haberentur? Hinc rurſus & promiſſa civitas Latio, & per hoc arma ſociorum. Quid autem bella ſervilia: Unde nobis niſi ex abundantia familiarum? Unde gladiatorii adverſus dominos ſuos exercitus, niſi ad cōciliandum plebis favorem effuſa largitio, cum ſpectaculis indulget, ſupplicia quondam hoſtium artem facit? Jam ut ſpecioſiora vitia tangamus, nonne ambitus honorum ab jiſdem divitiis incitatus? Atqui inde Mariana, inde Syllana tempeſtas. Aut magnificus apparatus conviviorum, & ſumptuoſa largitio, nonne ab opulentia paritura mox egeſtatem? Hæc Catilinā

ho-

hoſtem patriæ ſuæ impegit. Denique illa ipſa principatus, & dominandi cupido, unde, niſi ex nimiis opibus venit? Atqui hæc Cæſarem, atq; Pompejum furialibus in exitium reipublicæ facibus armavit. Hos igitur populi Romani omnes domeſticos motus ſeparatos āb externis juſtiſque bellis, ex ordine proſequemur.

Caput XIII.

Seditioſitas tribunicæ poteſtatis.

SEditionum omnium cauſſas Tribunicia poteſtas excitavit, quæ ſpecie quidem plebis tuendæ, cujus in auxilium comparata eſt, re autem dominantionem ſibi acquirens ſtudium populi, ac favorem agrariis, frumentariis, judiciariis legibus aucupabatur. Inerat omnibus ſpecies æquitatis. Quid enim tam juſtum, quam recipere plebem jus ſuum à patribus ne populus gentium victor, orbiſque poſſeſſor extorris aris, ac focis ageretur. Quid tam æquum, quam inopem populum vivere ex ærario ſuo? quid ad jus libertatis æquandæ magis efficax, quam ut, Senatu regente provincias, ordinis equeſtris auctoritas ſaltē judiciorum regno niteretur? Sed hæc ipſa in perniciem redibant, & miſera Reſpublica in exitium ſuū merces

ces erat: nam & à Senatu in equitẽ translata judiciorum poteſtas, vectigalia, ideſt, imperii patrimoniũ, ſupprimebat: & emptio frumenti ipſos Reipub. nervos, exhauriebat ætariũ. Reduci plebs in agros unde poterat ſine poſſidentium everſione, qui ipſi pars populi erant? & tamen relictas ſibi à majoribus ſedes, ætate, quaſi jure hæreditario poſsidebant.

CAPUT XIV.

Seditio Tiberii Gracchi.

PRimam certaminum facem Tiberius Cracchus, accendit, genere, forma, eloquentia facilè Princeps. Sed hic ſive Mancinianæ deditionis, quia Sponſor fœderis fuerat, contagium timens, & inde popularis; ſive æquo & bono ductus, quia depulſam agris ſuis plebem miſeratus eſt; ne Popul. Rom. gentium victor orbiſq; poſſeſſor, laribus, ac focis ſuis exultaret; aut quacumq; mente rem auſus ingentem, poſtquam rogationis dies aderat, ingẽti ſtipatus agmine Roſtra conſcendit, nec deerat obvia manu tota inde nobilitas, & tribuni in partibus. Sed ubi intercedentem legibus ſuis Cn. Octaviũ videt Gracchus, contra fas Collegii, jus poteſtatis, injecta manu depulit Roſtris, adeoq; præſenti metu

mor-

mortis exterruit, ut abdicare ſe magiſtratu cogeretur. Sic triumvir creatus dividendis agris. Quum ad perpetranda cœpta, die comitiorum prorogari ſibi vellet imperium, obvia nobilium manu, eorumq; quos agris moverat, cædes à foro cœpit. Inde quũ Capitolium profugiſſet, plebemq; ad defenſionem ſalutis ſuæ manu caput tanges hortaretur, præbuit ſpeciem regnum ſibi, & diadema poſcentis, atq; ita Duce Scipione Naſica concitato in arma populo, quaſi jure oppreſſus eſt.

CAPUT XV.

Seditio C. Gracchi.

STatim & mortis, & legum fratris ſui vindex non minore impetu incaluit C. Gracchus; qui quum pari tumultu, atq; terrore plebem in avitos agros arceſſeret, & recentem Attali, hæreditatem in alimenta populo polliceretur. jamq; nimius, & potens altero tribunatu, ſecunda plebe volitaret, obrogare auſo legibus ſuis Minucio tribuno, fretus comitum manu, fatale familiæ ſuæ capitolium invaſit Inde proximorum cæde pulſus, quũ ſe in Aventinum recepiſſet, inde quoq; obvia Senatus manu, ab Opimio Conſule oppreſſus eſt. Inſultatum quoque mortis reliquiis, & illud ſacroſantum caput

Tri-

ribuni plebis, percuſſoribus auro pē-
tum eſt.

CAPUT XVI.

Seditio Apulejana.

NIhilominis Apulejus Saturninus. Gracchanas aſſerere leges non deſtitit. Tantum animorum viro Marius dabat qui nobilitati ſemper inimicus, Conſulatu ſuo prætereà confiſus, occiſo palàm in comitiis Annio competitore Tribunatus, ſubrogare conatus eſt in ejus locum C. Gracchum, hominem ſine tribu, ſine nomine: ſed ſubdito titulo, in familiam ipſe ſe adoptabat. Quum tot tantiſque ludibriis exultaret impune, rogandis Gracchorum legibus ita vehementer incubuit, ut Senatum quoque cogeret in verba ſua jurare, quum abnuentibus aqua, & igni interdicturum ſe minaretur. Unus tamen extitit, qui mallet exilium. Igitur poſt Metelli fugam omni nobilitate perculſa, quum jam tertium annū dominaretur, eò veſaniæ progreſſus eſt, ut Conſularia quoque comitia nova cæde turbaret. Quippe ut ſatellitem furoris ſui Glauciam conſulem faceret, C. Memmium competitorem interfici juſſit: & eo tumultu Regem ex ſatellitibus ſuis ſe appellatum lætus accepit. Tum verò jam conſpiratione Sena-

natus, ipſo quoque jam Mario Conſule, quia tueri non poterat, adverſo, directæ in foro acies: repulſus inde Capitolium invaſit. Sed quum abruptis fiſtulis obſideretur, Senatuique per legatos pœnitentiæ fidem faceret, ab arce digreſſus cum ducibus factionis receptus in curiam eſt. Ibi in eum facta irruptione populus fuſtibus, ſaxiſque coopertum in ipſa quoque morte laceravit.

Caput XVII.

Druſiana ſeditio.

POſtremò Livius Druſus non Tribunatus modò viribus, ſed ipſius etiã Senatus auctoritate, totiuſque Italiæ conſenſu eaſdem leges aſſerere conatus, dum aliud captat ex alio, tantũ conflavit incendium, ut nec prima illius flamma poſſet ſuſtineri, & ſubita morte correptus, hæreditarium in poſteros ſuos bellum propagaret. Judiciaria lege C. Gracchi diviſerant Populum Romanum, & bicipitem ex una fecerant civitatem equites Romani tãta poteſtate ſubnixi: ut qui fata, fortunaſque patrum, vitaſque principũ haberent in manu interceptis vectigalibus, pecularentur ſuo jure Rempublicam. Senatus exilio Metelli, damnatione Rutilii debilitatus, omne de-

H i

cus majeſtatis amiſerat. In hoc ſtatu rerum pares opibus, animis, dignitate: (unde & nata Livio Druſo æmulatio acceſſerat) equitem Servilius Cæpio, Senatum Livius Druſus aſſerere. Signa, & aquilæ & vexilla aderant. Cæterùm ſic urbe in una, quaſi in binis caſtris diſſidebatur. Prior Cæpio in Senatum impetu facto, reos ambitus Scaurum, & Philippum Principes nobilitatis elegit. His ut moribus reſiſteret Druſus, plebem ad ſe Gracchanis legibus evocavit, eiſdē ſocios ad plebē ſpe civitatis erexit. Extat vox ipſius, nihil ſe ad largitionem ulli reliquiſſe, niſi ſi quis aut cœnum dividere vellet, aut cœlum. Aderat promulgandi dies cùm ſubitò tanta vis hominum undiq; apparuit, ut hoſtium adventu obſeſſa civitas videretur. Auſus tamen, abrogare de legibus Conſul Philippus. Sed apprehenſum faucibus viator non ante dimiſit, quàm ſanguis in ora, & oculos redundaret. Sic per vim latæ, juſſæque leges. Sed pretium rogationis ſtatim ſocii flagitavere, cùm interim imparem Druſum, ægrumque rerum temere motarum, matura, ut in tali diſcrimine, mors abſtulit: nec ideo minus ſocii promiſſa Druſi à populo Romano repoſcere armis deſierunt.

Caput XVIII.

Bellum Sociale.

Bellum, quod adverſus ſocios geſtũ eſt Sociale bellum vocetur licet, ut extenuemus invidiam: ſi verum tamen volumus, illud civile bellum fuit: quippe quum populus Romanus Etruſcos, Latinos, Sabinoſque miſcuerit, & unum ex membris, & ex omnibus unus eſt. Nec minore flagitio ſocii intra Italiam, quam intra urbem cives rebellabant. Itaque quum jus civitatis, quam viribus auxerant ſocii juſtiſſime poſtularent, ad quam ſpem eos cupidine dominationis Druſus erexerat, poſtquam ille domeſtico ſcelere oppreſſus eſt eadem fax, quæ illum cremavit, ſocios in arma & in expugnationem urbis accendit. Quid hac clade triſtius? quid calamitoſius? quũ omne Latium, atque Picenum, Etruria omnis, atque Campania, poſtremò Italia contra matrem, ac parentem ſuam Urbem conſurgerent: Quum omne robur fortiſſimorum, fideliſſimorumque ſociorum ſub ſuis quiſque ſignis haberent municipalia illa prodigia: Popedius Marſos, & Latinos Afranius, Umbros totus Senatus, & Conſules Samnium, Lucaniam Teleſinus; quum regum, & gentium arbiter populus, ipſum

ipſum ſe regere non poſſet, ut victrix Aſiæ, Europæque à Corfinio Roma peteretur. Primum fuit belli in Albano monte conſilium, ut feſto die Latinarum, Julius Cæſar, & Martius Philippus Conſules inter ſacra, & aras immolarentur. Poſtquam id nefas proditione diſcuſſum eſt, Aſculo furor omnis erupit, in ipſo quidem ludorum frequentia trucidatis, qui tum aderant ab urbe, legatis. Hoc fuit impii belli ſacramentum. Inde jam paſſim ab omni parte Italiæ, duce, & auctore belli diſcurſante Popedio, diverſa per populos & urbes ſigna cecinere. Nec Annibalis nec Pyrrhi fuit tanta vaſtatio. Ecce Ocriculum, ecce Grumentũ, ecce Feſulæ, ecce Carſeoli, Reatæ, Nuceria. & Picentes cædibus, ferro, & igne vaſtantur. Fuſæ Rutilii copiæ, fuſæ Cæpionis. Nam ipſe Julius Cæſar exercitu amiſſo, cum in urbem cruentus referretur, miſerabili funere mediam etiã urbem perviam fecit. Sed Magna populi Romani fortuna, & ſemper in malis major totis denuò viribùs inſurrexit, agreſſique ſinguli populos. Cato diſcutit Etruſcos, Gabinius Marſos, Carbo Lucanos, Sylla Samnites. Strabo verò Pompejus omnia flammis, ferroq; populatus, non priùs finem cædium fecit, quàm Aſculi everſione, Manibus

tot exercituum conſularium, direptarumq; urbium diis litaretur.

Caput XIX.

Bellum Servile.

Utcumque, etſi cùm ſociis nefas, cùm liberis tamen, & ingenuis dimicatum eſt. Quis æquo animo ferat in principe gentium populo bella servorum? Primum ſervile bellum inter initia Urbis, Herdonio Sabino duce, in ipſa urbe tentatum eſt, cùm occupata Tribuniciis ſeditionibus civitate Capitolium obſeſſum eſt, & a conſule captum. Sed hic tumultus magis fuit, quam bellum. Mox imperio per diverſa terrarum occupato, quis crederet Siciliam multo cruentiùs ſervili, quam punico bello eſſe vaſtatam? Terra frugum ferax, & quodammodo ſuburbana provincia latifundiis civiũ Latinorum tenebatur. Hic ad cultũ agri frequentia ergaſtula, catenatiq; cultores materiam bello præbuere. Syrus quidam nomine Eunus (magnitudo cladium facit ut meminerimus) fanatico furore ſimulato dum Syriæ deæ ceremonias jactat, ad libertatem & arma ſervos, quaſi numinum Imperio cõcitavit: idque ut divinitùs fieri probaret, in ore abdita nuce, quam ſulphure, & igne ſtipaverat, leniter inſpirans,

rans flammam inter verba fundebat. Hoc miraculum primùm duo millia ex obviis, mox jure belli refractis ergaſtulis quadraginta ampliùs millium fecit exercitum: Regiiſque, ne quid malis deeſſet, decoratus inſignibus, caſtella, oppida, vicos miſerabili direptione vaſtavit. Quin illud quoq; ultimum belli dedecus capta ſunt caſtra Prætorũ; nec nominare ipſos pudebit, caſtra Manilij, Lentuli, Piſonis, Hypſæi. Itaq; qui per fugitivarios diſtrahi debuiſſent prætoris duces, profugos prœlio ipſi ſequebantur. Tandem Perpenna Imperatore ſuppliciũ de eis ſumptum eſt. Hic enim victos, & apud Ennam noviſſimè obſeſſos, quũ fames quaſi peſtilẽtia cõſumpſiſſet, reliquias latronũ compedibus, cateniſque religavit, crucianſq; punivit. Fuitq; de ſervis ovatione contentus, ne dignitatem triumphi ſervili inſcriptione, violaret. Vixdum reſpiraverat inſula, cum ſtatim à ſervis, & à Syro reditur ad Cilicem. Athenio paſtor, interfecto domino, familiam ergaſtulo liberatã ſub ſignis ordinat. Ipſe veſte purpurea argenteoque baculo, & regium in morem fronte redimita, non minorem quam ille fanaticus prior conflat exercitum, acriuſq; multo, quaſi & illum vindicaret, vicos, caſtella oppida diripiens, in dominos, in ſervos infeſtius, quaſi in transfugas, ſæviebat.

Ab

Ab hoc quoque Prętorii exercitus cæſi, capta Servilij caſtra, capta Luculli. Sed Aquilius Perpennæ uſus exẽplo, interclusum hoſtem commeatibus ad extrema compulit, comminutaſq; copias armis, fame facile delevit: dediſſentque ſe, niſi ſuppliciorum metui voluntariam mortem prætuliſſent. Ac ne de duce quidem ſupplicium exigi potuit quamvis in manus venerit. Quippe dum circa deprehendẽdũ eum multitudo contendit, inter rixantium manus præda lacerata eſt.

CAPUT XX,

Bellum Spartacum.

ENimverò ſervilium armorum dedecus feras. Nam, & ipſi per fortunam in omnia obnoxii, tamen quaſi ſecundum hominum genus ſunt, & in bona libertatis noſtræ adoptantur. Bellum Spartaco duce concitatum, quo nomine appellem neſcio. Quippe quã ſervi militaverint, gladiatores imperaverint: illi infimæ ſortis homines: hi peſſimam auxere ludibrio calamitatem. Spartacus, Crixus, & Oenomaus effracto Lentuli ludo, cùm ſeptuaginta, aut amplius ejuſdem fortunæ viris erupere Capua, ſerviſque ad vexillum, & ad auxilium vocatis, cùm ſtatim decem amplius millia coiſ-

-iſſent hominum, non modò effugiſſe contenti, jam vindicari etiam volebant. Prima velut ara viris mons Veſuvius placuit. Ibi quũ etiam obſiderentur à Clodio Glabro, per fauces cavi montis vitineis delapſi vinculis, ad imas ejus deſcendêre radices, & exitu invio nihil tale opinantis ducis ſubito impetu caſtra rapuere. Inde alia caſtra. Deinceps Coram, totamque pervagãtur Campaniam. Nec villarum atque vicorum vaſtatione contenti, Nolam, atque Nuceriam, Thurios, atque Metapontum terribili ſtrage populãtur. Affluentibus in diem copiis, cùm jam eſſet juſtus exercitus, è viminibus pecudumque tegumentis inconditos ſibi clypeos; è ferro ergaſtulorum recocto gladios, ac tela fecerunt. Ac ne quod decus juſto deeſſet exercitui, domitis obvijs gregibus paratur equitatus, captaque de Prætoribus inſignia, & faſces ad ducem detulere. Nec abnuit ille de ſtipendiario Thrace miles, de milite deſertor, inde latro, deinde in honore virium gladiator, qui defunctorũ quoque prœlio ducum funera Imperatoriis celebravit exequijs, captivoſque circa rogum juſſit armis depũgnare, quaſi plane expiaturus omne preteritum dedecus, ſi de gladiatore munerator fuiſſet. Inde jam conſulares quóque aggreſſus, in Appennino Lentuli

F ex-

qui viri! qui Imperatores! decora, & ornamenta ſæculi ſui Marius, & Sylla, peſſimo facinori ſuam etiam dignitatem præbuerunt. Tribus, ut ſic dixerim, ſideribus agitatum eſt: primo, & levi, & modico, tumultu magis, quã bello intra ipſos armorũ duces ſubſiſtente ſævitia: mox atrocius, & cruẽtius per totius viſcera Senatus graſſante victoria: ultimum non civicam modò, ſed hoſtilem quoque rabiem ſupergreſſum eſt, quum armorum furor totius Italiæ viribus niteretur, eo uſque odijs ſeviẽtibus donec deeſſent qui occiderentur. Initium, & cauſa belli, inexplebilis honorum Marij fames, dum decretam Syllæ provinciã Sulpicia lege ſollicitat. Sed impatiẽs injuriæ ſtatim Sylla legiones circũegit, dilatoque Mitridate, Eſquilina, Collinaque porta, geminum agmẽ Urbi infudit. Unde quum ſubitò Sulpicius, & Albinovanus objeciſſent catervas, ſudeſque, ſaxa undique à mœnibus, ac tela jacerentur, ipſe quoque jaculatus incendio viam fecit, arcemque Capitolii, quæ Pœnos quoque, Gallos etiam Senones evaſerat, quaſi captivam victor inſedit. Tum ex Senatus Cõſulto adverſarijs hoſtibus judicatis, in præſentem tribunum, aliosque diverſæ factionis, jure ſævitum eſt. Marium ſervilis fuga exe-

emit, imò fortuna alteri bello reſervavit. Cornelio Cinna, Cn. Octavio conſulibus malè obrutum reſurrexit incendium, & quidem ab ipſorum diſcordia, quum de revocandis, quos Senatus hoſtes judicaverat, ad populum referretur. Cincta quidem gladiis cõcione, ſed vincentibus, quibùs pax, & quies potior, profugus patria ſua Cinna confugit ad partes: redit ab Africa Marius clade major: ſiquidem carcer, catenæ, fuga, exilium, horrificaverant dignitatem. Itaque ad nomen tanti viri latè concurritur: ſervitia (proh nefas) & ergaſtula armantur; & facile invenit exercitum miſer Imperator. Itaque vi patriam repoſcens, unde vi fuerat expulſus, poterat videri jure agere, niſi cauſam ſuam ſævitia corrumperet. Sed quũ diis, hominibuſque infeſtus rediret, ſtatim primo impetu cliens & alumna Urbis Oſtia, nefanda ſtrage diripitur. Mox urbem quadruplici agmine intratur. Diviſere copias Cinna, Marius, Carbo, Sertorius. Hîc poſtquam manus omnis Octavij depulſa Janiculo eſt, ſtatim in principum cædem ſigno dato, aliquanto ſævius, quam aut in Punica, aut in Cimbrica urbe ſævitur. Octavij conſulis caput pro roſtris exponitur; Antonii conſularis, in Marii, ipſius menſis. Cæſar, & Fimbria in pena-

natibus domorum ſuarum trucidantur: Craſſi pater, & filius in mutuo alter alterius aſpectu, Bebium, atq; Numitorium per medium forum unci traxere carnificium. Catulus ſe ignis hauſtu ludibrio hoſtium exemit. Merula flamen Dialis in Capitolio Jovis ipſius oculos, venarum cruore reſperxit. Ancharius ipſo vidente Mario cōfoſſus eſt, quia fatalem illam ſcilicet manum non porrexerat ſalutanti. Hæc tot Senatus funera, intra Kalendas, & Idus Januarii mēſis, ſeptima illa Marii purpura dedit. Quid futurum fuit, ſi annum conſulatus impleſſet? Scipione, Norbanoque Conſulibus tertius ille turbo civilis inſaniæ toto furore detonuit, quippè cùm hinc octo legiones, inde quingentæ cohortes ſtarent in armis, & inde ab Aſia cùm victore exercitu Sylla properarent. Et ſanè quū tā ferus in Syllanos Marius fuiſſet, quanta ſævitia opus erat, ut Sylla de Mario vindicaretur? primum apud Capuā ſub amne Vulturno ſigna concurrunt, & ibi ſtatim Norbani fuſus exercitus, ſtatim omnes Scipionis copiæ, oſtentata ſpe pacis, oppreſſæ. Tum Marius juvenis, & Carbo Conſules, quaſi deſperata victoria, ne inulti perirent, ſanguine Senatus ſibi parentabant: obſeſſaque curia, ſic de Senatu quaſi de carcere, qui jugularētur, educti. Quid funerum in foro, in circo, in paten-

tibus templis? Namq; Q. Mucius Scævola Pontifex, Veſtales amplexus aras tantum non eodem igne ſepelitur. Lamponius, atque Teleſinus Samnitum duces atrociùs Pyrrho, & Annibale Campaniam, Etruriamque populantur, & ſub ſpecie partium ſe vindicant. Apud Sacriportum, Collināque portam debellatæ omnes hoſtium copiæ. Ibi Marius, hic Teleſinus oppreſſi, nec idem tamen cædium, qui belli finis fuit. Stricti enim & in pace gladii, animadverſumq; in eos qui ſe ſponte dediderant. Non minus eſt quòd apud Sacriportum, & apud Collinam ſeptuaginta ampliùs millia Sylia concîdit. Bellum erat. Quattuor millia deditorum inermium civium, in via publica interfici juſſit: tot iſti in pace, non plures ſunt. quis autem illos poteſt computare, quos in Urbe paſſim quiſquis voluit, occidit? donec admoneret Porfidus, vivere aliquos debere ut eſſent, quibus imperarent. Propoſita eſt ingens illa tabula, & ex ipſo equeſtris ordinis flore, ac Senatus, duo millia electi, qui mori juberentur. Novi generis edictum. Piget poſt hæc referre ludibrio habita fata Carbonis, fata Sorani Prætoris, atque Venuleii: Bæbium ſine ferro ritu ferarum inter manus laniatum: Marium ducis ipſius fratrem apud

Ca-

Catuli ſepulchrum, oculis, manibus, cruribuſque defoſſis ſervatum aliquãdiù, ut per ſingula membra moreretur. Poſitis ſingulorum hominum ferè pœnis municipia Italiæ ſplendidiſſima ſub haſta venierunt, Spoletium, Interamnium, Præneſte, Fluentia.nã Sulmone (vetus oppidum ſocium, atque amicum) facinus indignum! nondum expugnatò, ut obſides jure belli, & mox morte damnati, duci jubentur: ſic damnatam civitatem juſſit Sylla deleri.

CAPUT XXII.

Bellum Sertorianum.

BEllum Sertorianũ quid aliud, quã Syllanæ proſcriptionis hæreditas, fuit? hoſtile potiùs an civile dixerim, neſcio: quippe quod Luſitani, Celtiberiq; Romano geſſerint duce. Exul & profugus feralis illius tabulæ, vir ſummæ quidem, ſed calamitoſæ virtutis, malis ſuis maria terraſq; premiſcuit, & in Africa jam, & Balearibus inſulis fortunam expertus, miſſuſq; in Oceanum, Fortunatas inſulas penetravit: tandem Hiſpaniam armavit, ubi vir cùm viris facile convenit: nec aliter magis apparuit Hiſpani mlitis vigor, quàm Romano duce. Quamquã ille non contentus Hiſpania, ad Mi-

thridatem quoque Ponticoſq; reſpexit, Regemq; claſſe juvit. Et quid futurũ fuit? ſatis tãto hoſti uno Imperatore reſiſtere res Romana nõ potuit. additus Metello Cn. Pompejus. Hi copias viri diu, & ancipiti ſemper acie attrivere, nec tamen prius bello quã ſuorum ſcelere,& inſidijs extinctus eſt. Copias ejus prope tota Hiſpania perſecuti, diu & ancipiti ſemper acie dimicaverũt. Prima per legatos certamina habita, quum hinc Domitius, & cohortes, inde Herculeii proluderent: mox his apud Segoviam, illis apud Anam flumen oppreſſis, ipſi Duces cominùs invicem experti, apud Lauronem, atq; Sucronem æquavere clades. Tum illis ad populationem agrorum, his ad urbium excidia converſis miſera inter Romanos Duces Hiſpania diſcordiæ pœnas dabat, donec oppreſſo domeſtica fraude Sertorio, victo, deditoq; Perperna, ipſe quoq; in Romanam fidem venere urbes Oſca, Terme, Tutia, Valentia, Auxima, & infame nihil non experta Calaguris. Sic recepta in pacẽ Hiſpania. Victores duces externum id magis quàm civile bellum videri voluerunt, ut triumpharent.

CAPUT XXIII.

Bellum civile ſub Lepido.

MArco Lepido, Quinto Catulo conſulibus, civile bellum penè citiùs oppreſſum eſt, quàm inciperet. Sed qnantum, lateq; fax illius motus ab ipſo Syllæ rogo exarſit! Cupidus nãque rerum novarum per inſolentiam Lepidus, acta tanti viri reſcindere putabat, nec immeritò; ſi tamen poſſet ſine magna clade Reip. Nã quum jure belli Sylla dictator proſcripſiſſet, inimicos; qui ſupererãt revocante Lepido, quid aliud quàm ad bellum vocabantur? cumq; damnatorum civiũ bona addicente Sylla, quamvis male capta, jure tamen, repetitio eorũ procul dubio labefactabat compoſitam civitatem. Expediebat ergo quaſi ægræ fauciæque Reip. requieſcere quomodocumq; ne vulnera curatione ipſa reſcinderentur. Ergo quum turbidis cõcionibus velut claſſico civitatem terruiſſet profectus in Æturiam, arma inde & exercitium urbi admoverat. Sed jam Milvium pontem, collemq; Janiculum Lutariùs Catulus, Cn. Pompejus, Syllanæ dominationis duces atq; ſigniferi, alio execirtu, inſederant. A quibus primo ſtatim impetu retro pul-

 ſus,

ſus, hoſtiſq; à Senatu judicatùs, incruenta fuga in Ætruriã, inde Sardiniã receſſit: ibiq; morbo, & pœnitentia interiit. Victores, quod non temere alias in civilibùs bellis, pace contenti fuerunt.

L. FLORI HISTORIARUM.

LIBER IV.

CAPUT I.

Bellum Catilinarium.

CAtilinam luxuria primum, hinc conflata egeſtas rei familiaris, ſimul occaſio, quòd in extremis finibus mũdi arma Romana peregrinabantur, in nefaria conſilia opprimendæ patriæ ſuæ compulere; Senatum confodere, Conſules trucidare, diſtingere incendijs Urbem, diripere ærarium, totam deniq; Rempublicam funditùs tollere, & quidquid nec Annibal videretur optaſſe. Quibus id nefas ſocijs aggreſſus eſt? Ipſe patricius, ſed hoc minus eſt. Curii Porcij, Syllæ, Cethegi, Antònij, Vargũteii, atq; Longini, quæ familiæ? quæ

Senatus inſignia? Lentulus quoq; tũc maximè Prætor: hos omnes immaniſſimi facinoris ſatellites habuit. Additum, eſt pignus conjurationis, ſanguis humanus, quem circumlatum pateris bibêre: ſummum nefas, niſi amplіùs eſſet propter quòd biberunt. Actum erat de pulcherrimo Imperio, niſi illa conjuratio in Ciceronem, & Antonium Conſules incidiſſet, quorum alter induſtria rem patefecit, alter manu oppreſſit. Tanti ſceleris indicium per Fulviam emerſit, viliſſimum ſcortum, ſed parricidij innocens. Tum Conſul habito Senatu, in præſentem parricidam, in præſentē reum Cicero peroravit; ſed non ampliùs profectum, quàm ut hoſtis evaderet, ſeque palàm profeſſo, incendium ſuum reſtincturum ruina minaretur. Et ille quidem ad præparatũ à Manlio in Etruria exercitum proficiſcitur, ſigna illaturus Urbi. Lentulus deſtinatum familiæ ſuæ Sibyllinis verſibus regnum ſibi vaticinans, ad præſtitutum à Catilina diem urbe tota viros, faces, tela diſponit; nec civili conſpiratione cõtentus legatis Allobrogum, qui tùm fortè aderãt, in arma ſolicitatis iſſet ultra Alpes, niſi proditione Vulturij, Prętoris literæ tenerentur. Statim Ciceronis Imperio injecta eſt barbaris manus. Palàm Prætor in Senatu convin-

citur. De ſupplicio agentibus, Cæſar parcendum dignitati, Cato animadvertendum pro ſcelere cenſebat. Quàm ſententiam ſecûtis omnibus, in carcere parricidæ ſtrangulantur. Quamvis parte conjurationis oppreſſa, tamē ab incepto Catilina non deſtitit, ſed infeſtis ab Ætruria ſignis patriam petens, obvio Antonij exercitu opprimitur. Quàm atrociter dimicatum ſit, exitus docuit. Nemo hoſtium bello ſuperfuit: quem quiſq; in pugnando cœperat locum, eum amiſſa anima corpore tegebat. Catilina longe à ſuis inter hoſtium cadavera repertus eſt, pulcherrima morte, ſi pro patria ſic concidiſſet.

CAPUT II.

Bellum Cæſaris, & Pompeii.

JAm penè toto orbe pacato, majus erat Imperium Romanum, quàm ut ullis externis viribus extinguī poſſet. Itaque invidens fortuna principi gentiū populo, ipſum illum in exitium ſuū armavit. Ac Mariana quidem, Cinnanaq; rabies intra urbem ſe præcluſerat, quaſi experiretur. Syllana tempeſtas latius, intra Italiam tamen, detonuerat; Cæſaris furor atque Pompeij Urbem Italiam, gentes, nationes, totū denique quà patebat Imperium, quodam,

dam, quaſi diluvio, & inflammatione corripuit: adeò, ut non recte tantũ civile dicatur, ac ne ſociale quidem, ſed nec externum, ſed potius commune quoddam ex omnibus, & plus quã bellum. Quippè ſi duces ejus inſpicias, totus Senatus in partibus; ſi exercitus, hinc XI. legiones, inde XVIII flos omnis, & robur Italici ſanguinis; ſi auxilia ſociorum, hinc Gallici, Germanique electus, inde Dejotarus, Ariobarzanes, Tarcondimotus, Cothus, omne Thraciæ, Cappadociæq; Ciliciæ, Macedoniæ, Græciæ, Ætoliæ, totiuſq; robur Orientis; ſi morã belli, quatuor annis, & pro clade rerum breve tempus; ſi locum, & ſpatium ubi cõmiſſum eſt, intra Italiam; Inde ſe in Galliam, Hiſpiniamque deflexit, reverſumq; ab occaſu, totis viribus in in Epiro Theſſaliaque conſedit; hinc in Ægiptum ſubito tranſilijt: inde reſpexit, Aſiã, inde Africæ incubuit, poſtremo in Hiſpaniam remigavit, & ibi aliquando defecit. Sed non & odia partium finita cum bello. Non enim priùs quievere quàm in urbe ipſa, medio Senatu, eorum, qui victi erãt, odia victoris ſeſe cæde ſatiarent. Cauſa tantæ calamitatis eadem, quæ omnium, nimia felicitas. Siquidẽ quincto Metello, & Lucio Afranio conſulibus quũ Romana majeſtas toto orbe pol-
le-

leret, recenteſque victorias Ponticos & Armenios triumphos in Pompejanis theatris Roma cantaret, nimia Põpeii potentia apud otioſos (ut ſolet) cives, movit invidiam. Metellus ob imminutum Cretæ triumphum; Cato adverſus potentes ſemper obliquus, detrectare Pompejum, actiſque ejus obſtrepere. Hic dolor transverſum egit & ad præſidia dignitati paranda impulit. Fortè tunc Craſſus genere, divitijs, dignitate florebat, vellet tamē auctiores opes. Cajus Cæſar eloquentia, & ſpiritu, & jam conſulatu allevabatur; Pompejus tamen ſuper utrūque eminebat. Sic igitur Cæſare dignitatem comparare, Craſſo augere, Pompejo retinere cupientibus, omnibuſque pariter potentiæ cupidis, de invadenda Rep. facile convenit. Ergo quum mutuis viribus in ſuum quiſque decus niteretur, Galliam Cæſar invadit, Craſſus Aſiam, Pompejus Hiſpaniam, tres maximos exercitus. Et jam ſic orbis imperium, ſocietate trium principum occupatur. Decem annos traxit iſta dominatio. Ex inde quoniam mutuo metu tenebantur, Craſſi morte apud Parthos, & morte Juliæ Cæſaris filiæ, quæ nupta Pompejo, generi ſocerique concordiã matrimonij fœdere tenebat, ſtatim æmulatio erupit. Jam Pompejo ſuſpectæ

Cæ-

Cæſaris opes, & Cæſari Pompejana dignitas gravis. Nec hic ferebat parem nec ille ſuperiorem. Nefas! ſic de principatu laborabant, tamquam duos tanta Imperii fortuna non caperet. Ergo Lentulo, Marcelloq; Cõſulibus rupta prima conjurationis fide de ſucceſſione Cæſaris Senatus, idemque Pompejus agitabat; nec ille abnuebat, ſi ratio ſui proximis comitijs haberetur. Conſulatus, abſenti, quem decem tribuni, favente Pompejo, nuper decreverant, tum diſſimulante eodem, negabatur. Veniret, & peteret majorum more. Ille cõtra flagitare decreta ac niſi in fide permanerent, non ſe dimiſſurũ exercitum. Ergo ut in hoſtem decernitur. His Ceſar agitatus, ſtatuit pręmia armorum armis defendere. Prima civilis belli arena Italia fuit: cujus arces levibus præſidijs Pompejus inſederat, ſed omnià ſubito Cæſaris impetu oppreſſa ſunt. Prima Ariminio ſigna cecinerunt. Tum pulſus Ætruria Libo, Umbria Thermus, Domitius Corfinio. Et peractum bellum ſine sãguine, ſi Pompejum Brunduſij opprimere, ut cœperat, potuiſſet. Sed ille per obſeſſi clauſtra portus nocturna fuga evaſit. Turpe dictu, modò Princeps patrum, pacis, bellique moderator, per triumphatum à ſe mare lacerata, & penè inermi nave fugiebat.

bat. Nec Pompejus ab Italia, quàm Senatus ab urbe fugatur prior: quã pene vacuam metu, Cæſar ingreſſus Cõſulem ſe ipſe facit. Ærarium quoque ſanctum quia tardius aperiebant Tribuni, juſſit effringi, cenſumque, & patrimonium Populi Romani ante rapuit, quàm Imperium. Pulſo, fugatoque Pompeio, maluit priùs ordinare Provincias, quàm ipſum ſequi. Siciliam, & Sardiniam annonæ pignora, per legatos habuit. Nihil hoſtile erat in Gallia, pacem ipſe fecerat. Sed ad Hiſpanienſes Pompeij exercitus tranſeunti per eam Duci, portas claudere auſa Maſſilia eſt. Miſera, dum cupit pacem, belli metu in bellum incidit; ſed quia tutis muris erat, vinci eam ſibi juſſit abſenti. Græcula civitas, nõ pro mollitie nominis, & vallum cædere, & incendere machinas auſa, & congredi navibus: ſed Brutus, cui mandatum erat bellum, victos terra, marique perdomuit. Mox dedentibus ſeſe ablata omnia præter (quàm potiorem omnibus habebant) libertatẽ. Anceps, variumque, & cruentum in Hiſpania bellum cùm legatis Cn. Pompeij Perrejo, & Afriano; quos Ilerdæ caſtra habentes, apud Sicorim amnem, obſidere, & ab oppido intercludere aggreditur. Interim obundatione verni fluminis, commeatibus prohibet. Sic

fa-

fame caſtrà tentata ſunt, obſeſſorque ipſe quaſi obſidebatur; Sed ubi pax fluminis rediit, populationibus, & pugna campos aperuit, iterum ferox inſtat; & cedentes ad Celtiberiam conſecutus, aggere, & vallo, ac per hæc ſiti ad deditionem compulit. Sic citerior Hispania recepta eſt nec vlterior moram fecit. Quid enim una poſt quinque legiones? Itaque ultro cedēte Varrone, Gades, Fretum, Oceanus omnia felicitatem Cæſaris ſequebantur. Aliquid tamen adverſus abſentem ducem auſa fortuna eſt circa Illiricum, & Africam, quaſi de induſtria proſpera ejus adverſis radiarentur. Quippe quū fauces Adriatici maris juſſi occupare Dollabella, & Antonius, ille Illirico, hic Corcyræo littore caſtra poſuiſſent, jam maria latè tenente Pompejo, repentè caſtra legatus ejus Octavius Libo ingentibus copiis claſſicorum utrumque circumvenit. Deditionem fames extorſit Antonio. Miſſæ quoque à Baſilio in auxilium ejus rates, quales inopia navium fecerat; nova Pompejanorum arte, Cilicum, actis ſub mare funibus, captæ quaſi per indaginem. Duas tamen æſtus explicuit: una, quæ Opiterginos ferebat, in vadis hæſit, memorandumque poſteris exitum dedit. Quippe vix mille juvenum manus,
cir-

circumfuſi undique exercitus per totum diem tela ſuſtinuit, & quum exitum virtus non haberet, tamen ne in deditionem veniret, hortante tribuno Vulteio mutuis ictibus, in ſe concurrit. In Africa quoque par virtus, & calamitas Curionis fuit, qui ad recipiẽdam provinciam miſſus, pulſo fugatoque Varo jam ſuperbus ſubitum Jubæ regis adventum, æquitatumq; Maurorum ſuſtinere non potuit. Patebat victo fuga, ſed pudor ſuaſit, ut amiſſum ſua temeritate exercitum, morte ſequeretur. Sed jam debitum par fortuna flagitante, ſedem bello Pompejus Epiron elegerat, nec Cæſar moratus, quippè, ordinatis à tergo omnibus quàmvis hyems media prohiberet, tempeſtate ad bellum navigavit: poſitiſque ad Oricum caſtris, cùm pars exercitus ob inopiam navium cùm Antonio relicta, Brunduſij moram faceret; adeò impatiens erat, ut ad arceſſendos eos, ardente ventis mari, nocte concubia, ſpeculatorio navigio ſolus ire tentaverit. Extat ad trepidum tanto diſcrimine gubernatorẽ vox ipſius: Quid times: Cæſarem vehis. Cõtractis in unum undique omnibus copiis, poſitiſque cominus caſtris, diverſa erant ducum conſilia. Cæſar pro natura ferox, & conficiendæ rei cupidus, oſtentare aciem, provocare, la-

ceſ-

ceſſere, nunc obſidione caſtrorũ, quæ erant ſexdecim milliũ vallo obduxerat (Sed quid his obeſſet obſidio, qui patente mari omnibus copijs abundarẽt?) nunc expugnatione Dyrrachij irrita, (quippe quam vel ſitus inexpugnabilẽ faceret) ad hoc aſſiduis in ruptionem hoſtium prœliis (quo tempore egregia virtus Scævæ centurionis emicuit, cujus in ſcuto cẽtum, atq; quadraginta tela ſedere) jam verò direptione urbiũ ſociarum, quum Oricum, & Gomphos, & alia caſtella Theſſaliæ vaſtaret. Põpejus adverſus hæc nectere moràs, tergiverſari ſimul, ut hoſtem interclusũ undique inopia commeatuum tereret, utque ardentiſſimi ducis conſeneſceret impetus. Nec diutius profuit duci ſalutare conſilium. Milites otium, ſocij moram, principes ambitum ducis increpabant. Sic præcipitantibus fatis prœlio ſumpta eſt Theſſalia & Philippicis campis, urbis, imperij, generis humani fata commiſſa ſunt. Nunquam ullo loco tantùm virium populus Romanus, tantũ dignitatis fortuna vidit. Trecenta amplius millia hinc, & illinc præter auxilia regum, & Senatus. Nunquã imminentis ruinę manifeſtiora prodigia, fuga victimarũ, examina in ſignis, interdiu tenebræ. Dux ipſe, & nocturna imagine theatri ſui audiens plauſum in modum
plan-

planctus circumſonare, & mane cùm pullo amiculo (nefas) apud principia conſpectus eſt. Nunquam acrior, neque alacrior exercitus Cæſaris fuit. Inde claſſica prius, inde tela. Annotatum quoque committentis aciem Craſtini pilum, qui mox adacto in os gladio, ſic inter cadavera repertus, libidinem, ac rabiem qua pugnaverat, ipſa novitate vulneris præferebat. Sed nec minus admirabilior illius exitus belli; Quippe quũ Pompejus adeo equitum copia abundaret, ut facile, circũventurus ſibi Cæſarem videretur, circumventus ipſe eſt. Nam quũ diu ęquo Marte contenderent, juſſuque Pompeij fuſus à cornu erupiſſet equitatus, repentè hinc ſigno dato, Germanorũ cohortes tantum in effuſos equites fecere impetum, ut illi êſſe pedites, hi venire in equis viderentur. Hanc ſtragem fugientis equitatus, levis armaturæ ruina comitata eſt. Tunc terrore latiùs dato, turbantibus invicem copiis, reliqua ſtrages quaſi una manu facta eſt. Nec ulla res magis exitio fuit, quam ipſa exercitus magnitudo. Multus in eo prælio Cæſar fuit, mediuſque inter Imperatorem, & militem, voces quoque obequitantis exceptæ, altera cruenta, ſed docta, & ad victoriam efficax; Miles, faciem feri, & altera ad jactationem compoſita, Parce

ce civibus: quum ipſe ſequeretur. Felicem utcumque in malis Pompejum, ſi eadem ipſum, quæ exercitum ejus, fortuna traxiſſet. Superſtes dignitati ſuæ vixit, ut cum majore dedecore per Theſſalica Tempe equo fugeret, ut una navicula Lesbon applicaretur pulſus Hedris in deſerto Ciliciæ ſcopulo, fugam in Parthos, Africã, vel Ægyptum agitaret; ut deniq; in Peluaſico littore, imperio viliſſimi regis, conſiliis ſpadonum, & ne quid malis deſit, Septimij deſertoris ſui gladio trucidatus, ſub oculis uxoris ſuæ liberorumq; moreretur. Quis non peractum eſſe cum Pompejo crederet bellũ? Atqui acrius multò atque vehemẽtiùs Theſſalici incendii cineres recaluere. Et in Ægypto quidẽ adverſus Cæſarem ſine partibus bellũ. Quippe quum Ptolomæus rex Alexandriæ, ſummũ civilis belli ſcelus peregiſſet, fœduſq; amicitæ cùm Cæſare, medio Pompij capite ſanxiſſet, ultionẽ tanti viri manibus quærente fortuna, cauſſa non defuit. Cleopatra regis ſoror affuſa Cæſaris genibus, partem regni repoſcebat. Aderat puellæ forma, & quæ duplicaretur ex illo, quod talis paſſa videbatur injuriam, odium ipſius regis qui Pompeij cædem partiũ fato, non Cæſari dederat, haud dubie idem in ipſum auſurus, ſi expediſſet. Quam ubi Cæſar reſtitui juſſit

in

in regnum, ſtatim ab eiſdem percuſſoribus Pompeij obſeſſus in regia, quãvis exigua manu ingentis exercitus molem mira virtute ſuſtinuit. Ac primũ ædificiorum, atq; navalium incendio, infeſtorũ hoſtium tela ſubmovit: mox in peninſulam Pharon ſubitus evaſit: inde depulſus in maria, mira felicitate ad proximam claſſem enatavit, relicto quidem in fluctibus paludamento, ſeu fato, ſeu conſilio, ut illud ingruentibus hoſtium telis, ſaxiſque peteretur. Tandem receptus à claſſicis ſuis, undique ſimul hoſtes adortus, de imbelli, ac perfida gente, juſta generi Manibus dedit. Quippe, & Theodotus magiſter, auctorq; totius belli, & ne virilia quidem portenta, Photinus atque Ganymedes, diverſi per maria, & transfugio, & morte conſumpti. Regis ipſius corpus obrutum limo repertum; eſt in aureæ loricæ honore. In Aſia quoque novus motus rerum à Põto, plane quaſi de induſtria captante fortuna hunc Mithridatico regno exitum, ut à Pompejo pater, à Cæſare filius vinceretur. Rex Pharnaces magis diſcordiæ noſtræ fiducia, quàm virtutis ſuæ, infeſto in Cappadociã agmine ruebat. Sed hunc Cæſar aggreſſus, uno & (ut ſic dixerim) non toto prælio obtrivit, more fulminis, quod uno, eodemque momento venit, percuſ-

cuſſit, abſceſſit. Nec vana deſe prædicatio eſt Cæſaris, ante victum hoſtem eſſe, quàm viſum. Sic cùm civibus multò atrociùs, quàm in Pharſalia: Huc reliquias partium naufragarū quidā furoris æſtus expulerat: nec reliquias diceres, ſed integrum bellum. Sparſæ magis, quàm oppreſſæ vires erant. Auxerat ſacramentū ipſa clades Imperatoris: nec degenerabat ducum ſucceſſio. Quippe ſatis ample ſonabat in Pompejani nominis locum, Cato & Scipio. Acceſſit copijs Mauritaniæ rex Juba, videlicet ut latiùs vinceret Cæſar. Nihil ergo inter Pharſalion & Taſpon, niſi quòd amplior, eoque acrior Cæſarianorum impetus fuit, indignantiū poſt Pompejum creviſſe bellum. Denique quod alias nūquam, ante imperium ducis ſua ſponte ſigna cecinerunt. Strages à Juba cœpit. Ejus elephanti bellorum rudes, & nuper à Silva conſternati ſubito clāgore. Statim exercitus in fugam, & duces fortius quàm ut effugerent non inconcuſpicua tamen morte omnium. Jam Scipio nave fuigebat, ſed aſſecutis eum hoſtibus, gladium per viſcera exegit, & ubi eſſet quodam requirente, reſpondit hoc ipſum, Bene ſe habet Imperator. Juba quū ſe recepiſſet in regiā magnifice epulatus poſtero die cū Petrejo fugæ comite ſuper menſas,

&

& pocula interficiendum ſe ei præbuit. Ille, & regi ſuffecit, & ſibi cum interim ſemeſi in medio cibi, & parentalia fercula regio ſimul Romanoque ſanguine madebat. Cato non interfuit bello poſitiſq; ad Bagradā caſtris, Uticam velut altera Africæ clauſtra ſervabat. Sed accepta partium clade, nihil cunctatus(ut ſapiente dignum erat) mortem etiam lętus accivit. Nam poſtquam filium comiteſque amplexu dimiſit, in nocte lecto ad lucernam Platonis libro, qui immortalitatem animæ docet, paululum quievit: tum circa primam vigiliam ſtricto gladio revelatum manu pectus ſemel iterumque percuſſit. Auſi poſt hoc virum medici violare fomentis. Ille paſſus dum abſcederent, reſcidit plagas; ſecutaque vis ſanguinis moribundas manus in ipſo vulnere reliquit. Quaſi non eſſet uſquam dimicatum, ſic arma rurſus, & partes, quantoque Africa ſupra Theſſaliam fuit, tanto Africam ſuperabat Hiſpania; pluriumq; favoris partibus dabat fraternitas ducum, & pro uno duos ſtare Pompejos. Itaque nuſquā atrocius, nec tam ancipiti marte concurſum eſt. Primum in ipſo oſtio Oceani Varus, Didiuſque legati conflixere. Sed acrius fuit cum ipſo mari, quā inter ſe navibus bellum. Siquidem velut furorem civium caſtigaret Oceanus,
utram-

utramq; claſſem naufragio cecîdit. Quinam ille horror, quum eodem tempore fluctus, procellæ, armamenta confligerent? adde ſitus ipſius formidinē vergentia in unum hinc Hiſpaniȩ, inde Mauritaniæ littora, mare, & inteſtinum, & externum, imminenteſq; Herculis ſpeculas, quum omnia undiq; ſimul prælio, & tempeſtate ſævirent. Mox circa obſidiones urbium utrimq; diſcurſum eſt, quȩ miſerȩ inter hos, atq; illos duces ſocietatis Romanæ pȩnas dabant. Omniū poſtrema certaminū Munda Hîc non pro cætera felicitate ſed anceps & diu triſte prȩlium, ut plane videretur neſcio quid deliberare fortuna. Sane & ipſe ante aciē mȩſtior nō ex more Cȩſar, ſive reſpectu fragilitatis humanȩ, ſive nimiam proſperorū ſuſpectā habens continuationem, vel eadem timēs, poſtquā idē eſſe cȩperat, quod Pōpejus. Sed in ipſo prȩlio quod nemo ūquā meminerat, quū diu pari Marte acies nihil aliud quam occiderent, in medio ardore pugnantium ſubito ingens inter utroſq; ſilentium, quaſi conveniſſent. Hic omnium ſenſus erat. Noviſſime illud inuſitatum Cæſaris oculis (nefas) poſt XIV. annos, probata veteranorum manus gradum retro dedit. Quod etſi nondum fugerat, apparebat tamen pudore magis, quam virtute reſiſtere. Itaq; ablegato equo, ſimilis furenti pri-

mam in aciem procurrit. Ibi prenſare fugientes,confirmare:per totum deniq; agmen oculis, manibus clamore volitare. Dicitur in illa perturbatione & de extremis agitaſſe ſecum, & ita manifeſto vultu fuiſſe, quaſi occupare manu mortem vellet, niſi cohortes hoſtiũ quinq; per traſverſam aciem actę, quas Labienus periclitantibus caſtris præſidio miſerat, fugæ ſpeciem præbuiſſent. Hoc aut &ipſe credidit,aut dux callidus arripuit in occaſionẽ,& quaſi in fugientem invectus, ſimul & ſuorũ erexit animos, & hoſtes perculit. Nam hi dũ ſe putant vincere, fortius ſequi; inde Põpejani dum fugere credunt ſuos,fugere cœperunt. Quanta fuerit hoſtium cædes, ira, rabieſq; victoribus, ſic æſtimari poteſt. Hoc à prælio profugi quũ ſe Mũdã recepiſſent, & Cęſar obſideri ſtatim victos imperaſſet ex cõgeſtis undiq; cadaveribus agger effectus eſt,quæ pilis jaculiſq;confixa inter ſe tenebantur,fœdũ etiam inter barbaros. Sed videlicet victoriã deſperantibus Pompeii liberis, Cnæum pręlio profugũ, crure ſaucio deſerta,& avia petentẽ, Ceſonius apud Lauronẽ oppidũ conſecutus pugnantẽ (adeò non deſperaverat) interfecit. Sextũ fortuna in Celtiberiã interim abſcondit; aliiſq; poſt Cæſarẽ bellis reſervavit.Cęſar in patriam victor invehitur, Primũ de Gallia triumphum tranſmiſe-

rat

rat Rhenus,& Rhodanus,& ex auro captivus Oceanus: alterū Laurus Ægiptia. Tunc in ferculis Nilus,Arſinoë,& ad ſimulacrū ignium ardens Pharus. Tertius de Pharnace currus & Pōto. Quartus Jubam,& Mauros,& bis ſubactam oſtendebat Hiſpaniā. Pharſalia, & Thapſos, & Munda nuſquam. Et quāto majora erāt, de quibus non triūphabat? Hic aliquando finis armis fuit,reliqua pax incruēta, penſatumq; clementia bellum. Nemo cęſus imperio, pręter Afranium,ſatis ignoverat ſemel,& Fauſtū Syllā. Didicerat generum timere:filiamq;Pompeii cùm patruelibus ex Sylla.hic poſteris cavebatur. Itaq; non ingratis civibus omnes honores unum in principem congeſti,circa templa imagines:in theatro diſtincta radiis corona:ſuggeſtus in curia: faſtigiū in domo:menſis in cœlo: ad hæc pater ipſe patrię;perpetuuſq; Dictator. Noviſſime,dubiū an ipſo volente,oblata pro roſtris ab Antonio cōſule,regni inſignia;quę omnia velut infulę in deſtinatā morti victimam cōgerebantur. Quippe clementiam principis vicit invidia, graviſq; erat liberis ipſa beneficiorū potētia. Nec diutius dilatio donata eſt: ſed Brutus,& Caſſius, aliiq; patricii conſenſerunt in cędem Principis. Quanta vis fati! manaverat latè conjuratio; libellus etiam Cæſari datus eodem die; nec perlitare centū victimis potuerat: venit in

curiam tamen, expeditionem Parthicã meditans:ibi in curuli ſedentem cũ Senatus invaſit: tribuſq; & viginti vulneribus ad terrã datus eſt. Sic ille, qui terrarum orbem civili ſanguine impleverat, tandem ipſe ſanguine ſuo curiam implevit.

Caput III.

Cæſar Auguſtus.

POpulus Romanus Cęſare, & Pompejo trucidatis, rediiſſe in ſtatũ priſtinæ libertatis videbatur, & redierat, niſi aut Põpejus liberos, aut Cęſar hæredẽ reliquiſſet; vel, quod utroq; pernicioſiùs fuit, ſi non collega quondam, mox æmulus Cęſarianę potentię fax, & turbo ſequentis ſeculi ſuperfuiſſet Antonius. Quippe dũ Sextus paterna repetit, trepidatum toto mari; dum Octavius mortem patris ulciſcitur, iterùm fuit movẽda Theſſalia; dum Antonius varius ingenio, aut ſucceſſorem Cęſaris indignatur Octavium; aut amore Cleopatræ deſciſcit in regẽ: nam aliter ſalvus eſſe non potuit, niſi confugiſſet ad ſervitutem. Gratulandum tamen in tanta perturbatione eſt, quòd potiſſimum ad Octavium Cęſarẽ Auguſtum ſumma rerum rediit, qui ſapientia ſua, atq; ſolertia, perculsũ undiq; & perturbatum ordinavit imperij corpus. Quod ita haud dubiè nunquã

coi-

pire, & conſentire potuiſſet, niſi unius
rȩſidjs nutu, quaſi anima, & mente re-
eretur. Marco Antonio, & Publio Dola-
ella Conſulibus, Imperium Romanum,
am ad Cȩſares transferēte fortuna, va-
ius, & multiplex motus civitatis fuit,
uodq; in annua Cœli converſione fieri
olet, ut mota ſydera tonēt, ac ſuos flexus
empeſtate ſignificēt: ſic in Romanȩ do-
minationis, ideſt, humani generis con-
verſione, penitus intremuit, omniq; ge-
nere diſcriminū, civjlibus, terreſtribus,
ac navalibus bellis, omne imperii cor-
pus agitatum eſt.

Caput IV.

Bellum Mutinenſe.

PRima civilium motuum cauſſa teſta-
mentum Cæſaris fuit, cujus ſecūdus
hȩres Antonius, prælatum ſibi Octaviū
furens, inexpiabile contra adoptionem
accerrimi ſuſceperat bellum. Quippe
quū intra decem, & octo annos tenerū,
& obnoxium, & opportunum injuriæ ju-
venem videret, ipſe plene ex commi-
litio Cæſaris dignitatis, lacerare furtis
hæreditatem, ipſum inſectari probris, &
cunctis artibus adoptionē Juliæ gentis
inhibere non deſinere, denique ad
deprimendum juvenē palàm arma mo-
liri, & parato exercitu in Ciſalpina Gal-
lia reſiſtentem moribus ſuis decimum

Brutum obſidebat. Octavius Cęſar ætate, & injuria favorabilis, & nominis maje-ſtate, quod ſibi induerat, revocatis ad arma veteranis, privatus (quis crederet?) conſulem aggreditur. Obſidione Mutinæ liberat Brutum. Antonium exuit caſtris. Tum quidem etiam manu pulcher apparuit. Nã cruentus, & ſaucius aquilam à moriente ſignifero traditam, ſuis humeris in caſtra referebat.

Caput V.

Bellum Peruſinum.

ALterum bellum concitavit agrorum diviſio, quos Cęſar veteranis in caſtris pretium militiæ perſolvẽbat. Semper alias L. Antonii peſſimum ingeniũ, Fulvia, gladio cincta virilis militiæ, uxor agitabat. Ergo depulſos agris colonos incitando, iterum in arma jerat. Hîc verò jam non privatis, ſed totius Senatus ſuffragiis judicatum hoſtem Cæſar aggreſſus, intra Peruſiæ muros redegit; compulitq; ad extrema deditionis, turpi, & nihil non experta fame.

Caput VI.

Triumviratus.

QUum ſolus etiam gravis paci, gravis Reipublicæ eſſet Antonius, quaſi ignis incẽdio Lepidus acceſſit. Quid cõ-

tra

a duos exercitus neceſſe fuit venire in
ruentiſſimi fœderis ſocietatē? Diverſa
mnium voto incendia; Lepidum, divi-
iarum cupido, quarū ſpes ex turbatione
Reipublicæ; Antonium ultiones de his,
qui ſe hoſtē judicaſſent; Cæſarem inul-
us pater, & Manibus ejus graves Caſſius,
& Brutus agitabant. In hoc velut fœdus,
pax inter tres duces componitur, apud
Confluentes inter Peruſiam, & Bononiā
jungunt manus, & exercitus conſalutāt.
Nullo bono more Triumviratus in-
vaditur. Oppreſſaque armis Repu-
blica redit Syllana proſcriptio, cujus
atrocitas nihil in ſe minùs habet, quàm
numerum CXL. Senatorū. Exitus fœdi,
truces, miſerabiles, toto terrarum orbe
fugientium. Pro quibus quis pro indi-
gnitate rei ingemiſcat quum An-
tonius Lucium Cæſarem avunculum
ſuum, Lepidùs L. Paulum fratrem ſuum
proſcripſerit? Romæ capita cæſorū pro-
ponere in roſtris jam uſitatum erat. Ve-
rùm ſic quoque civitas lacrymas tenere
non potuit, quū reciſum Ciceronis ca-
put in illis ſuis roſtris videretur: nec
aliter ad videndum, quàm ſolebat ad au-
diendum, concurreretur. Hæc ſcelera in
Antonii, Lepidique tabulis. Cæſar per-
cuſſoribus patris contentus fuit. Hæc
quoque niſi multa fuiſſet, etiam juſta
cædes haberetur:

Caput VII.

Bellum Caſſii, & Bruti.

BRutus, & Caſſius ſic Cæſarem, quaſi Tarquinium Regẽ depuliſſe regno videbantur: ſed libertatẽ, quam maximè reſtitutã voluerunt, illo ipſo parricidio perdiderunt. Igitur cæde perfecta, quũ veteranos Cæſaris, nec immeritò, timerent, ſtatim è curia in Capitolium cõfugerunt, nec illis ad ultionẽ deerat animus, ſed ducẽ non habebant. Igitur quũ appareret quę ſtrages Reipublicę immineret, diſplicuit ultio cum Cõſulis abolitione decreta. Ne tamen publici doloris oculos ferrẽt, in provincias ab illo ipſo, quem occiderant Cæſare datas, Syriã, & Macedoniã conceſſerunt. Sic vindicta Cæſaris dilata potiùs, quàm oppreſſa eſt. Igitur ordinata magis ut poterat, quàm ut debebat, in Triumviros Republica relicto ad urbis pręſidium Lepido, Cęſar cum Antonio in Caſſium, Brutumq; ſuccingitur. Illi comparatis ingentibus copiis, eandem illam, quæ fatalis Cn. Pompejo fuit, arenam inſederant. Sed nec tũ imminẽtia cladis deſtinatæ ſigna latuere. Nam & aſſuetæ cadaverum pabulo volucres, caſtra quaſi jam ſua circumvolabant. In aciem prodeuntibus Æthiops obvius nimis apertè ferale ſignum fuit. Ipſiq; Bruto, per noctem, cum illato lumi-

mine ex more aliqua ſecum agitaret, atra quędam imago ſe obtulit, & quæ eſſet, interrogata, tuus, inquit, malus Genius. Hoc dixit, & ſub oculis mirantis evanuit. Pari in meliora preſagio in Cęſaris caſtris omnia aves, victimæque pro miſerant. Sed nihil illo præſentius, quod Cæſaris medicus ſomnio admonitus eſt, ut Cæſar caſtris excederet, quibus capi imminebat; ut factum eſt. Acie namque commiſſa quum pari ardore aliquamdiù dimicatum foret, & quamvis duces nõ eſſent tunc præſentes, quorum alterum corporis ægritudo, illum metus & ignavia ſubduxiſſent, ſtabat tamen pro partibus invicta fortuna & ultoris, & qui vindicabatur. Primùm adeò anceps fuit, & par utrimq; diſcrimen, ut exitus prælij docuit; capta ſunt hinc Cæſaris caſtra, inde Caſſii. Sed quãto efficacior eſt fortuna, quàm virtus! & quam verum eſt, quod moriens efflavit; non in re, ſed in verbo tantùm eſſe virtutem. Victoriam illi prœlio error dedit. Caſſius inclinato cornu ſuorũ, quũ captis Cæſaris caſtris rapido impetu recipientes ſe equites videret, fugere arbitratus, evadit in tumulum; inde pulvere & ſtrepitu, etiam nocte vicina, eximentibus geſtæ rei ſenſum, quũ ſpeculator quoq; in id miſſus tardiùs renunciaret, tranſactum de partibus ratus, uni ex proximis auferen-

rendum præbuit capùt. Brutus quum in Caſſio etiam ſuum animum perdidiſſet ne quid ex conſtituti fide reſignaret, (ita enim par ſupereſſe bello convenerat) ipſe quoq; uni comitum ſuorum cõfodiendum præbuit latus. Quis ſapientiſſimos viros non miretur, ad ultimum non ſuis manibus uſos? niſi ſi hoc quoq; ex perſuaſione diſfuit, ne violarẽt manus; ſed in abolitione ſanctiſſimarum, pientiſſimarumq; animarũ, judicio ſuo, ſcelere alieno, uterentur.

CAPUT VIII.

Bellum cum Sexto Pompejo.

SVblatis percuſſoribus Cæſaris, ſupererat Põpeii domus. Alter juvenum in Hiſpania occiderat, alter fuga evaſerat, contractiſq: infelicis belli reliquiis, quũ inſuper ergaſtula armaſſet, Siciliã, Sardiniamq: habebat. Jam & claſſe medium mare inſederat. O quàm diverſus, à patre! Ille Cilicas extinxerat: hic ſecum piratas navales agitabat. Tanta mole belli penitus in Siculo freto juvenis oppreſſus eſt; magniq; famam ducis ad inferos ſecum tuliſſet, ſi nihil tentaſſet ulteriùs, niſi quòd magnæ indolis ſignum eſt, ſperare sẽper. Perditis enim rebus profugit, Aſiamq; velis petiit, venturus ibi in manus hoſtium, & catenas, & quod miſerrimum eſt fortibus viris,

ad

d hoſtium arbitrium ſub percuſſore noriturus. Non alia poſt Xerxem miſeabilior fuga. Quippe modò trecentaum quinquaginta navium dominus, um ſex, ſeptemve fugiebat, extincto rætoriæ navis lumine annulis in mare bjectis, pavens atque reſpectans, & tanen non metuens ne periret. Quāvis n Caſſio, & Bruto partes ſuſtuliſſet, & in ompejo totum partium nomē aboleſet; nondum tamen ad pacis ſtabilitatē rofecerat Cæſar, quū ſcopulus, & nous, & mora publicæ ſecuritatis ſuperſſet Antonius, nec ille defuit vitijs uin periret: immo omnia expertus āitu, & luxuria: primum hoſtes, deinde ives, tandem etiam terrore ſui ſecuum liberavit.

CAPUT IX.

Bellum Particum duce Ventidio.

PArthi clade Craſſian altius animos erexerant, civileſq; populi Romani diſcordias læti acceperant: itaque ut prima affulſit occaſio, non dubitaverunt erumpere; ultro quidem invitante Labieno, qui miſſus à Caſſio Brutoq;, (qui furor ſcelerum!) ſolicitaverat hoſtes in auxilium, & illi Pacoro duce regio juvene, diſſipant Antoniana præſidia. Caſca legatus ne veniret in poteſtatem, à gladio ſuo impetravit. Denique ablata

Syria, emanabat latiùs malum, hoſtibus ſub auxilij ſpecie ſibi vincentibus, niſi Ventidius, & hic legatus Antonij, incredibili felicitate, & Labieni copias, ipſumq; Pacorum, & omnem Parthicum equitatum toto inter Orontem, & Euphratem ſinu late cecidiſſet. Viginti ãplius millium fuit; nec ſine conſilio ducis, quippe qui ſimulato metu, adeò paſſus eſt noctem caſtris ſuccedere, donec abſum pto jactus ſpatio, adimeret uſum ſagittarum. Rex fortiſſimè dimicans cecidit. Mox circumlato ejus per urbes, quæ deſçiverant, capite, Syria ſine bello recepta fuit. Sic Craſſianam cladem Pacori cæde penſavimus.

Caput X.

Bellum Parthicum cum Antonio.

Expertis invicem Parthis, atq; Romanis, cũ Craſſus, atq; Pacorus utrinq; virium mutuarum documẽta feciſſent, pari rurſus reverentia integrata amicitia, & quidem ab ipſo fœdus Antonio cum Rege percuſſum. Sed immenſa vanitas hominis, dum titulorum cupidine Araxem, & Euphratem ſub imaginibus ſuis labi concupiſcit, neq; cauſſa, neq; conſilio, ac ne imaginaria quidem belli conditione, quaſi hoc quoq; ex arte ducis eſſet obrepere, relicta repente Syria in Parthos impetum facit. Gens prę-

ter armorum fiduciam ſimulat trepidationem,& in campos fugam. Hic ſtatim quaſi victor ſequebatur: cum ſubitò nec magna hoſtium manus ex improviſo, & jam in feſſos via, ſub veſpere velut nimbus erupit,& miſſis undiq; ſagittis, duas legiones operuerunt. Nihil acciderat in comparationem cladis, quæ in poſterum diem imminebat, niſi interveniſſet Deûm miſeratio. Unus ex clade Craſſiana Parthico habitu caſtris adequitat, ſalute Latinè data, quũ fidem ipſo feciſſet, quid immineret, edocuit; jam affuturũ cum omnibus copijs regem: irent retrò, peterentq; montes: ſic quoque hoſtem fortaſſe non defore. Atq; ita ſecuta eſt minor vis hoſtium, quàm imminebat. Adfuit tamen, deletæq; reliquæ copiæ forent, niſi urgentibus telis in modum grandinis, quadam ſorte docti, procubuiſſent in genua milites,& elatis ſuper capita ſcutis, cæſorum ſpeciem præbuiſſent. Tum Parthus arcus inhibuit. Deindè Romani cum ſe rurſus extuliſſent, adeò res miraculo fuit, ut unus ex Barbaris miſerit vocem; Ite, & benè valete Romani; meritò vos victores fama gentium loquitur, qui Parthorum tela fugiſtis. Non minor ex aqua poſteà, quã ab hoſtibus clades. Infeſta primum ſiti regio, tum quibuſdam Salmacidis fluvius infeſtior; noviſſimeque jam ab invalidis, & avidè hauriebatur, noxiæ

etiam

etiam dulces fuere. Mox & ardores per Armeniam, & nives per Cappadociam, & utriuſq; cœli ſubita mutatio pro peſtilentia fuit. Sic vix tertia parte de XVI legionibus reliqua, quum argentum ejus paſſim dolabris concideretur; & ſubinde inter moras mortem à gladiatore ſuo efflagitaſſet, egregius imperator, tãdem profugit in Syriã; ibiq incredibili quadam mentis vecordia ferocior aliquanto factus eſt, quaſi viciſſet, qui evaſerat.

Caput XI.

Bellum Actiacum cum Antonio, & Cleopatra.

Furor Antonij quatenus ambitu non interiret, & luxu, & libidine extinctus eſt. Quippe poſt Parthos quum exoſus arma in otio ageret, captus amore Cleopatræ, quaſi benè geſtis rebus, in regio ſe ſinu reficiebat. Hæc mulier Ægyptia ab ebrio Imperatore pretium libidinum Romanum Imperium petit. Et promiſit Antonius: quaſi facilior eſſet Partho Romanus. Igitur dominationem parare, nec tacitè, ſed patriæ, nominis, togæ, faſcium oblitus, totus in monſtrum illud ut mente, ita animo quoque, cultuque deſciverat. Aureum in manu baculum. Ad latus acinaces. Purpurea veſtis in-

ingentibus obſtricta gemmis Diadema aderat, ut Regina rex ipſe frueretur. Ad primam novorum motuũ famam Cæſar à Brundiſio trajecerat, ut venienti bello occurreret; poſitiſque in Epiro caſtris, Leucadem inſulam, montemq; Leucatem, & Ambracij ſinus cornua infeſta claſſe ſucinſerat. Nobis CCCC. ampliùs naves CC non minus hoſtium: ſed numerum magnitudo penſabat. Quippè à ſenis in novenos remorum ordinibus: ad hoc turribus, atq; tabulatis allevatæ, caſtellorum, & urbiũ ſpecie, non ſine gemitu maris, & labore ventorum ferebantur: quæ quidem ipſa moles exitio fuit. Cæſaris naves à triremibus in ſenos, non ãpliùs, ordines creverant. Itaq; habiles in omnia, quæ uſus poſcebat, ad impetus & recurſus, flexuſq; capiendos, illas graves, & ad omnia præpeditas, ſingulas plures adortæ, miſſilibus ſimul, tum roſtris, ad hoc ignibus jactis, ad arbitrium diſſipavere. Nec ulla re magis hoſtilium copiarum apparuit magnitudo, quàm poſt victoriam. Quippè immenſa claſſis naufragio belli facto, toto mari ferebat Arabum Sabæorumque, & mille aliarum gentium Aſiæ ſpolia: purpuram, aurumq; in ripam aſſiduè mota ventis maria revomebant. Prima dùx fugæ Re-
gi-

gina cùm aurea puppe, veloq; purpureo ſe in altum dedit: mox ſecutus Antonius: ſed inſtare veſtigijs Cæſar. Itaque nec præparata in Oceanum fuga, nec munita præſidijs utraq; Ægypti cornua Parætonium, atq; Peluſium profuere: propè manu tenebantur. Prior ferrum occupavit Antonius, Regina ad pedes Cæſaris provoluta tentavit oculos ducis, fruſtra; nam pulchritudo infra pudicitiam Principis fuit. Nec illa de vita, quę offerebatur, ſed de parte Regni laborabat: quòd ubi deſperavit à Principe, ſervariq; ſe triumpho vidit, incautiorem nacta cuſtodiam, in Manſoleum ſe (ſepulchra Regum ſic vocant) recepit: ubi maximos, ut ſolebant, induta cultus, in differto odoribus ſolio juxta ſuum ſe collacavit Antonium, admotiſq; ad venas ſerpentibus, ſic morte quaſi ſomno ſoluta eſt.

CAPUT XII.

Bella adverſus gentes exteras,

HIc finis armorum civilium: reliqua adverſus exteras gẽtes: quæ, diſtricto circa mala ſua Imperio, diverſis orbis oris emicabant. Nova quippè pax: nec dum aſſuetæ frænis ſervitutis tumidæ gentium, inflatæq; cervices, ab impoſito nuper jugo reſiliebant. Ac Septemtrionem converſa ferme plaga ferociùs

age-

agebat. Norici, Illyrij, Pannonij, Dalmatæ, Miſij, Thraces, & Daci, Sarmatæ, atq; Germani. Noricis animos dabãt Alpes, atq; nives, quò bellum non poſſet aſcendere. Sed omnes illius cardinis populos, Brennos, Senones, atq; Vindelicos per privignum ſuum Claudiũ Druſum pacavit. Quæ fuerit callidarũ gentium feritas, facile vel mulieres oſtẽdêre: quę deficiẽtibus telis infantes ipſos afflictos humo in ora militũ adverſa miſerunt. Illyrij quoq; ſub Alpibus agunt; imaſq; valles earũ, & quædã quaſi clauſtra cuſtodiunt, abruptis torentibus impliciti. In hos expeditionẽ ipſe ſumpſit, fieriq; pontes imperavit. Hîc ſe, & aquis, & hoſte turbãtibus, cunctãti ad aſcẽsũ militi ſcutũ de manu rapuit, & in via primus, tunc agmine ſecuto, quu Illyricus multitudine pontẽ ſuccidiſſet, ſaucius manibus, ac cruribus, ſpecioſior ſanguine, & ipſo peiculo anguſtior, terga hoſtiũ perceecidit. Pannonij duobus ſaltibus, ac tribus fluvijs Dravo, Savo, Iſtroq; vallãtur. Populati proximos, intra ripas ſe recipiebant. In hos domandos Vibium miſit. Cęſi ſunt in utriſq; fluminibus: arma victorum non ex more belli cremata ſed capta ſunt, & in profluentes data: ut cæteris, qui reſiſtebant, victoria nunciaretur. Dalmatæ plerumq; ſub ſilvis agunt, inde ad latrocinia promptiſſimi. Hos jam quidem Marcius incenſa urbe

Del-

Delminio quaſi detruncaverat. Poſteà Aſinius Pollio gregibus, armis, agris multaverat (hic ſecundus Orator) ſed Auguſtus perdomandos Vibio mandat: qui efferum genus fodere terras coëgit, aurumq;venis repurgare,quòd alioquin gens omnium cupidiſſima ſtudioſa diligẽtia anquirit, ut illud in uſus ſuos ſervare videatur. Miſij quã feri, quàm truces fuerint, quàm ipſorum etiam barbari barbarorum, horribile dictu eſt.Unus ducum antè aciẽ poſtulato ſilentio: Qui vos, inquit, eſtis? Reſponſum invicem. Romani gentium domini. Et illi, Ita, inquiunt, ſi nos viceritis. Accepit omẽ Marcus Craſſus. Illi ſtatim ante aciem immolato equo concepere votum,ut cęſorum extis ducum,& litarent, & veſcerentur. Deos audiſſe crediderim: nec tubam ſuſtinere potuerunt. Non minimum terroris incuſſit barbaris Domitius Centurio, ſatis barbaræ, efficacis tamẽ apud pares homines ſtoliditatis, qui foculum gerens ſuper caſſidem, ſuſcitatã motu corporis flammam velut ardenti capite fundebat. Ante hos Thracum maxime populus deſciverat. Ille barbarus, & ſignis militaribus, & diſciplina, armis etiam Romanis aſſueverat: ſed à Piſone perdomiti,in ipſa captivitate rabiem oſtendêre: quippè quum catenas morſibus tentarent, feritatem ſuam ipſi puniebant. Daci montibus inhærẽt.Coti-

tiſonis regis Imperio, quoties concretus gelu Danubius junxerat ripas, diſcurrere ſolebant, & vicina populari. Viſum eſt Cæſari Auguſto gētē aditu difficillimam ſubmovere. Miſſo igitur Lentulo, ultra ulteriorem repulit ripam: citra præſidia conſtituit. Sic tunc Dacia non victa, ſed ſummota, atq; dilata eſt. Sarmatæ patentibus campis inequitant, & hos per eumdem Lentulum prohibere Danubio ſatis fuit. Nihil præter nives, raraſq; ſilvas habent. Tanta barbaries eſt, ut pacem non intelligāt. Germaniam quoq; utinam vincere tanti nō putaſſet: magis turpiter amiſſa eſt, quam glorioſè acquiſita: ſed quatenus ſciebat, patrem ſuum Cæſarem bis trajecto ponte Rheno quæſiſſe bellum, in illius honorem concupiit facere provinciam, & factum erat, ſi barbari tam vitia noſtra, quàm imperia ferre potuiſſent. Miſſus in eam provinciam Druſus primos domuit Uſipetes, inde Tenchteros percurrit, & Cattos. Nam Marcomannorum ſpoliis inſignibus quendam editum tumulum in trophæi modum excoluit. Inde validiſſimas nationes, Cheruſcos, Suevos, & Sicambros pariter aggreſſus eſt, qui viginti centurionibus cōcrematis hoc velut ſacramento ſumpſerant bellum, adeò certa victoriæ ſpe, ut prędam in anteceſſum pactione dividerēt. Cheruſci equos, Suevi aurum, & argen-
tum.

tum, Sicambri captivos elegerant. Sed omnia retrorſum. Victor namq; Druſus equos, pecora, torques eorum, ipſoſq; præda diviſit, & vendidit. Intereà in tutelam provinciarum, præſidia, atque cuſtodia ſubique diſpoſuit, per Moſam flumē, per Albim per Viſurgim, nā per Rheni quidem ripam quinquaginta amplius caſtella direxit. Bonam, & Geſoriacum pontibus junxit, claſſibuſque firmavit: invium, atq; inacceſſum in id tempus Hercynium ſaltū patefecit. Ea deniq; in Germania pax erat, ut mutati homines alia terra, cœlū ipſum mitius molliuſq; ſolito videretur. Deniq; non per adulationē, ſed ex meritis, defuncto ibi fortiſſimo juvene, ipſi, quod nunquā alteri, Senatus cognomen ex provincia dedit. Sed difficilius eſt Provincias obtinere, quàm facere. Viribus parantur: jure retinētur. Igitur breve id gaudiū fuit. quippè Germani victi magis, quam domiti erant, moreſq; noſtros magis, quàm arma ſub Imperatore Druſo ſuſceperāt: qoſtquam ille defunctus eſt, Vari Quinctilij libidinem, ac ſuperbiam haud ſecus, quàm ſævitiā odiſſe cœperunt. Auſus ille agere conventum, & in caſtris ſe direxerat, quaſi violentiā barbarorum, & lictoris virgis, & præconis voce poſſet inhibere. At illi qui jam pridē rubigine obſitos enſens, inerteſq; cernerēt equos ut primum togas, & ſæviora armis jura

vi-

viderunt,duce Arminio arma corripiũt, cum interim tanta erat Varo pacis fiducia, ut ne prædicta quidem, & prodita per Segeſtẽ unum principem conjuratione,commoveretur. Itaq; improvidũ, & nihil tale metuẽtem improviſo adorti, cùm ille (ò ſecuritas!) ad tribunal citaret, undiq; inuadunt, caſtra rapiunt, tres legiones opprimuntur. Varus perditas res eodem, quo Cannenſem diem Paulus, & fato eſt, & animo ſecutus. Nihil illa cæde per paludes, perque ſilvas cruentius, nihil inſultatione barbarorum intolerabilius, præcipuè tamen in cauſſarum patronos. Alijs oculos, alijs manus amputabãt:unius os ſutum,reciſa prius lingua, quàm in manu tenens barbarus: Tandem, inquit, vipera ſibilare deſiſte. Ipſius quoq; Cõſulis corpus, quod militum pietas humi abdiderat, effoſſum. Signa, & Aquilas duas adhuc barbari poſſident, tertiã ſignifer priùs, quàm in manus hoſtium veniret, evulſit, merſamq; intra baltei ſui latebras, gerens,in cruenta palude ſic latuit. Hac clade factum,ut imperiũ quod in littore Oceani non ſteterat in ripa Rheni fluminis ſtaret. Hæc ad Septemptrionem: Sub Meridiano tumultuatũ magis, quã bellatum eſt. Muſulianos, atq; Getulos accolas Syrtium Coſſo duce compeſcuit: unde illi Gætulici cognomen. Latiùs victoria patet. Marmaridas, atq; Garamã-

tas

tas Turmio ſubigendos dedit. Potuit & ille redire Marmaricus, ſed modeſtior in æſtimanda victoria fuit. Ad Orientē plùs negotij cùm Armenijs: huc alterū Cæſar ex nepotibus ſuis miſit. Ambo fato breves, ſed alter inglorius. Maſſiliæ quippè Lucius morbo ſolvitur: in Lycia Cajus ex vulnere, cùm Armeniam ad Parthos ſe ſubtrahentē recepit. Armenios victo Rege Tigrane in hoc unum ſervitutis genus Pompejus aſſueverat, ut rectores à nobis acciperēt. Intermiſsū ergo jus, per hunc recuperatum, nō incruento, nec inulto tamen certamine: quippè Domnes, quē Rex Artaxatis præfecerat, ſimulata proditione adortus virum intentū libello, quē ut theſaurorū rationes continentem ipſe porrexerat, ſtricto ferro cruētat vulnere in tempore. Cæterum barbarus undiq; infeſto exercitu oppreſſus, gladio, & pyra, in quàm ſe percuſſus immiſit, ſuperſtiti etiamnū Cæſari ſatis fecit. Sub Occaſu pacata ferè erat omnis Hiſpania, niſi ea, quàm Pyrenæi deſinentis ſcopulis inhærentē citerior alluebat Oceanus. Hîc duæ validiſſimæ gentes Cantabri, & Aſtures, immunes Imperii agitabant. Cantabrorū & prior, & altior, & magis pertinax in rebellando animus fuit, qui non contenti libertatem ſuā defendere, proximis etiam imperitare tentabant. Vaccæoſque, & Curgonios, & Aurigonas crebris

bris incurſionibus fatigabãt. In hos igitur, quia vehementiùs agere nunciabãtur, non mandata expeditio ſed ſumpta eſt. Ipſe venit Segeſamam: caſtra poſuit: indè partito exercitu totam in diem complexus Cantabriam, efferam gentem ritu ferarum, quaſi indagine debellabat. Nec ab Oceano quies quum infeſta claſſe ipſa quoque terga hoſtium cæderentur. Primum advervſus Cantabros ſub mœnibus Belgicæ prœliatus eſt. Hinc fuga in eminentiſſimum Vinnium montem, quẽ maria priùs Oceani, quàm arma Romana aſcenſura eſſe crediderant. Tertio Arracillum oppidum magna vi repugnat: captum tamen poſtremo fuit. Meduli montis obſidione, quem perpetua XV. millium foſſa comprehenſum cinxit, undiq; ſimul adeunte Romano. Poſtquam extrema barbari vident, certatim igne, ferro inter epulas, venenoq; quod ibi vulgo ex arboribus taxis exprimitur, percepere mortem; ſeq; pars major à captivitate, quæ videbatur, vindicavere. Hæc per Antiſtium, Furnium, Agrippam legatos, hibernans in Terracinis maritimis Cæſar accepit. Ipſe præſens hos deduxit montibus, hos obſidibus adſtrinxit, hos ſub corona jure belli venũdedit. Digna res lauro, digna curru Senatui viſa eſt: & jam Cæſar tantus erat,
ut

ut poſſet triumphos contemnere. Aſtures per idem tempus ingenti agmine à montibus ſuis deſcenderant, nec temerè ſumptus, ut Barbaris, impetus & poſitis caſtris apud Aſturā flumen, trifariā diviſo agmine, tria ſimul Romanorū caſtra aggredi parabāt. Fuiſſet, & anceps & cruentū, & utinā mutua clade certamen tunc tam fortibus, tam ſubito, tam cum conſilio venientibus niſi Trigæcini prodidiſsēt; à quibus premonitus Cariſius, cū exercitu adveniens oppreſſit cōſilia. Sic tamen quoq; non incruento certamine. Reliquias fuſi eſercitus validiſſima civitas Lācia excepit; ubi adeo certatū eſt, ut cum in captam urbē faces poſcerentur, ęgrè dux imperavit veniā ut victorię Romanę ſtās potiùs eſſet qua incenſa monumentū. Hic finis Auguſto bellicorū certaminum fuit; idem rebellandi finis Hiſpaniæ. Certa mox fides, & æterna pax cum ipſorū ingenio in pacis partes prōptiore, tū conſilio Cæſaris qui fiduciam montiū timēs, in quos ſe recipiebāt, caſtra ſua (ſed quæ in plano erāt) habitare, & incolere juſſit. Ingentis eſſe cōſilii illud obſervari cœpit. Natura regionis circa ſe omnis aurifera miniiq; & chryſocollæ, & aliorū colorū ferax. Igitur exerceri ſolum juſſit. Sic Aſtures, latentes in profundo opes ſuas, atq; divitias dum alijs querunt, noſſe cæperūt. Omnibus ad occaſū, & Meridiē pacatis gen-

gentibus, ad Spcemtrionē quoq; duntaxat intra Rhenū atq; Danubium; itē ad Orientē intra Taurum, & Euphratē, illi quoq; reliqui, qui immunes imperij erant, ſentiebant tamen magnitudinē, & victorē gentium populū Romanū reverebātur Nam, & Scythæ miſere legatos, & Sarmatæ amicitiā petentes. Seres etiā habitanteſq; ſub ipſo ſole Indi, cùm gēmis, & margaritis elephantes quoq; inter munera trahentes, nihil magis, quā longinquitatem viæ imputabant, quam quadriennio impleverant, & tamē ipſe hominum color eos ab alio venire ſole fatebatur. Parthi quoq; quaſi victoriæ pœniteret, rapta, clade Craſſiana, ultro ſigna retulere. Sic ubiq; cuncta, atque cōtinua totius generis humani, aut pax fuit, aut pactio. Auſuſq; tandem Cæſar Auguſtus ſeptingenteſimo ad Urbe cōdita anno Janum geminū claudere, bis ante ſe clauſum, ſub Numa rege, & victa primum Carthagine. Hinc converſus ad pacem, pronum in omnia mala, & in luxuriam fluens ſeculum, gravibus ſeveriſq; legibus multis coërcuit. Ob hæc tot facta ingentia Dictator perpetuus, & pater patriæ dictus. Tractatum etiā in Senatu, an quia condidiſſet Imperium, Romulus vocaretur, ſed ſanctius, & reverentius viſum eſt nomē Auguſti, ut ſcilicet jam tum, dum colit terras, ipſo nomine, & titulo conſecraretur.

NOTÆ, ET OBSERVATA

POLITICA AD LUCIUM FLORUM.

AD PROLOGUM.

FLORUS in hoc Prologo populum Romanum homini comparat. Ut enim homo cęteris omnibus præfertur animantibus, utpotè rationis, & cogitationis particeps, ita Romanũ Imperium cæterarum gentium Imperia, ac Reſp. antecelluit dignitate. Huc ſpectant, quæ apud authores hujus Imperij laudes paſſim occurrunt, ut apud Liviũ, Plinium, Solinum, Trogum, Romam *caput orbis* appellantes. Auguſtinus lib. 5. de Civitate Dei proprias eſſe refert Populi Romani artes regnandi, atq; imperandi, ſequutus Virgiliũ ubi aiț.

Excudent alii ſpirantia mollius æra.
Credo equidem, vivos ducent de marmore vultus.

Ora-

Orabunt cauſas melius, cœlique meatus
Deſcribent radio, & ſurgentia ſydera dicent;
Tu regere Imperio populos, Romane, memento.
Hæ tibi erunt artes.

Hinc & illud Martialis:

Terrarum Dea, gentiumque Roma:
Cui par eſt nihil, & nihil ſecundum

Et Ovidius 2. Faſtorum.

Gentibus eſt aliis tellus data limite certo,
Romanæ ſpatium eſt urbis, & orbis idem.

Septingentos per annos) Hic obſervandum, quod Plato ſcripſit, intra ſeptingentos annos ſtatam eſſe, & magnis Rebuſpublicis definitam converſionem.

Nam tot laboribus) Huc ſpectat illud Virgilii 1. Æneidos:

Tantę molis erat Romanã condere gentẽ.

Virtus, & Fortuna) Ammianus Marcellinus: *Virtus, & Fortuna, ut augeretur ſublimibus incrementis Roma, convenerunt plerumque diſſidentes.*

Si pariter atq; in ſemet) An fuerit *inſimul*, vel potius, quod ex Vineti MSS. Adducit Gruterus, *inſemel inſimul* uſus idem lib. 2. cap. 20. *Relictę regiis hæreditatibus opes, & tota inſimul regna veniebant* Vide etiã inclinantem huc Cl. Salmaſiũ.

Si quis ergo Populum. Romanum quaſi hominem) Lactantius Firmianus lib. 7. c. 15. quòd ex Seneca citat, noſtri Flori eſt. Fefellit Lactantium prænomen An-

næi, quod Floro codices nonnulli attribuunt, nonnulli etiam id agnoſcunt, omiſſo Flori nomine, eſtque proprium Senecarum. Verba Lactantii ſunt: *Non inſcitè Seneca Romanæ urbis tempora diſtribuit in ætates. Primam enim dicit infantiam ſub Rege Romulo fuiſſe, à quo & genita, & quaſi educata ſit Roma: deinde pueritiam ſub Cæteris Regibus, à quibus & aucta ſit, & diſciplinis pluribus, inſtituiſque formata: at verò Tarquinio Regnante, cum jam quaſi adulta eſſe cœpiſſet, initium fuiſſe adoleſcentiæ, quæ fine belli Punici terminata ſit, ac tum denique confirmatis viribus cœpiſſe juveneſcere: ſublata autem Carthagine, quæ tamdiù æmula Imperii Romani fuit, manus ſuas in totum orbem terra, marique porrexiſſe; donec regibus cunctis, & nationibus ſubjugatis, bellorum materia deficeret, tumque viribus ſuis malè uſam, donec ji ſidem ſeipſam confecit. Quæ fuit prima ejus ſenectus. Nam bellis lacerata civilibus atque inteſtinis malis preſſa, rurſus ad regimen ſingularis imperij recidit, quaſi ad alteram infantiam revoluta.*

Quibus circum ipſam matrem ſuam cum finitimis luctatus eſt, in Schedis Nazarianis, quas citat vir clariſſimus, atque eximius Claudius Salmaſius, haberi intelligo: *circum ipſam in ipſa cum finitimis*. Quibus ex verbis truncatis, & balbutientibus faciendum idem putabat *circum ipſas cavas vel, incunabula cum*

fini-

finitimis luctatus eſt. Mihi verò fuiſſe primitus videtur, *circum ipſam mammam ſuam cum finitimis luctatus eſt.* Nam Roma & Romulus, à Ruma dicti, ob Rumam, id eſt mammã, qua in Tiberis ripa expoſitos infantes lupa lactavit, præbens rumã id eſt mammã authore Feſto. Quibus adde, quod exinde, Roma ubere exerto ac nudo pingi ſolita. Unde Sidonius Apollinaris Paneg. ad Majoranũ V:

Sederat exerto bellatrix pectore Roma.

Et Clarius Corippus lib. 1.

Addidit antiquam tendentem brachia Romam:
Exerto & nudo geſtantem pectore mammam.

Alluſere quoque Symmachus, & Caſſiodorus, quorum ille lib. 1. Epiſt. 7. hic Epiſt. 1. lib. 2. Et denique Arelas, quam Auſonius *Gallulam Romam* appellat, dicta antiquitus memoratur Avieno, voce Græcanica, *Theline*, id eſt, mammillaria, Ait.

Arelatus illic civitas attollitur.
Theline vocata ſub priore ſeculo.
Grajo incolente.

Innuit igitur Florus infantiã populi Romani mammæ adhuc ſuæ preſſius, propiuſq; adhærentẽ, nec ab ea digredi longiuſculè auſam, cum finitimis tantũ, hinc inde laceſſentibus, luctatam.

Quaſi reddita juventute revireſcit) De Trajani hoc ævo dici ex verbis autho-

ris luce clarius eſt. Geminum habet Curtius lib. 10. *Non ergo revireſcit ſolum, ſed etiam floret Imperium*: Intelligens ſcilicet adultum jam ejuſdem Trajani imperium ſub quo, & clarviſſe eundem illum elegantiſſimum authorem oſtendimus aliàs, ſuoque aliquando loco oſtendemus luculentius.

OBSERVANDUM.

1 QUam Plato ſcripſit ſtatam & definitam eſſe magnarum rerum publicarum periodum, ac converſionem circa ſeptimum ſeculum, eam quoque in Imperio Romano locum habuiſſe. Nam poſtquam annos ſeptingentos primò ſub Rgibus, atq; indè ſub Conſulibus fuiſſet Populus Romanus, redijt tandem, Auguſto imperante, Reipublicæ ſtatus ad principatum ſeu unius imperium: Atque inde, deducto Auguſto ad alterum ſeptingenteſimum annum calculo,cõperiemus penitus peſſumdatum fuiſſe imperium atque occupaſſe illud Põtificem Romanum qui tunc temporis præcipuè ſe exeruit poſt ſcilicet ævũ Græegorii Magni, id eſt, anno circiter ſeptingenteſimo Chriſti, qui ſub Auguſto natus eſt.

2 Obſervandum, quod alii, quum per bruta animantia ut ſunt leones, ur-

urſi, arietes imperiorum ſeu monarchiarum robur ac vigorem denotaverint, quemadmodum à Daniele factū, noſtrum authorem per hominis ætatem, veluti per gradus quoſdam idē adumbraſſe: ut nimirum quantum homo animantibus cæteris, tantum etiā hoc imperium cæteris anteceluiſſe dignitate, potentia ac moderatione mōſtraret.

AD CAPUT I.

Argumentum.

ROmuli, & Remi ortus, educatio, & Fortuna exponitur. Roma conditur in Palatio, eamque legibus firmat Romulus.

Primus ille) concinnius ſit meo animo, *illi*, Illi ſcilicet populo Romano qui, ut dictum, per gradus eos ætatū crevit; atque adolevit. Ei primus & urbem, & Imperium condidit, & fundavit Romulus.

Lupa vagitum) Romulum, & Remū à vera lupa nutritos ſcribunt, Plinius Lib. 8. cap. 17. Juſtinus lib. 43. ſub finem, Plutarchus cap. 65. Paral. & Naſo 3. Faſtorum.

Lacte quis infantes neſcit creviſſe ferino,
Et Picum expoſitis ſæpe tuliſſe cibos]

Fabuloſum putant Livius 1. ab ur-

be condita, itemque Lactantius lib. 1. cap. 20. *Romuli nutrix lupa honoribus eſt affecta divinis. Et ferrem ſi animal ipſum fuiſſet, cujus figuram gerit. Author eſt Livius Laurentiæ eſſe ſimulacbrum Fuit enim Fauſtuli uxor, & propter vulgati corporis vilitatem lupa inter paſtores, id eſt meretrix nuncupata eſt. Unde etiam lupanar.* Et addit idem Romanos Athenienſium hic exemplum ſequutos. Nam apud Athenienſis cum Læna quædam fœmina tyrannum trucidaſſet, quia nefas erat meretricis ſimulachrum conſecrare, conſecrarunt animal leænam.

Prima victima) Lucanus
Fraterno primi maduerũt ſanguine muri.
Et Horatius 3. Epod.

Acerba fata Romanos agunt
Scelusque fraternæ necis
Ut immerentis fluxit in terrã Remi.
Sacer nepotibus cruor.

Variis quaſi elementis) Ex Ovidii iſto:
Parua fuit, ſi prima velis elementa referre, Roma.

Et ſtator Jupiter) Seneca lib. 4. cap. 7. de Beneficiis: *Stator, non ut hiſtorici tradiderunt, ex eo, quod poſt votum ſuſceptum, acies Romanorum fugientium ſtetit, ſed quod ſtant beneficio ejus omnia, ſtator, ſtabilitorque eſt.*

OB-

OBSERVANDUM.

1 Romulum inter cætera, exiſtimaviſſe haud ſufficere populo militarem diſciplinam, niſi togata etiam prudētia domi imbueretur. Quapropter legibus, & politia Statum Reipublicæ firmavit.

Ad Caput II.

Omnia quæ àd divinum cultum ſpectabant, Numa in octo partes diſtribuit.

Primi erant *Curiones*, qui pro curialibus rem divinam faciebant.

Secundi *Flamines*, quos à geſtatione pileorum quæ flamea dicebantur, ita nominabant. Vide Halicarnaſſæum. Alii à filo derivant, quaſi filamines.

Tertij erant *Tribuni celerum*, qui deſignari ſolebant, ut regum ad bellum euntium ſatellites, & cuſtodes.

Quartò ordine erant *Augures*, qui navium tantùm, ſed ſigna omnia divinitùs miſſa interpretabantur.

Quintus ordo habebat *Virgines veſtales*, quæ ſacri ignis cuſtodes erant.

Sexto loco habebantur *Salii*, qui ſaltatione, & choris laudabant Deos amorum præſides.

Septima in claſſe *Feciales* locabantur.

tur. Horum officium erat, 1. ut cura gereretur, ne Pop. Rom. ulli fœderatæ civitati bellum injuſtum inferret, 2. ut cognoſcerent, ſi qui fœderatorum ſe à Romanis injuriam paſſos dicerent, an id jure dicerent, 3. ut Imperatorum delicta contra juſiuranda, ac fœdera commiſſa expiarent.

Ultimo, & octavo numero habebantur *Pontifices*. Hi à ponte ligneo ſeu ſublicio reficiendo dicti, de cæremoniis, ac religione cognoſcebant, leges ferebant de ſacris, quæ non erant ſcripta, aut moribus populi Romani recepta. Sacerdotes examinabant. Ipſi nulli judicio; nullæque mulctæ erant obnoxii. neque Senatui, neque populo dictorum, factorumque rationes reddebant.

Ille Pontifices, Augures, Salios, cæteroſque per Sacerdotia deſcripſit) Ita vulgo etiam Cameres edidit. At Vineti editio *cæteraque ſacerdotia* evulgavit, ſequutuſque eſt accuratiſſimus Gruterus. Codex verò Nazarianus, quem laudat Salmaſius, referebat, *cæteraque ſacerdotia*. Unde ille reſcribendum putavit, *cæteraque ferè ſacerdotia*: Niſi veriùs ſit, cujus fuiſſe commonitum à Scriverio noſtro ampliſſimum Rutgerſium intelligo: qui, & idem in varias ſuas retulit, legendum ſcilicet, *cetæraque P. R. ſacerdotia*, quod eſſet, *cæ-*

te-

teraque Populi Romani ſacerdotia Quòd ſoleant nimirum ejuſmodi, aliæque formulares voces ſingularibus litteris à veteribus ſcribi, de quibus integrũ commentarium feciſſe eruditum Grãmaticum Val. Probum ſatis conſtat. Atque quum hic eſſet exaratum, idque non perciperet librariibus. ex P. R. *per iſtud* efformaſſe eſt veriſimile.

Ancile erat ſcutum breve, ita appellàtum quòd ex utroque latere eſſet reciſum. Hujus cuſtodiæ præpoſiti erãt Salii.

Palladium erat ſimulachrum Palladis, Apollinis oraculo credebatur Trojá tamdiù manſura quamdiù in ea Palladium inviolatum ſervaretur. Poſt captam Trojam putatur id Æneas in Italiam ſecum advexiſſe, & in Alba collocaſſe. Hinc ex Lavinio Romam trãslatum eſt teſte Varrone. Extat nummus cum Veſtæ templo, in quo Palladium Romæ ſervabatur. In eodem nummo Æneas fingitur Anchiſen patrem humeris portans, & manu dextra tenens hoc Palladium, ſiniſtra filium Julum (*Curibus Sabinis agentem*.) Cures, vicus Sabinorum nunc eſt, quõdam urbs illuſtris, teſte Strabone, caput gentis Halircanaſſæo. A *Curibus* Quirites dicti putantnr, ab haſtis ſcilicet, quas Sabini *cures* vocabant, ut Varro teſtatur.

POLITICA.

OBSERVATIO.

NOtandum illud demum imperium ad florem, ac vigorem ſuum feliciter pervenire, quod juſtitia, & religione adornatum gubernetur.

AD CAPUT III.

POmpejo Numæ ſuccedit Tullus Hoſtilius vir acer, militaris. Duellum permittit inter Horatios, & Curatios tergeminos, illos Romanos, hos Albanos. Quorum Horatius à parte Romanorum victor: inde perfidia Albanorum bello recrudeſcente, vincitur, ac deletur Alba: Populus Romã transfertur.

Gravem, & diu principem Populum) Ideo appellat *principem populum*, quia Alba cõdita fuit ab Aſcanio Julo Æneæ filio, ante Romam annis CCCC. dirum ſub hoc Tullo Hoſtilio Anno urbis conditæ octuageſimo ſeptimo. Stetit ergo res Albana annis CCCCLXXXVIII.

Intra gloriam fuit) Male Vinetus, *infra gloriam fuit*, idem eſt, ac ſi dixiſſet, gloriæ non litavit. Quomodo & uſus eſt eadem formula lib. 4. cap. 11. *Regina* (Cleopatra) *ad pedes Cæſaris pro-*

veluta tentavit oculos, fruſtra, nam pulchritudo intra pudicitiam principis fuit.

Populum Romanum tranſtuliſſet) Ita vulgo excuſi fere omnes. Nos edi curavimus *Populum Romam tranſtuliſſet*, manifeſto id poſtulante ſententia. Nec aliter ediderat Fr. Raphelengius anno cIↄIↄxcvI.

OBSERVANDUM.

1 REmpublicam non tantum religione, & juſtitia, ſed armis quoque, & militari diſciplina munitam, atque ornatam eſſe debere.

2 Eos, qui contra fidem datam fœdus & pacta violant (quod hic de Albanis memoratur) perfidiæ ſuæ pœnas, ut plurimum regni, ac ſtatus interitu, atque amiſſione luere. Hac enim occaſione funditus everſa Alba, & populus Romam tranſlatus eſt.

3 Notandum in certaminibus ſingularibus plerumque à provocato ſuperari provocatorem. Curiatii enim, qui Suffetio offerente, duellum cum Horatiis inierant, ab Horatiis ſuperati ſunt. Sic, & David Goliathum, & Manlius Torquatus Gallium provocantes vicerant.

AD CAPUT IV.

Argumentum.

ANcus Marcius ſucceſſor Tulli Hoſtili à populo Romano quartus rex declaratus, tria præcipuè ſuo imperio eſt executus curæquè habuit 1. ut urbs muro cingeretur 2. ut Janiculum quod erat trans Tiberim per pontem ſubliciũ urbi jungeretur 3. ut Oſtia oppidulũ ad exitum Tiberis ſitum colonia urbis fieret. Addunt Livius, & alii ſeptem ab eo bella geſta, primum cum *Latinis*, alterũ cum *Fidenatibus*, tertium & ſeptimum cum Sabinis, quartum & quintum cum *Vejentibus*, ſextum cum *Volſcis*. Regnavit annos XXIV.

Ancus dictus ab anco, id eſt, incurvo brachio: Feſtus, Ancus appellatur qui aduncum habet brachium ut exporrigi non poſſit.

Marcius ab aqua fortaſſe Marcia, ejus cura in urbem ducta Plinius lib. 31. cap. 3. *Clariſſima aquarum omnium in toto orbe, frigoris, ſalubritatiſque palma, præconio urbis, Marcia eſt inter reliqua Deûm munera urbi tributa. Vocabatur hæc quondam Aufeja, fons autem ipſe Piconia. Oritur in ultimis montibus Pelignorum. Tranſit Marſos, & fuſinum lacum, Romam non dubiè petens. Mox ſpecu merſa in Tibur-*

burtina ſe aperit. IX. M. paſſ. fornicibus ſtructis perducta. Primus eam in urbem ducere auſpicatus eſt Ancus Marcius unus è regibus. Hujus nec Livius, nec Dionyſius meminere. Et fortè non à Marcia ipſe, ſed ab ipſo ut ductore Marcia dicta.

Pari ingenio) Vult dicere ſimili, nec minore ſtudio, quàm Numa, incubuiſſe ad exercendam juſtitiam, religionem, omeſque pacis artes, quamvis, & belli gloria nulli priorum ceſſerit.

Ponte commiſit) Sublicio, qui ita dictus à ſublicis, quæ tigna ſunt in latitudinem extenſa, Meminit quoque ſublicatum in extructione pontis Rhenani Cæſar.

Hic igitur mœnia muro amplexus) *inter mœnia* legit Salmaſius. Quid autem muro cinctum oſtendit Livius: *Janiculum quoque adjectum non inopia loci ſed ne quando ea arx hoſtium eſſet, id non muro ſolum, ſed etiam ob commoditatem itinerum ponte ſublicio, tum primum in Tibere facto, conjungi urbi placuit.* Et Dionyſius Halicarnaſſæus. *Janiculum*, inquit, *montem altum trans Tiberim ſitũ, muro cinxit.*

Ponte commiſit) ob commoditatem itinerum, ut dictum jam ex Livio.

OBSERVANDUM.

1 IMperium Romanum religione & juſtitia ſemel conſtitutum à ſucceſ-

ceſſoribus exinde eodem in ſtatu non modò reſervatum, ſed ſumma cura auctum quoque, atque exornatum.

2 Imperia & regna ut omnibus ſuis numeris eſſloreſcant ſumma ope curandum, ut pacis non modò bellique artibus vigeant, ſed etiam itinerum, & locorum, portuumque commoditatibus, tum & commeatui accipiēdo evehendoque ac denique commerciis frequentandis idonea loca conſtituantur. Quod Ancus Marcius Janiculum urbi jungendo per pontem ſublicium, aliaque conſtituendo, ſuo exemplo ratum fecit.

AD CAPUT V.

Argumentum.

TArquinius e Græcia oriundus regno per ſimulationē potius novos cōſtituit ſenatores, auguratus diſciplinā inducit. Tuſcos Hetruriæ populos ſubegit, Regnumque multis ornamentis ad dignitatem Senatorū ſpectantibus exornat. Regnat annos XXXVIII. oppreſſus per inſidias à filiis regis Anci.

Senatus majeſtatem numero ampliavit) id eſt, ex omni plebejorum numero, quorum virtus bello ac pace ſpectabilis fuerat, centum elegit eoſque in ordine patriciorum ac ſenatorum retulit. Et tūc primum populus Romanus trecentos ſe-

ſenatores habuit, qui ducenti tantum ad eam uſque diem fuerant.

Centuriis tribus auxit) Auſonius:

Martia Roma triplex equitatu, plebe, ſenatu.

Faſces) XII. Faſces cum ſecuribus præferri conſulibus ſolitæ.

Trabea) Trabearum tria erant genera unum è ſola purpura, Diis coſecratum: alterum è purpura inalbata quo Reges utebantur: Tertium augurale è purpura, & cocco. Veſtis præcipuè triumphalis fuit.

Tunica palmata) Hæc veſtis erat, quā triumphantes toga picta ſuper impoſita, tamquam inſigne victoriæ geſtarunt.

Togæ pictæ) Erāt Romani omnes togati:

Romanos rerum dominos gentemq; togatam.

Paludamentum) Erat veſtimentum militare. Unde imperator cum exit ad bellum ſignaque cecinerunt, paludatus dicitur proficiſci.

Pretexta) Erat toga ita dicta à prætexendo: quia ea utebantur pueri uſque ad annum XVII. qui annus tirocinii dicebatur.

Curules) Erant vel equi quadrigales. vel magiſtratus ita appellati, quod curuli curru in curiam veherentur eburneam ſellam habente.

Phaleræ) Erant ornamenta equorum.

OB-

OBSERVANDUM.

REges, quibus aut liberi non ſunt, aut quibus infantes adhuc liberi, eos debere ſuſpectos habere aulicos præſertim potentiores; Solere enim hos in ſe plerumq; regni diadema transferre. Quod hujus Tarquinii exemplo aliorũque oſtendi poteſt. Et hoc eſt quod paucis verbis innuit author, cum ait, *regnũ ultro petens accipit*.

2 Obſervandum, plurimum ad regni ſtatum, ac ſtabilimentum facere, ſi ad gradus altiores plebs promoveatur, honoribus, atque aliis reipublicæ ornamẽtis afficiatur.

AD CAPUT VI.

Argumentum.

TArquinio Priſco ſine liberis maſculis diſcedenti ſuccedit Servius Tullius, natus ex ſerva bello capta, nomine Ocriſia. Tanaquil Tarquinii uxor imperaturum eum, ac illuſtrem fore prævidet: unde & auxilio ejuſdem ſubſtituitur Tarquinio. Regnũ adeptus pop. Rnmanum non ut ante viritim, ſed pro cujuſq; fortunarum facultate in claſſes diſtribuit. Periit inſidiis & violentia filiæ, & generi ſui Tarquinii Superbi,

bi, qui in eum percuſſorem miſere.

Servius] Ita dictas à matre ſerva, quæ, ut dixi, Ocriſia appellata captaque fuerat in bello Corniculano.

Annitente Regina] Tanaquile, cujus filiam duxerat. Erat itaque gener Tarquinii Priſci.

Viſa circa caput flamma] Flammã ejuſmodi aliquando naturaliter & phyſcis cauſis excitari notant philoſophi, in animalibus præſertim calidi temperamenti. Alias prodigioſam exiſtimant. Cujuſmodi etiam fuit, quæ circa caput Julii Aſcianii conſpecta, de qua 2. Æneid. Virgilius.

Ecce levis ſummo de vertice viſus Iuli
Fundere lumen apex, tactuque innoxia molli
Lambere flamma comas, & circum tempora paſci.

Egregiã indolem) Hanc demonſtravit variis, in bello quæ cũ Hetruſcis, Latinis, & Sabinis geſta ſunt. Quibus in bellis primam ſemper laudem & coronas meruit. In rebus etiam civilibus prudentiſſimus fuit, & ad animi ſenſa exprimẽda nullo inferior. Vir qui ad quamlibet fortunam ſe accommodare, & ad mores etiam quoſvis ſe conformare paratus erat.

Relatum in cenſum] Hic primus Romæ actus eſt cenſus. Inuentaque tum hominum M.LXXXIV.

OB-

OBSERVANDUM.

1 CEnſuum agendorum inſtitutionem in republica ſummopere eſſe neceſſariam, primò ut de populi opibus & potentia conſtet ſecundò ut oneribus reipublicæ-à pauperibus, ac tenujoris fortunæ hominibus in ditiores tranſlatis, illis ferendis eſſe par populus poſſit.

2 Obſervandum, quum Tanaquilis præſertim inſtinctu conſilioq; ad capeſsēdum regnum acceſſerit Servius, non ſemper aſpernanda fœminarum cōſilia.

3 Principis egregiam indolem, aliaſque inſignes animi dotes, ut ſunt eloquentia, prudentia, & comitas, quæ omnia in Servio commendant hiſtorici & præſertim Livius, ad conciliandū favorem, ac promotionem plurimum conferre.

AD CAPUT VII.

Argumentum.

SErvio Tullio à filia Tullia & Tarquinio Superbo genero ejus, interfecto ſuccedit is ipſe Tarquinius; qui & poſt parricidium jam dictum Senatores aliquot Romanos interfici curat. Hinc omnibus gravis à domeſti-

icis cædibus, ad bella externa ſe cō-
ertit, ſuperatque Ardeates, Otricu-
anos, Gobinos, Sveſſiones Latii po-
ulos. Gabiis fraude filii in poteſta-
em redactis principes urbis per filiū
ccidi fecit. Mox templum Jovi in
Capitolio erigit ex ſpoliis captarum
civitatum. Cum poſtremò ſtupraſſet
Lucretiam filius ejus Sextus, regnum
patri abrogatur, poſt annum Impe-
rii XXV.

Superbo] Cognomen ei Superbo da-
tum innuere videtur Livius, quia ſo-
cerum Tullium ſepeliri noluit, Ro-
mulum quoque inſepultum dictitans.

Ipſe in Senatum] Nimirum eos præ-
cipuè Senatores tolli curavit, quos ſcie-
bat Ser. Tullii rebus faviſſe.

Papaverum capita] Ovidius 2 Faſte-
rum lilia fuiſſe innuit: *Virga lilia ſū-
ma metit.*

Juventas] Livius itemque Ovidius 2.
Faſtorum ſolius Termini meminit, cū
inquit.

*Terminus (ut memorant veteres) inven-
tus in æde.*
*Reſtitit; & magno cum Jove tem-
pla tenet.*

Solus, quod ſciam, Auguſtinus l. 4.
c. 23 Martem quoque loco ſtetiſſe ad-
dit. Dicitur autem *juventas juventa, &
juventus*: quamvis juventas, ut pluri-
mum, pro numine ipſo accipiatur, ut
hic & apud Horatium. *Po-*

Parum comis ſine te Juventas, Mercuriuſque.

Græcis *Hebe* dicitur.

Humanum repertum eſt caput] Huic capiti nomen *Tolo* fuit, atque inde, ut vult Arnobius, *Capitolium* dictum, in arce Tarpeja.

Imperium tum regibus abrogatum] Hic dies dictus Regifugium. Vide Ovidium 2. Faſtorum, Eumque diem Romani exinde bis quotannis celebrabãt, ſeptimo nimirum Kal. Martias & XI. kal. Julias. Inter prodigia tum annotatum refert Plinius lib. 8. cap 41. Serpentem latraſſe.

OBSERVANDUM.

1 IMperia dolo parta niſi modeſte & abſque crudelitate, atque inſolẽtia habeantur, vix eſſe diuturna. Sic Tarquinins ſcelere partam poteſtatem per ſuum & filii ſcelus perdidit.

2 Ubicumque luxus, & Libidines dominantur ibi imperio, & ſtatui publico everſionem, aut ſaltem converſionem imminere.

AD CAPUT VIII.

Argumentum.

ANacephaleoſis Latinè dici poteſt *repetitio* ſeu inſtauratio, vel ut vulgo loquimur, *recapitulatio*. Na-

Numa Religioſius] Non Tamen veram hanc, & à Deo relIgionem Numæ fuiſſe docet multis Auguſtinus l. 2. c. 24. de civitate Dei. Ubi inter alia demonſtrat ejuſdem Numæ de religione libros, ne ſacrorum cauſæ, quales in ijs continebantur, innoteſcerent, à Senatu exuri juſſos.

OBSERVANDUM.

NOn unum eſſe, quod regna, & ſtatum Reipublicæ ſtabiliat. Unde primò commendatur ROMULI magnanimitas; Secundò NUMÆ pietas ſeu religio; Tertio TULLII HOSTILII bellandi peritia; Quàrtò ANCI MARCII ædificandi induſtria & ſtudiũ; Quintò TARQVINI PRISCI in populo exornande cùra; Sextò SERVII prudentià, & comitas; Septimò, & ultimò in TARQUINIO SUPERBO notantur tyrannis, & faſtus: quibus Reipublicæ ſtatus in alium eſt tranſmutatus, dum ex monarchico fit ariſtocraticus.

Ad Caput IX.

Argumentum.

MOnarchica regum dignitas in Ariſtocraticam tranſlata duobus Conſu-

ſulibus committitur. Quorum alter Junius Brutus, alter Tarquinius Collatinus dictus. Collatinus Lucretiæ maritus, qui ex genere Tarquiniorum erat, abrogatis faſcibus dimittitur, ejuſque in locũ aſſumitur Valerius Poblicola. Brutus filios, de recipiendo rege Tarquinio cõſilia agitantes, virgis cæſos ſecuri percutit. Hinc liber populus arma adverſus finitimos corripit.

Bruto Collatinoque ducibus] Collatinus dictus à Collatia oppido Latii in via Tiburtina. Unde Ovidius in Faſtis.

Cui clarum dederat Collatia nomen.

Mutato & jure, & nomine) Juxta vetuſtiorẽ codicũ lectionẽ excudendũ curavimus *jure*, cùm alii *judice* legant, alii *indice*. Et rectè modo *jus* pro munere, & imperio, ſeu poteſtate accipiatur. Nã propriè non jus, ſed munus mutatũ eſt; ex regio enim conſulare factũ. Jura autem omnia manſiſſe Livius his verbis indicat lib. 2. de hac ipſa re loquẽs: *Omnia jura, omnia inſigna primi conſulatus tenuere.* Jus autem pro munere, ac poteſtate, ſeu imperio dici oſtendit Tacitus Annal. *Tribunicio jure contentus.* Ubi *tribunicium jus* eidem mox dicitur *tribunicia poteſtas*.

Conſuleſque appellavit] Duplicem notationem hujus vocis adducunt authores. Cicero ejus etymi, quod Florus ponit, auctor eſt, quod nimirum. Conſules

les dicti à conſulendo Reipublicæ. Varro mavult ab eo ita appellatos, quod conſulere Senatum, & populum deberent.

Mediuſque inter Latium, & Tuſcos] Roma, ut docet Servius, lib. 1. Æneidos, in principio unam tantũ Tiberis ripam complectebatur. Unde Juvenal. Sat 8.

Imperii finem Tiberinum virgo natavit.

Et Propertius Eleg. 4. lib. 4.

Et Tiberis noſtris advena bubus erat.

Latiũ urbi ab ortu, ab occaſu Hetruria erat, à meridie Vejẽtes, Sabini à Septentrione, hoſtes Romanorum omnes.

OBSERVANDUM.

OMnem Reipublicæ mutationem eſſe periculoſam, niſi juſtiſſimis de cauſis ſuſcepta non tantũ populum, ſed & magiſtratum, aut ejus ſaltem potiorẽ partem authorem habeat. Quæ in hac Reipublicæ Romanæ converſione ſingula concurrêre.

2 Præcipuè ad firmandam mutatæ jã Reipublicæ conditionem pertinere, ſi populo conſtet, non rei privatæ, ſed publici boni cauſam, & utilitatem ſpectari. Quod, inter cætera, Collatini abdicatione, & domus propriæ demolitione Valerius Publicola, nec non libero-

rum ſuorum ſupplicio, ac nece Brutus teſtatus fuit.

AD CAPUT X.

Argumentum.

TArquinios Porſenna Hetruriæ rex nititur in Priſtinum ſtatum, ſed fruſtra, reponere, obſtante Romanorũ civium Horatii, Mutii, & Cleliæ virginis ſpectata virtute ac fortitudine. Quorum exemplis territus Porſena Romanum populum eſſe liberum jubet. Ac tandem, occiſo Tarquinii filio Arunte, ceſſavit regiorum pertinacia.

Pulſis ex urbe regibus]Id eſt, regio dominatu, Codex Palatinus pro *regibus regiis* habet, ut intelligantur, quos inde ſtatim Tarquinios vocant.

Ponte reſciſſo] Sublicio ſcilicet Romanis exinde religio fuit ex alia materia, quàm ex ligno pontem conſtruere.

Aruntem regi filium] Hunc filiũ adulterum fuiſſe Lucretiæ innuere vult author Quamvis authores fere alii omnes, excepto Servio, Sextum Tarquinium appellent, & Dionyſius dicat, natu maximum filiorum fuiſſe: Livius, Ovidius in Faſtis minimum. Obſervat præterea Dionyſius Halicarnaſſæus omnes in magiſtratu violenta morte occubuiſſe, qui collegam Collatinum conſulatu abdicaverant. OB-

OBSERVANDUM.

NUlla arma valere adverſus eos, qui cauſæ ſuæ æquitate confiſi virtutē, atq; animi magnitudinem injuriæ opponunt. Sic Horatius Cocles armatus Tiberim tranat; Mutius Scævola manum aberrantem in cæde Porſennæ exurit: Clælia virgo Tiberis fluentum equo tranſmittit. Eaque virtutis, ac fortitudinis exempla vt cauſæ bonitas excitat, ita quoq; ab eadem commendationem accipiunt.

AD CAPUT XI.

Argumentum.

MAnilius Tuſculanus gener Tarquinii Superbi Latinorum Dux Populo Romano bellum indicit. Quē Romani ad lacum Regillū in agro Tuſculano cedunt, ac profligant. Inde ab Hetruſcis, aliiſq; vicinis laceſſiti Romani fines ſui territorii ulterius protendunt; eaq; ſingula enarrans Florus rei Rom. anguſtias cum orbis exinde acquiſiti terminis ampliſſimis confert, ac paucis bellorum progreſſus complectitur.

Apud Regilli lacum] Regillus eſt lacus in agro Tuſculano ad Algidi nemoris ingreſſum, Hodie *Lago de S. Praſſo* appellatur

Donec Poſthumius] qui ob hanc victoriam poſtea Regillenſis eſt appellatus.

Omne Latium) Hodie *campagna di Roma*, quaſi *territorium Romæ* dicas: Incolæ *Latini* dicuntur, olim *Priſci* nominati teſte Halicarnaſſæo, & Feſto. Nam priuſquam Roma conderetur, fuerunt. Dicti etiã *Caſci*, ut putat Scaliger ad Varronẽ poſteà Æneadæ, & Romani, ut Suidas notat. Dividitur *Latium in antiquum, & novum*. *Antiquum* à Tiberi ad Circejos; *Novum* hinc ad Lirim Flumen

Sora] Sora Volſcorum in Latio oppidulum, & colonia fuit ad Liris fluentis caput ſita.

Algidum] Mediterranea ejuſdem Latii urbecula. Mons Algidus duodecimò ab urbe Lapide ſitus eſt.

Satricum) Urbs Latinorum Stephano *Satria*; Unde Satriam Dionyſius, Livius etiam *Satricum* vocat.

Corniculum] Aliàs *Corniculum* Latii municipium.

De Verulis] Verulæ oppidum eſt Hernicorum in Latio, itẽ haud procul Roma. Malè in libris nõ nullis eſt, *Veis*. Livio eſt Verulanum. Coloniæ Vetulæ meminit Frontinus; Nunc *Verulo*, teſte Leandro.

Bovillis] Bovillæ hodieq; notæ Et extant tenuis iſtius municipii reliquiæ circiter medium ab urbe lapidẽ in Via Appia.

Fæſulæ] Hinc ager Fæſulanus in Tuſcia

Unde & Florentiam poſtmodo enatam multi volunt. Vidēda epiſtola Politiani ad P. Medicem.

Carræ] Sunt in Meſopotamia, Craſſi clade nobiles.

Aricinum nemus] Ita dictum ab Aricia urbecula Volſcorum in Latio. Diſtabat ab urbe ad duodecimum lapidem, in Via item Appia.

Fregellæ] Sitæ ſunt propè Lirim amnem in Latio.

Geſſoriacum]Eſt in Gallia Belgica portus Morinorum olim, nūc *Cales* putatur.

Antium] Volſcorum in Latio metropolis, maritima urbs.

Ille Dictator ab aratro] Dictator à dictando, quod ejus dicto omnes audientes eſſe debebant Creabatur olim viva voce nō per ſuffragia Aliàs etiā magiſter populi dicebatur ob ſummā, qua pollebat poteſtatē. Habebat jus animaduertendi in cujuſcumq; civis Romani caput, nec ab eo provocandi erat jus. Et tūc præcipuè, cum aliqua vis major repentè eſſet oborta, aut clades ingens, creari ſolebat. Hic exindè ceteros magiſtratus eligebat

Ab aratro] Plinius lib. 18. c. 5. *Fortiſſimi viri, & milites ſtrenuiſſimi ex agricolis naſcuntur, minimeq; mala cogitantes*. Et ante Plinium Cato, de Agricultura. Et poſt hos omnes Vegetius lib. 1 cap. 3.

OBSERVANDUM.

1 ROmanorum virtutē, cauſæ equitate fultā, ad ſummum effloruiſſe ac poſtquam, ſe ſuaq; adverſus hoſtē defendiſſet, ipſum etiam hoſtem, cæteroſq; qui pro Tarquiniis laborabant, viciſſe, ac penitus ſub jugum miſiſſe.

2 Exemplo Quintii, qui ab aratro ad dictaturam vocabatur, maximos ſæpenumero viros, ac duces in obſcuro, atq; occulto latere, & deniq; optimum, ac ſtrenuiſſimum militem non ex vrbibus, ſed agris olim fuiſſe lectum.

AD CAPUT XII.

Argumentum.

INſtantibus aſſiduè conterminis urbi Romanæ Populis, trecenti, & ſex Fabij, ſuo periculo adverſus Vejentanos arma ſumentes, ad flumen Cremeram cæſi omnes. Quare excitati acriùs Romani Faliſcos, Fidenates, & Vejentes, eorumq; urbem Vejos, decennali obſidione preſſam, tandem per cuniculos expugnāt. Faliſcos Camilli juſtitia permovit, ut ſe dederent, quū ille puerorū magiſtrum urbis proditorem, unà cùm pueris in urbem remitteret.

Cremera] Livio & Ovidio Hetruriæ flu-

fluvius. Halicarnaſſæo eſt caſtellum in tumulo ſitum, ſic dictũ à Flumine Cremera, cui inſidet. Fluviolus autem ipſe in Tiberim ſe exonerat, quinto circiter ab urbe lapide.

Gens una Fabiorum] Ovidius 2. Faſtorũ

Una dies Fabios ad bellũ miſerat omnes
Ad bellum miſſos perdidit una dies.

Scelerato ſignatur nomine] Ovidius ibidem.

Carmentis portæ dextra eſt via proxima Jano.
Ire per hãc noli quiſquis es; Omẽ habet.
Illa fama refert Fabios exiſſe trecentos,
Porta vacat culpa ſed tamẽ omen habet.

Faliſci] Faliſci Hetruriæ Populi ſunt territorij Romani. Dicti ita ab Haleſo teſte Ovidio:

Venerat Atridæ fatis agitatus Haleſus
A quo ſe dictam terra Faliſca putat.

Hodie qui *Monteſiaſcone* Italis dicitur Faliſcorum fuiſſe oppidum putant. Dicti etiam Falerii.

Fidenæ] Fidenæ Livio Latinorum ſeu Albanorum colonia, & urbs, ſita ad Tiberis, & Anienis confluentes. Territorij Romani eſt in via Flaminia; populi Fidenates dicti.

Vejentes Italiæ populi ſocij Fidenatibus. Colonia eorum *Vejus* dicitur in libro Coloniarum, diſtãs M, paſs. ab urbe Romana. Hinc *Veii*, & *Vejentani* authoribus.

Ludi magiſtrum) Camillo Conſule Faliſcos circumſedente, magiſter ludi urbis proditionẽ animo agitans plurimos & nobiliſſimos inde pueros, velutpro de ambulandi gratia eductos, in caſtra Romanorum perduxit. Quibus interceptis non erat dubium quin Faliſci, depoſita belligerãdi pertinacia, tradituri ſe imperio Romanorum eſſent. Quapropter ſenatus cenſuit, ut pueri vinctum magiſtrum virgis cædentes in urbem Faliſcorum parentibus remitterentur. Qua juſtitia, animi eorum ſunt capti, quorũ mœnia expugnari non poterant. Nãque ita Faliſci beneficio magis quàm armis victi, portas Romanis aperuerunt. Videndus quoq; Val. Max. lib. 6. cap. 5.

Vinctum ſibi ultro remiſiſſet] *Sibi*, id eſt, Faliſcis. Vide ſimiliter locutos Plautum & Ciceronem apud Scaligerum de cauſis linguæ Latinæ c. 129. lib. 6 Quod ideo moneo, ne quis Camertem ſequatur emendantem, *urbi remiſiſſet*, vel, *ſubitò remiſiſſet*.

Everſionis omen fuit] Victi ſunt à Dictatore Q. Servilio, captiq; anno V. cõditæ CCCXVIII. Et ipſe ob hanc victoriam novo agnomine honoratus eſt. Nam Q. exindè *Servilius Fidenas* eſt appellatus.

Sed cuniculo) Decẽnali obſidione preſſa Vejentum civitas tandem à Camillo Dictatore non vi, nec ſcalis, aliiſq; operi-

ribus, ſed cuniculis capitur, Anno urbis conditæ CCCLVII.

Larte Tolumnio] Ab iſta peregrina voce *Larte* accepiſſe Anglos ſuum *Laart* ſive *Lord*, quo illi magnates, ſummæq; dignitatis viros nominant, exiſtimavit olim Nannius Alcmarianus Miſcellaneorum lib. 5. Danica lingua *lort* in malam partem accipitur, nihilq; quod eo notatur eſſe ſpurcius, fœtulentiuſq; poteſt. Galli hodieq; hoc idem generatim accipientes, quidquid minus pulchrū minuſq; amœnum eſt, eodem exprimūt, *il eſt lort* dicendo.

OBSERVANDUM.

1 IN cæde tot Fabiorum, alijſq; illatis cladibus Populum Romanum animo ſemper invicto perſtitiſſe, adeò ut hac coſtantia aſſidui, & potentiſſimi circumquaq; eorum hoſtes peſſundati, ſubq; jugum miſſi ſint.

2 Notanda Romanorum in belligerādo non tantum æquanimitas, ſed etiam juſtitia ſingularis, qui ne proditorem quidem Faliſcorum inultum, aut ſibi reſervandum, ſed ad ſuos eum remittēdum exiſtimarunt.

3 Obſervandum ex magnitudine, ac priſcis Vejentium opibus, decenniq; eorundem obſidione nihil jn rebus humanis eſſe perpetuū, ſed fluxa & inſtabilia.

etiam eſſe ea, quæ vel firmiſſima, atque inexpugnabilia habentur. Itaq; inter cætera concluſit author his verbis: *Hoc tunc Vejentes fuere, nunc fuiſſe quis meminit? quæ reliquiæ? quodve veſtigium? laborat annalium fides, ut Vejos fuiſſe credamus.*

AD CAPUT XIII.

Argumentum

SEnones Galli ab ultin[illegible]ceani littoribus Italiam ingreſſi [illegible]uſium obſident. A quo ubi diſcedunt, ad Alliam flumen occurrentem Romanorum manum profligant, atq; urbem tandem ipſam invadunt, capitoliumq; obſidione cingunt. Mox Roma à M. Camillo liberatur. & poſt triceſimum demum annum ad flumẽ Anienis ita cæduntur, ut poſtmodum in agro Pontino à Dolabella variè afflicti, tandem ad lacum Vadimonis in univerſum conciſi ſint omnes.

Galli Senones] Horum ducẽ Brennũ, inter cœteros, nominat Livius lib 5.

Cluſium] Tuſciæ mediterraneum oppidum olim Livio etiam alibi *Camaro* vocatum.

Allia] Umbriæ fluvius in Sabinis, ex Cruſtumenis montibus in Tiberim defluens. *Caminate* vocat Leander, Blondus *Curteſio* hodie vocari ait. Diſtabat ab urbe XI. Lapide.

Hunc

Hunc diem faſtis Roma damnavit] Ita habet editio Camertis; Et quam adornavit Lugduni Batavorum officina Plantiniana ſub annum 1596 in forma minori. Atque prodiit nuperrime ex Commeliniano Bibliopolio cùm Notis clariſſimorum virorum Jani, Gruteri, & Claudii Salmaſii *faſtis damnavit* præfert, lectione quæ & ſenſu & formulari loquendi modo eſt elegantiſſima. Locum illuſtrabũt verba Plutarchi, quæ habentur in quæſtionibus ejus Romanis Pro. 24. ubi inquit; *Cur diebus poſtridie Kalendarum, Nonarum atq; Iduum exire urbe aut peregrinari non licet? An id ſit ea de cauſa quã plerique putant, & Livius tradit? Poſtridie idus Quintiles, quam nunc Julias, vocant, tribuni militũ legiones ad Alliam flumen educentes, à Gallis pugna ſunt victi, urbemque amiſerunt. Is dies cum nefaſtus eſſet judicatus, ſuperſtitio* [*ut ſolet*] *morem hunc ampliavit, eidemq; religioni obnoxios fecit etiam dies poſtridie Calendarum & Nonarum.*

Camillus] Hic eſt ille Camillus, cui dies dicta eſt ob prędã Vejentanam iniquè diviſam, quiquè ab ingratis civibus quindecim millibus gravis æris, ſimulq; exilio Ardeatico damnatus eſt. Poſt verò hanc victoriam triumphãs urbem ingreſſus eſt, atq; appellatus ſecundus Romulus teſte Eutropio.

Clangore anſeris] Referunt authores

anſeribus ineſſe ſingularem vigilantiā, qua & canes ſuperant. Unde Plinius lib. 10. c. 22. *Eſt & anſeri vigil cura capitolio teſtata defenſo, per id tempus canum ſilentio proditis rebus. Quamobrem cibaria anſerum cenſores in primis locant.*

Nulla Senonum veſtigia ſuperſint] A Senonibus tamen Sennam fluvium dictum authores volunt. Silius in 1. *Et Clanis, & Rubio, & Senonum de nomine Senna.* Item *Senonum* in Italia urbs, quæ Straboni *Senegalia*, ut & Plinio, & Diacono. Silius *Senam* quoque *Gallicam*, alludens ad nomen Senonum, ſic expreſſit.

Qua Sena relictum,
Gallorum à populis traxit per ſecula nomen.

Diſtinguēda interim à *Semnonibus*, qui ut Tacitus in Germania ſua ait, *vetuſtiſſimos ſe, nobiliſſimoſque Svevorum memorant.* Eorum fines, ut rectè notavit Vellejus Paterculus, Albis præterfluit: niſi quod perperam apud eum pro *Semnonum expreſſum eſt Senonum*: Ita enim legendum lib. 2. *A Rheno uſque ad flumen Albim, qui Semnonum, Hermendorumque fines præterfluit.* Perperam inquam expreſſum ibi *Senonum*.

Sedentes in curulibus ſellis] *Sedentes in curulibus ſuis*] quod habere editiones vetuſtiores intelligo, vulgato prætulerim, præſertim ſi firmetur authoritate alicujus manuſcripti.

In-

Inſidente Galeæ Sacra alite adjutus] Hæc eſt gemina lectio, ut ex editione vetuſtiſſima eruit elegātiſſimus Gruterus. Legunt alij. *Inſequente Gallo, ſacra alite adjutus*.

Vadimonius lacus] Eſt juxta Ameriam Umbriæ urbem, diſtans Roma circiter 46. paſſ. millibus. Plinius junior, Epiſtolarum lib. 8. Epiſt. 20. ad Gallum, memorat in eo inſulas natare, ac fluere. Fabricio eſt lacus, qui hodie *di Viterbo* appellatur.

OBSERVANDUM.

1 POpulum Romanum, ipſamq; urbē à minimis initiis ad ſummū Imperium, quale unquam toto orbe fuit aut erit, non levibus, ſed maximis bellorum diſcriminibus, ac periculis, quæ ſua omnia virtute mirabiliter ſuperavit, evectam paulatim perveniſſe.

2 Ad reverentiam, & metum hoſtī incutiendum plurimum facere magiſtratus majeſtatem, & innocentiam ampliſſimo ſuo cultu decorati, atque inſigniti.

Ad Caput XIV.

Argumenaum.

OCcaſio belli cùm Latinis innuitur fuiſſe Latinorum ferox poſtulatū, quo jus civitatis, & alterum è ſua gente fieri Conſulem expeterēt. Deinde oſtenditur, à Manlio Torquato filius, licet victor, ſed abſque mandato, extra ordinem ad prœlium progreſſus, ſecuri percuſſus. Et denique P. Decium pro ſalute populi, & legionum Diis manibus vivum ſe obtuliſſe

Manlius Torquatus] Torquatus dictus ob torqnem aureum Gallo inter ſpolia detractum, quod capite ſuperiore indicatur. Ob hoc verò factum, quod filium contra interdictum, & extra ordinem pugnantem occidi juſſit, *imperia* omnia aſpera, & immitia *Manlianæ* ſunt appellata, ipſe *Imperioſi* nomen conſecutus eſt. Vide Aul. Gellium cap. 13 lib. 9.

Alter quaſi monitu Deorum) Hæc Hiſtoria ita paucis habet, Decius Cos. quū hoc Latino bello Romanam aciem penè proſtratam videret, caput ſuum pro ſalute Reipub. devovit, id eſt, equo cōcitato in medium hoſtium agmen irrupit. Patriæ ſalutem ſibi mortem glorio-

ſam

ſam petens: factaque ingenti ſtrage plurimis telis obrutus ſupercorruit.

OBSERVANDUM.

1 INiqua poſtulata bellis plerumque occaſionem præbere, tum & Reipublicæ, ac Status ſæpè numero interitum, aut ſaltem commutationem minitari

2 Notanda Romanorum veterum ſeveritas, ac rigor, qui minoris propemodũ victorias, quàm interdicta ſua fecere.

3 Romanos Patriæ charitati vitam, omniaque poſthabuiſſe.

Ad Caput XV.

Argumentum.

PRimò occaſio belli Sabini cum Romanis oſtenditur fuiſſe, quod illi ſe contra jus Latinis junxerint. Secundò quomodo id ſit geſtum Duce, & Conſule Dentato, brevibus declaratur,

Sabinorum] Gens à Nomento, Latinorum mediterranea urbe, quæ duodecimum circiter lapidem Roma diſtat, uſque ad fluvium Tiberim pertingit, accolitque lacus Velinos.

Velini] Lacus ſunt, qui hodie *lago de Terni*, vel *lago de pie de luco* appellantur, in Umbria, Latij regione prope

pè Narnem fluvium qui in Tiberim haud procul Roma influit. Eſtque fluvius hic Nar ſulphure abundans, maleque redolens. Unde Virgilius 7. Æneidos

Sulphurea Nar albus aqua, fonteſque Velini.

OBSERVANDUM.

FOEdera adverſus jus, & pacta priora inita infelices, ut plurimum, ſucceſſus ſortiri. Sic Sabini immemores pacti ſub Tatio facti, à Romanis quaſi deficientes, ſeque cum Latinis Romanorum hoſtibus jugentes, victi, à Romanis ſubjugati ſunt.

Habes, *Lector*, obſervationum noſtrarum veluti guſtum quendam, ſeu exemplum potiùs, ad quod exigi deinceps, formariq; poſſint quecumque porrò libris inſequentibus, aut alijs etiam, ſimilibuſque in authoribus occurrent. Libro interim tertio apud eundem hunc Florum locus eſt non quidem politici commatis, ſed qui variè huſuſq; ob varietatem lectionis quum ſit expoſitus, hic quemadmodum legendum, intellige dumque exiſtimamus, veluti coronidis vice, adſcribendum, aut repetendum verius puto. Nam cum exhibuerint huc uſque editiones paſſim omnes cap. 19. *Syriæ deæ ceremo-*

nias

nias jactat. Vineti autem M. SS. ſervent non *cæremonias*, ſed *comas*, judicavimus alibi reſcribendum videri, *Syriæ deæ comos*. *Comus* enim eſt ſaltationis genus, quod tibia, & fiſtula in comiſationibus, cujuſmodi erant Syriæ iſtius deæ, paſſim agitabatur. Meminit & Apulejus *Veris comi* ut eum locum ex M. SS. reſtituendum aliquando commonuimus. Et Nero. cap. 56. Svetonio Tranquillo *religionum uſquequaque contemptor dicitur, præter hujus Syriæ deæ*. Dictus autem Græcè à vicis *Comus*, in quibus luſus iſti ac ludicra frequebantur. Latini inde *comiſare* deduxerunt, maleq; à multis ea vox confunditur cùm ei vicina *Commeſſari*. Et docuit olim in Orthographicis ſuis Velius Longo à *como* deducta *Comiſari, Comiſater, & Comiſatio*, perq; M. & S. ſimplex ea omnia ſcribenda. Nec aliter fere acceperim iſta Martialis: *At nūc conviva eſt Comiſatorq; libellus*. Et illud.

Qui nec leno potes; nec comiſator haberi,
Quid tibi vis urbē, qui Fabiane petis.

Eodem quoq; libro tertio cap. 21. ubi editur *Ne multi perirent, ſanguine ſenatus ſibi parentarent*. Ex codice optimæ fidei, quem Lipſius inſpexit, interſerendum, *in anteceſſum ſanguine S. S. Pa.*

Habetur deinde & lib. 4. cap. 2. de Craſſo Cæſare, ac Pompejo illuſtris locus qui in hunc modum legitur: *Fortè tunc*

Craſ-

Craſſus genere divitijs, dignitate florebat, vellet tamen majores opes: Cajus Cæſar eloquentiæ, & jam conſulatu evehebatur. Põpejus tamen ſuper utrumq; eminebat. Quẽ ideò adduxerim, ut obiter contendi cum Vellejo poſſit, qui idem dicere volens à librarijs male acceptus ita ait, *Convertit Cn. Pompeij perſona totum in ſe terrarum orbem, & per omnia majore vi habebatur.* Quæ eſſe trũca, ac malè cohærentia quivis videat. At cũ antea ſimiliter de Craſſo, Cæſareq; locutus ſit, quis ambigendum putet ſcripſiſſe Vellejũ, *& per omnia major eis viris, habebatur. Eis viris,* nimirũ *Cæſare, Craſſoq;*, de quibus dixerat.

JO: ISAACI

PONTANI

ORATIO

ISAGOGICA

Sive introductio ad

L. ANNÆUM FLORUM.

Romanamque Hiſtoriam.

L*Ucii Annæi Flori* rerum Romanarum Hiſtoriam, libroſque auſpicaturus, *Auditores ornatiſſimi*, exiſtimavi haud abs re facturum me, ſi pauca quædam *de Hiſtoriæ cum aliis diſciplinis affinitate, deque authore, & operis argumento*, in præſentiarum proponerem. Et verò quod ad authorem attinet, ut ultimo referatur, conſentaneum habeo. De primo itaq:, & poſtremo primùm; Et quidem illud vel ideò in anteceſſum diſcutiendum, ne quis fortè, aut officii, aut muneris mei haud ſatis nunc meminiſſe me arbitretur, quòd

Phi-

Philoſophiam profeſſus etiam Hiſtoricos ad pulpita noſtra arceſsā. Sciri enim intereſt aliarum diſciplinarum ambitu & præſertim Philoſophiæ, utpotè humana, divinaq; contemplantis, nequaquā excludi Hiſtoricē. Quamvis inter utrāque diſcriminis præcipuè iſtud ſit, quòd aliter Philoſophus, aliter res tractent Hiſtorici. Ille non tantum, quod facit Hiſtoricus, enarrat, ſed etiam inquirere, & diſputare ſibi propoſitum habet. Unde Græcis olim, ut notavit Laërtius *dititicì*, id eſt, *inquiſitores* dicebantur Philoſophi: & Apoſtolo de gentium ſapientibus agenti. *Zititìs* eſt *ſcrutator curioſus*. Hiſtoricus itaq; ſi ad verū, & fidem de re propoſita retulerit, officio ſuo ſatis feciſſe exiſtimabitur. Et ea quidem ipſa, quę eum in modum memorat, cum materiam non tantum, & veluti penum præbeant univerſæ ſcientiarum panopliæ, ſed, & facem præferant vitæ, & actibus mortalium, non tamen omnes eadem, ſed, ut captus, & genius eſt lectoris, diverſi diverſa ſequuntur. Ciceronis enim de republica libros, aut Saluſtium ſeu Florum noſtrum, aut aliū quempiam ex Græca Romanaq; hiſtoria in manus ſi ſumat, hinc philologus aliquis, hinc Grammaticus, hinc philoſophiæ deditus, alius alio curā ſuam mittet. Philoſophus ſi quid ad rerum principia & univerſi naturam ſpectabit; ſi quid.

quid ethicon, aut politicon occurreret; ſi quid etiam ad chorographiam faciens ut ſitus terrarum, fluminum flexus, & ortus, accuratè ſubleget, & annotabit. Mathematicus Chronologiæ præcipue, & rerum cæleſtium rationem notans hæc propiùs ediſſeret ſuumq; in uſum transfundet: Quod vel in Floro non diligẽter præſtitiſſe quõdam clariſſimum mathematicum Joannem Stadium eius in eum curæ indicant. Ad eandem hinc lectionẽ ubi ſe philologus accingit, hoc præter cetera excerpet duos Romanos reges eſſe, quorum alter patrem non habet, alter matrem. Nam de Servii matre dubitatur, Ancipater nullus: Numæ nepos dicitur, Præterea Romulum notabit periiſſe Sole deliquium patiente. Eoſdem libros Grammaticus explicet, inter alia, abſtruſum aliquod loquendi genus, aut aliquam vocem veterem etiam Ciceronẽ uſurpaſſe, aliaq; talia in commentarium referet. Hinc tranſibit ad ea, quæ vel in pronunciatione, vel ſi antiquarius fuerit, in moribus & Gentium ritibus ſeculi conſuetudo immutavit. Ita ſcilicet, Auditores unus ſæpe idemq; inter Hiſtoricos author res diverſiſſimas, ſimul proponit, & docet; ſacra inquam, & prophana; & & cœleſtia, & terreſtria hoc eſt modò ſapientiæ, modò prudentiæ & ſcientiæ ſementem quandam plena manu nõ igna-

ris

ris ſuppeditat. Unde ſane non tantum hiſtoriæ, & philoſophiæ arctam eſſe cognationem, ſed, & eum, qui cum fructu in hiſtoriarum lectione verſaturus ſit, non una Philoſophiæ parte, aut ſimplice vice ea inſtructum accedere debere inconfeſſo ſit. Sacrarum quoq; literarum ſeu Theologiæ ſtudioſus, quomodo officium, & commiſſam ſibi provinciam rite tutabitur ſineHiſtoriarum cognitione? Quomodo ille temporum vices, quibus crevit, & adolevit Eccleſia, quomodo controverſiarum, quæ in eadem diverſis exortæ ſunt ſæculis originem, cauſas, atq; indolem intelliget? quinam rectæ, & ſanæ ſententiæ teſtes, quæ hoſtium, & adverſantium agmina fuerint, niſi face hiſtoriarum præmia? Certè prudentia, quæ eſt mentis oculus, anima politicæ, nuſquam aliundè haurietur plùs. Nec negaverim uſum, & experientiam vitæ noſtræ, & actuum magiſtram vulgo haberi. At illa quàm paucis, imo quàm difficulter, & vix cuiquam in ſolidum contingat, eſſe teſtis, queat vitæ etiam longiſſimæbrevitas, raritas eventorum, & occaſionum, rerum quoq; quas experiri in ætate quamvis Neſtorea mortali conceditur, paucitas. Quibus ſi ærumnæ, & pericula, & ſæpe propoſiti finis fruſtratio accedant, nonne ſenectus, & tandem mors hominem natum obruent, antèquam illa multo

uſu

uſu parta, & confirmata prudentia uti dabit? Themiſtoclem, qui annos centum, & ſeptem vitæ numeravit, morti jam vicinum expoſtulaſſe cum natura accepimus: quod tunc egrediendum è vita eſſet cùm jam uſu diuturno ſapere, & recte res gerere didiciſſet. Non ergo tam uſus, quàm hiſtoria, & evētum frequens ex eadem obſervatione hanc in animis prudentiæ ſcientiam generabit. Nec aliud de juris doctrina & ſtudio judicium eſto: illam dico legum & juriſprudentiæ diſciplinam, quæ haud uni lucro dedita, ſed cujus mater eſt politica, & artes cæteræ ejuſdem ſorores, quas inter omnes præcellit hiſtoria. Ex hac juris candidatus rectam prudentiam, & res, cùm laude, exſequendi momenta, & artificium diſcet: Ex hac aſtutam malitiā, quæ hodie multis prudentia cenſetur eſſe ſubdolorum & levium tantum ingeniorum intelliget; illa autem ſolida & nunquam intermoritura apud poſteros gloria perſiſtere, quæ odio vitiorum, virtute & vera prudentia ſubnixa ſunt; Eas quoq; voces, & verſus quos in ore habuiſſe ſemper Julium Cæſarem eloquentiæ parens Cicero teſtatur.

Si violandum eſt jus, regnandi cauſa
Violandum eſt: cæteris rebus pietatem colas:

Eos

Eos inquam in exitum legum & libertatis natus ac uſurpatos fidæ rerum memoriæ incitabunt; & non niſi in dedecus Chriſtiani nominis etiam iſto ſeculo ad praxim ac uſum à nonnullis revocari, dignos potius qui ad Styga, unde profecti, remeant: Hiſtoria ergo eſt, quæ hæc omnia non quidem ignoranda, ſed vitanda cavendaq; demonſtrat, magiſtra juris & moris probi. Quocirca, auditores, qui puppim & proram rerum agendarum eam dixerit, nihil præter rem dixerit. Scire aliquis cauſas, deſiderat quibus parva reſpublica fieri magna queat; quibus viciſſim eadem labefactetur decreſcat, intereat? hiſtoria eſt, quæ iſta multo *certius & melius Chryſippo & Crantore dicet*. Vult ſcire quomodo cùm civibus, cùm indigenis, cũ exteris, cùm principibus & regibus ſit agendum; qua arte civiles motus aut præcaveri, aut ſedari queant? hiſtoria eſt, quæ vivis hæc exemplis demõſtrat. Vult ſcire quomodo gerenda, quomodo denique finienda bella? hiſtoria eſt, quæ ejuſmodi hic præcepta ſuppeditabit, quibus nec Annibal aliquis, aut Cæſar auſcultare recuſent. Iphicrates olim, ut refert Plutarchus, cũ multos de re bellica ſermones habuiſſet interrogatus ecquis eſſet, qui tãtos ſibi ſpiritus ſumeret? utrũ eques an ſagittarius, an veles, an legionarius? Nihil horum, inquit,

ſed

ſed qui his omnibus novit imperare. Hiſtoria itaq; eſt, quæ præſentia moderabitur, & de futuris, ut innocentiſſima, ita nequaquam vana nos divinatione inſtruet. Nec quidquam hic habendum certius, quam quod ajebat M. Tullius, *nuſquam facilius aut bellicam rem, aut omnis reipublicæ diſciplinam cognoſci, quam ex annalium monumentis*. Quod quaſi edidiciſſe ducum ſummus Lucullus, aut quod verius habeo, à Lucullo comperiſſe, & ejus exemplo imitandum omnibus propoſuiſſe Cicero videtur. Lucullus enim ad Mithridaticũ bellum à ſenatu miſſus non modo opinionem vicit omnium, quæ de virtute ejus erat, ſed etiam gloriam ſuperiorum. Quæritis quanam id arte, aut induſtria obtinuerit? hac, inquit Cicero, qua totum iter, & navigationem verſus Aſiam cõſumpſit, partim in percunctando à peritis, partim rebus geſtis legendis, adeo ut in Aſiam factus imperator venerit cùm eſſet Roma profectus rei militaris rudis. Et adijcit deinde, tantum imperatorẽ in omni genere belli Lucullum fuiſſe, prœliis, oppugnationibus, navalibus expeditionibus, totiuſq; belli inſtrumentis & apparatu, ut Rex Mithridates poſt Alexandrum maximus, hunc à ſe majorem ducem cognitum, quam quemquã eorũ, quos legiſſet, fateretur. Hic enim ille eſt omnibus ſæculis

admirandus Imperator, ut alia ejus adverſus Mithridatem, & Tigranem totius Orientis duos reges potentiſſimos, facta fortia prætermittam, qui cum exigua vix undecim millium militum manu, innumerabiles hoſtium phalanges adortus, peditum cecîdit ad centum millia, equitum ad quinquaginta, regem Tigranem, & quidquid gladiis jam retuſis occidi non poterat, in fugam ſe conjicere compulit. Hic, *Auditores*, ut iterùm hoc repetam, Lucullus eſt, qui nequaquam ſatis duxit hæc talia ſumma cum gloria, maximoq; patriæ emolumento perpetraſſe, niſi & Archiam poëtam ſibi familiarem, ac domeſticũ reddidiſſet: Archiam, qui & C. Mario, quamvis ad humaniora hæc ſtudia duriori, jucundus, & charus fuit. Nam & Cimbricas ejus res, atteſtante Cicerone, adoleſcens attigit: Mithridaticum verò ipſius Luculli bellum magnum atq; difficile, & in multa varietate terra, mariq; verſatum, totum ab eo expreſſum eſt, qui libri non modò L. Lucullum, fortiſſimum & clariſſimum virũ, verùm univerſum populi Romani nomen longe, lateq; diffuſum illuſtrarunt. Cenſuit ſcilicet vir ſummus Lucullus, & qui hoc fortaſſe nomine per ludum à Pompejo *M. Xerxes togatus* eſt appellatus, nihil eſſe hiſtoria & re-
rum

rum memoria præſtantius; ut nimirũ cui adeſſet facultas, & occaſio faciendi ſcribenda non deeſſent quoq; qui eadem ad poſteritatem feliciter tranſmitterent, & ſcriberent facienda. Quod & ante eum Scipionis quoq; illius Africani judicium fuit, qui ſecum domi, militiæq; Polybium habuit, necnon & poëtam Ennium, quorum etiam hic in ſepulchro Scipionum è marmore collocatus memoratur. Et, ut cæteros mittam, Magnus ille Alexander, licèt multos rerum ſuarum ſcriptores habuerit, tamen cùm in Sigæo ad Achillis tumulum adſtitiſſet: *ò fortunate*, inquit, *adoleſcens, qui tuæ virtutis præconem Homerum inveneris*. Et verè. Nã Ilias niſi extitiſſet, eadem illa tellus, quæ Achillis corpus contexit, nomẽ etiam, & facta ejus ſilentio involuiſſet. Unde etiam eſt quod cecinit Venuſinus

Vixere fortes ante Agamemnona,
Multi, ſed omnes illacrymabiles
Urgentur, ignotiq; longa
Nocte: carent quia vate ſacro.

Atque hæc quidem, *Auditores*, ſi in univerſum Hiſtoriam ſpectemus, locum habeant: ſeorſim verò, & in ſe ſpectata, non una, nec unius erit generis hiſtoria. Alia enim *Divina* eſt, *naturalis* alia, alia *humana*. *Divina*, immortalis Dei, aliorumque

cœleſtium vim, & poteſtatem exponit; Qualis apud Græcos Hiſtoria fuit Evemeri, qui res geſtas Jovis, & aliorum, qui dii putabantur, conſcripſit; apud Judæos, & noſtros eſt Moſis, & Evangeliſtarum enarratio, cui accedunt Apoſtolorum Acta in commentarium à D. Luca relata. Cæterorumque eccleſiaſticorum ſcriptorum commentarii. Hujus ſtatuitur finis religio. *Naturalis* deinde, res in natura, latentes, aut exiſtentes, earumque principia, cauſas, effecta, & affectiones declarat, cujuſmodi eſt Ariſtotelis de Animalibus; Caii Plinii de rerum, & univerſi natura; Theophraſti de ſtirpibus: Cujus finis eſt ſcientia. Tertia, & ultima eſt *humana*, quæ actiones mortalium publicas, privataſque complectitur, quæ præcipuè Hiſtoriæ appellationem merebitur, cujuſmodi iterum vel erit *Communis*, vel *Propria*. *Communis*, aut plurium populorum res geſtas continet, qualis eſt hiſtoria Polybii, Diodori Siculi, Trogi Pompeii. *Propria* exponit facta vel unius populi, vel hominum ſingulorum: prioris ordinis eſt Thucydides, qui Græcorũ, Livius, qui Romanorum, Cæſar, qui Gallorum res explicavit. Singulorum hominum facta, & vitam executus eſt apud Romanos Svetonius, Vopiſcus,

Ca-

Capitolinus, qui Imperatorum acta ediderunt: Diogenes Laertius inter Græcos Philoſophorum res, & ſectas diſcuſſit, Eginhartus apud Francos Carolum Magnum graphicè deſcriptum poſteris reliquit: Hujus finis habetur prudentia. Ex quibus omnibus ſatis intelligi putem ita nos hiſtoriam accipere, ut ſit *rerum publicè geſtarum ex fide narratio*. *Geſtarum* ſcilicet, ut nimirum figmenta omnia, & fabellæ ex ingenio adinventæ excludãtur. Quocirca neque Luciani verarum, ut ipſe ludens inſcripſit, narrationum libros, neque Æthiopica Heliodori, neque Heraclidę Abarim, aut Ariſtonis Lyconem, neque Aſinum Apulei, & id genus ſimilia ſcripta Hiſtoriam eſſe admittimus. Quin nec Xenophontis quidem libros Cyropædias pro hiſtoria accipiunt nonnulli, cùm ob cauſas alias, tum quia in iis non tam ſtudio fuit, ſapientiſſimo alioquin, & accuratiſſimo ſcriptori, ut res Ciri domi, militiæq; geſtas exponeret, quã ut poſteritati imaginem veri regis adumbratam proponeret. Neque intereà adeò ſumus delicatuli, etiam ſi rerum publicè geſtarum narrationem hiſtoriam fateamur, ut eos, de quibus modò dictum, qui res, & vitas ſingulorum perſequuntur, extra hunc cẽſum, quod nonnulli voluerunt, repo-

nendos exiſtimemus. Nam Svetonius, Vopiſcus, cæteraq; illa minorum gẽtium manus, licèt non perpetuò publica, ſed privata ſubindè intermiſceant; publicarum tamen perſonarum res tractant, & ad eum omnes ſcopũ collimant, ut ea, quæ imperio eorũ, & publicè geſta ſunt, poſteris exhibeant. Noſter, quem explicandum ſumpſimus, Lucius Florus ab hac omninò nota immunis, univerſam propemodum rem Romanã tenui ab exordio cœptã ad faſtigiũ ſuum deducit. Populum enim Romanum ut hominem ob oculos proponens, ejus *infantiam*, *adoleſcentiam juventam*, ac tandem *ſenectam* quatuor veluti ætatum gradibus concluſit. Græci imperiorum ejuſmodi periodos in tria, ut plurimum, tempora partiebantur. Prima ætas, ut ſolent primordia, obſcurior, & minus certa, ſeptem Regibus abſolvitur. Et ut operis totius veluti guſtus detur, præeuntem me, *Auditores*, mente ſequimini, dum non quidem ſingula, ſed è multis, & ut ille, *ſumma ſequor faſtigia rerum*.

Primus regum *Romulus*, interfecto fratre Remo, & urbis, & Imperii cõditor fuit. Originem gentis ab Ænea arceſſunt, qui, everſa Troja, in Italiam caſu delatus duxit in uxorem Laviniam Latini regis, & Amatæ filiam

liam. Hinc bella cum Turno Rutulorum, & Mezentio Hetruſcorum rege. Quibus in bellis Turno, & Latino cæſis, Æneas Laviniũ fundavit. Tandem defuncto etiam Ænea, Aſcanius, filius Albam longam condidit, in qua regnatum ab Aſcanio, & Silviis annis totis CCC. uſq; ad Romulũ, quem diximus, natum è Rhea Silvia, filia Numitoris regis Albani. Regnavit Romulus annos 58. Quænam fuerit illis primis initiis Reipublicæ forma, quæ urbis incrementa, quæ legum, & magiſtratuum mutationes, noſter paucis, ſed accuratè attinget, præter cætera, oſtendit diviſam per tribus juventutem in equis, & armis, quòad ſubita bella expeditius vacaret. Conſilium Reipublicæ fuiſſe penes ſeniores, qui ex auctoritate patres, ab ętate Senatus vocabantur. Qua ex legũ & politiæ cura, ſtudioque haud temerè fuit conjicere Martium hunc populum ad ſumma, id eſt, ad Monarchiam divinitùs fuiſſe deſtinatum. Acceſſit, & auxit hæc Romuli ipſius apotheoſis. Nam cûm diſcerptum à Senatu plures putarent ob mores aſperiores, oborta ſubitò tempeſtas, Soliſque defectio conſecrationis ſpeciem præbuere. Cui & Julius Proculus mox fidem addidit, affirmans Romulum anguſtiore, quàm fuiſſet, formà

conſpectum, placitumque diis, ut in cœlo *QUIRINUS*, appellaretur.

Poſt Romulum *Numa Pompilius* annos 43. *Tullus Hoſtilius* duos, & triginta in Imperio explevere. Quorū Numa religioſus, quaſi auſpicium à Divinis faciendum omnibus denuncians, ſacra, & ceremonias docuit: Pontifices, Augures, Salios cæteroſq; per ſacerdotia, annum in menſes, faſtos, nefaſtoſq; dies diſtinxit. *Hoſtilius* militarem diſciplinam, artemque bellandi adiecit; Primuſq; eſercita Juventute, provocare auſus Albanos, gravem. & diu principem populum, deleta Alba, Romam migrare cives effecit. Hunc excepit *Ancus Martius* qui mœnia muro complexus eſt, & annis 24. quibus præfuit, ad ædificiorum, & urbis amplitudinem plurimū contulit, jam tum ſcilicet preſagiens animo futurum, ut eò tamquam publico orbis hoſpitio omnes pene mundi opes & commeatus reciperentur. *Tarquinius* inde *Priſcus* Corintho oriundus, Græcum ingeniū, Italicis artibus miſcens, ſenatus majeſtatem numero & centuriis auxit: Faſces, trabeas, curules, annulos, phaleras, paludamenta, togas pictas, tunicaſq; palmatas, cæteraq; decora atq; inſignia, quibus poſtmodum eminuit

im-

imperii dignitas, ſubactis Tuſcis, Romam primus intulit. Qui cùm annos 37. regnaſſet, *Servius Tullius* gubernacula invaſit: Ab hoc populus relatus in cenſum, digeſtus in claſſes, curijs atq; collegijs diſtributus. Quē poſt annos 44. ſecutus eſt *Tarquinius Superbus*, cujus faſtum tandiu perpeſſus eſt populus donec aberant luxus, & ſtupra: Hæc in filijs ejus ferre non potuit. Itaque expletis annis XXV. cum ornatiſſimæ fœminæ Lucretiæ vim intuliſſet natorum alter, patri regnū, & ſimul imperium regibus abrogatus eſt.

Habetis, *Auditores*, primam gentis ætatem, & quaſi infantiam tranſactam ſub regibus ſeptem, quadam fatorum induſtria adeò ingenio variis, ut ejuſmodi viros Reipublicæ ratio, & utilitas tum quaſi poſtulaſſe videatur. Nam ſi Romulum videamus (ut & verbis, & anacephalæoſi authoris noſtri hæc claudam). *quid eo ardentius? at tali opus fuit, ut invaderet regnum. Quid Numa religioſius? ita res popoſcit ut ferox populus religione mitigaretur. Quid ille militiæ artifex Tullus? bellatoribus viris quam neceſſarius, ut acueret arte virtutem! Quid ædificator Ancus? ut urbem Colonia extenderet, ponte jungeret, muro tueretur. Iam Tarquinij ornamenta & inſignia, quantam principi po-*

pulo addiderant ex ipſo habitu dignitatẽ? Actus à Servio cenſus, quid efficit, niſi ut ipſa ſe noſceret reſpublica? Poſtremo Superbi illius importuna dominatio nonnihil, immo plurimùm profuit. Sic enim effectum eſt, ut agitatus injuriis populus cupiditate libertatis incenderetur. Hic, *Auditores clariſſimi*, ignoſcite ad aliena, id eſt, ad noſtra tempora mentẽ, & cogitationem obiter vertenti. Nam, ut magnis parva, & nova veteribus opponam, quid Belgium noſtrum, majoreſq; noſtros ad vindicandam libertatem concitavit, niſi ſimilis importunitas? Albani enim Hiſpaniarum regis Legati, & præſidis ſuperbum imperiũ cùm armis occaſionem dediſſet, quæ hactenus aut opes, aut regna, aut rex longè lateq; potentiſſimus tantum potuere, ut liberis libertatem eriperent.

Sic ergo Populus Romanus, Bruto, Collatinoq; ducibus, regis nomine cùm perpetuo imperio deleto, Reipublicæ formam in aliam tranſtulit. Libertatis ſuæ vindices annua dignitate dotavit, Conſules appellando, ut nimirum ſe civibus ſuis conſulere debere meminiſſent. Liber jam hinc populus prima adverſus exteros arma corripuit, mox pro finibus, deinde pro ſociis, tum gloria & imperio. laceſſentibus aſſidue, & uſquequaque finitimis. Nam confectu Hetruſco, & cùm

Por-

Porſenna, Latiniſq; adverſus Tarquinios bello, Conſules poſt annum ducenteſimum Volſcos domuerunt. Horum Metropolim Vejos poſt decennem obſidionem cœpit Camillus. Quo etiam in bello trecenti Fabii ceciderunt, uno ſuperſtite, qui exinde Cunctator eſt appellatus. Obſtrepebant intereà hinc Sabini, illinc Samnites: Hetruſcorum quoque populus, necnon & Tarentini cum Pyrrho dubiã aleam faciebant. Nec ſatis erant interna, vicinaq; hæc mala, niſi & Senones Galli ab alio, & noſtro hoc axe, atq; Oceano Alpes tranſgreſſi demõſtraſſent, quod ipſi à cœlo, & ſolo ſuo invictum, atq; acre haberent, id à virtute habuiſſe Romanos. Mittunt tamen ad eos ex more legatos Romani, ſed ut inter arma, leges, & jura non audiuntur. Quapropter totis jã caſtris urbi appropinquãtibus ad Alliã flumen cum exercitu Fulvius occurrit, ſed ceditur. Mox urbem invadẽtibus cedit Manlius, & lecta cum juvenum manu arcem Capitolii occupat, ex qua ſe, & pulſam urbe libertatem aſſerit. Galli dum urbem habent, ſedentes in curulibus ſellis prętextatos ſenes velut Deos venerati, ubi homines eſſe intelligerent, pari vecordia trucidant. Poſtremũ aggreſſus eos ex inopinato Furius Camillus urbẽ Manlio, & cũ Mãlio libertatẽ urbi reddidit. Hinc domitis Picenis, Salentinis, Volſiniis, va-

riæ urbem ſeditiones invadunt, in quibus tamen ipſis principem populum, ut ſanctum adhuc, & pium jure mirabimur, dum vel legum libertatem, vel pudicitiam, vel natalium dignitatem, aut decora, atq; inſignia honorum vindicat.

Et talis quidem illi domi, ac foris, talis pace belloq; populus fretum ſuæ *adoleſcentiæ*, id eſt *ſecundam ætatem* habuit, qua jam annum prope quingẽteſimum agens, univerſam inter Alpes & mare Italiam armis ſubegerat. Inde in majus robur & *juventam* quaſi exſurgens par orbi terrarum eſſe cœpit. Nam ducentis, qui ſequuntur, annis Europā Aſiam, Africam, & totum deniq; orbem terrarum bello victorijſq; peragravit. Initium à Carthagine factum. Nam quod Punicum Primū appellavere hoc tempore terra marique ſummis utrinq; viribus geſtum. Quibus autem viris, & ducibus geſtum! non hominum; *Auditores*, ſed fortitudinum nomina exaudietis Duillios, Calphurnios, Scipiones, Regulos, Metellos, Manlios. Quorum Regulo quid admirabilius? Qui hoſtium non modò, ſed & monſtrorum domitor, cùm terrorem nominis ſui longè lateq; circumtuliſſet, Xanthippi Lacedęmonis artibus captus in hoſtium poteſtatem vivus venit. At ille quid! non par tantum, ſed omni

ca-

calamitate excelſior, nec carcere Punico fractus, nec legatione, qua Romam mittitur. Quippè diverſa, quã hoſtis mandaverat, cenſuit. NE PAX FIERET: NE COMMUTATIO CAPTIVORUM RECIPERETUR. Sicque fide ſervata in Africam, id eſt in extremum ſupplicium regreſſus eſt. At ille nec voluntario eo ad hoſtes ſuos reditu, nec ultimo deniq;, ac crùdeliſſimo ſupplicio territus, imo his omnibus admirabilior apparuit. Quid aliud dicemus *Auditores* quam victum de victoribus, & quia Carthago non ceſſerat, de fortuna triumphaſſe? Tandem navali prœlio victi Pœni pacem petũt anno belli moti XXIV. Exigua deinde & vix quadriennis requies, cùm ecce poſt Ligures, Illyrios, & Gallos Inſubres, aut pacatos, aut domitos, alterum Punicum exoritur. Hoc licet priori cedat annorum ſpacium (nec enim amplius, quam octo & decem annos habet) tamen cladium atrocitate lõge terribilius fuit. Eo enim durante, quater Romanum fudit Annibal, ad Ticinum, ad Trebiam, ad Traſimenum, ad Cannas denique, ipſe annos XVII. Italiæ viſceribus inhærens. Romani nihilominus fortes & ſui ſimiles unã urbem gloriæ & virtutis ſedem non tam muro & laterum compage, quã robore animi vallatam unanimes te-

nent.

nent. Prœlio, quod ad Ticinum geſtũ penè in hoſtium poteſtatem Scipio imperator veniſſet, niſi protectum patrem filius tunc adhuc prætextatus ab orci eripuiſſet faucibus. Hic ille eſt Scipio, qui exinde in exitum Africæ adolevit, cognomen ex ejus ruinis adeptus AFRICANUS. Apud Cannas duo maximi maximorum ducum Pauli, & Varronis exercitus ita conciſi, ut ipſe Annibal militem monet, *parcere ferro*. Alter ducum occubuit, effugit alter. Uter majore animo, quæ noſter, ſibi reſpondens, *Paulum*, inquit, *puduit*, *Varro non deſperavit*. Jam aderat, & quod adagio dicitur: *ſtabat ad portas Annibal*. Nec tamen animum deſpondet Romanus, ſed ut antea intra Tarpejam rupem, ita nunc urbi ſuæ incluſus, toti adhuc orbi parem ſe ferebat. Vicerat interim Pœnus, ſi ut vincere, ita uti victoria noviſſet. At ille frui maluit. Unde aliò avocatum, quem non Alpes, non arma, non viri terruerant, Bajarum & Campaniæ amœna proſtrarunt. Ibi ſiquidem luxu & deliciis cùm ipſe, tũ exercitus vigor elanguit, adeo ut verè, quod à noſtro refertur, in eum dictum ſit, *Capuam Annibalis Cannas fuiſſe*. Hic paulatim reparatis viribus viam videre Romanus cœpit, qua exturbaret Italia Annibalem. Victa erat,

vel

vel potius recuperata, duce Scipione; Hiſpania; ibidemque (bono omine) eo ipſo, quo obſidebatur die, capta Hiſpanica Carthago. Unde rerũ proſperarum fiducia jam plenus populus cum eodem Scipione in Africam tota mole converſus imitari voluit Annibalem, & Italiæ cladem in Africa vindicare. Hic Scipio poſt varios cũ Aſdrubale, cùm Syphace, conflictus, poſt caſtra, & oppida innumera incēſa faſcibus, aut everſa armis, ipſas Carthaginis portas obſidione concuſſit. Quo factum ut inhærentē, atque incubantém jam ultra certum luſtrum Italię extorqueret Annibalem. Itaque regreſſus caſtra ſua in Africam tranſtulit; ut nimirum Romam, quam in Italia non poterat, in Africa debellaret. Quis, *Auditores*, tantorum tum ducũ concurſus, quis prœliorũ eventus, exercitus, & acierum quæ forma fuerit, non meis, ſed verbis authoris noſtri, ſi libet, dicentem attendite: *Non fuit*, inquit, *major ſub imperio Romano dies, quàm ille cum duo omnium, & antea, & poſtea ducũ maximi, ille Italiæ, hic Hiſpaniæ victor, collatis cominus ſignis direxere aciem. Sed & colloquium fuit inter ipſos de legibus pacis. Steterunt diu mutua admiratione defixi: ubi de pace non convenit, ſigna cecinere. Conſtat utriuſque confeſſione nec melius, nec acrius potuiſſe pugnari. Hoc Scipio de Anni-*

nibalis, *Annibal de Scipionis exercitu prædicaverunt*. Sed ceſſit tandem Annibal, & leges victoris accepit Africa. Africã ſecutæ mox gentes Macedonia, Syria, Græcia, omniſq; propemodum Europa. Bellum Macedonicum, partim ob veterẽ olim cum Annibale ſocietatem, partim ob priſcam Regum Macedoniæ famam, & magni Alexandri gloriam ſuſceptum videbatur; Syriacum, adverſus Antiochum, Aſiæ opulentiſſimum regem, geſtum. Erat tum apud Antiochum in exercitu Annibal, qui, ut jam relatum, in Africa victus, & modò profugus hoſtem populi Romani toto orbe quærebat. Hujus in Antiochi militem cavillatio, digna quæ referatur, talis habetur: Oſtẽdebat Annibali Antiochus ingẽtes, quas adverſus populum Romanum paraverat, copias; convertebatq; exercitum inſignibus argẽteis & aureis florentem, currus etiam cum facibus, nec non elephãtes turritos inducebat, equitatumq; frænis & ephippijs mollibus ac phaleris præfulgentem: atq; ibi rex contemplatione tanti & tam ornati exercitus gloriabundus Annibalem inſpicit; & putaſne, *inquit*, ſatis eſſe Romanis hæc omnia? tum Pœnus eludens ignaviam imbellium militum ejus precioſè ornatorum: plane, *inquit*, ſatis eſſe credo Romanis hæc, etiam ſi avariſſimi ſint. Quid magis & lepidè & ſimul ſalsè tanto à duce

ce

ce dici potuit?Rex de numero exercitus ſui,ac de æſtimanda ęquiparatione quæſierat; reſpondit Annibal de præda. Et ſanè ita accidit. Nam victus & triumphatus præda cum ſuis fuit. Nec ceſſat hinc Romanus, ſed ut umbra corpus, ita ſemper virtutē adverſarius inſequitur. Vix quieverat primum Macedonicum, quin ſecundum atq; ei tertium ſucceſſit. Gallogręci quoq; Illyrii, Achęi, & in Hiſpania Numantini diu victorem populū habuere exercitum. Ac poſtremum in Africa Punicum, quod tertium dicimus, anno poſtfinem ſecundi quinquageſimo, cœpit recrudeſcere. Sed huic, belli anno quarto, Scipio Æmilianus, Africani filius ſummam impoſuit manum. Totā enim, & evertit, & incendit Carthaginem; ardentemq; per dies 17. aſpexit lacrymans. Quanta autem, & qualis ea urbium urbs fuerit, vel ex Cajo Saluſtio percipi poteſt, qui, ut ipſe alicubi profitetur, de ea ſilere, quam pauca dicere maluit.

Hucuſq; *Auditores*, tertiæ hoc ætatis populi Romani ſeculum meritò, ut poëtæ loquuntur, aureum dixerimus; centū verò qui inde ſequuntur anni, ferreos plane & cruentos, aut ſi quid immanius, appellabimus. Quippe cùm Jugurthinis, Cimbricis, Mithridaticis, Parthicis, Gallicis, atq; Germanicis expeditionibus, quibus cœlū gloria aſcendit, Grac-

chanæ, Druſianæq; permixtæ cædes, ad hæc ſervilia, & gladiatoria bella: deniq; in ſe cõverſus populus Marianis atq; Syllanis, noviſſime Pompeii, & Cæſaris manibus quaſi per rabiem, & furorẽ ſemetipſe laceravit. Quorum malorũ ſi cauſſas quærimus, quænam aliæ fuere, niſi quod Attali regis, & Aſiæ opibus, luxuq; accreviſſet eouſq; magnitudinis, ut ſuiſmet viribus in ſemet rueret. Unde de rerũ hoc ſtatu ita breviter, & eleganter, noſter: *Syria prima nos victa corrupit, mox Aſiatica Pergameni regis hereditas, illæ opes atq; divitiæ afflixere ſecuti mores, merſamque vitiis ſuis quaſi ſentina, rempublicã peſſumdedere*. Ad quæ ubi tempora ventum fuerit, *Auditores*, pro Camillis, Scipionibus, Atiliis; (quorũ poſteriores duo poſt conſulatus & dictaturas, poſt fractas variis triũphis Carthaginis opes publico ærario ad rem tutandam familiarem indiguere;) Septimulei potius, & Caſſii, aliiq; avaritiæ mancipia, opum gurgites ſe offerunt, & qui cùm eſſent pauperes provincias acceperũt divites, quæs ipſi dites reliquerũt pauperes. Legibus Delphico Apollinis oraculo de Lacedæmoniorũ republica proditũ, tũ perituram, cùm eam luxus, & opũ cupido invaderet. Quid? nonne & in iſthæc tempora, & mores idẽ competit? Nam primò honorũ ambitus, unde niſi à divitiis excitatus? Unde quoq; Maria-

na,

na, & Syllana tempeſtas, magnificæq; paſſim, & ſumptuoſæ largitiones, niſi ab opulentia ſimiliter, quæ peperit poſtremùm egeſtatẽ? Nec aliunde ſtimulatus in patriam Catilina: Pompejus, & Cæſar æſtū dominandi incenſi furialibus in exitiū reipublicæ facibus in ſe mutuò concurrére. Sed hæc involuta inter ſe, ac confuſa ab authore noſtro ſeorſim, & ſeparatim ſic enarrãtur ſingula, ne vitia virtutum luminibus obſtruat. Primò enim ut magnitudo creſcentis in dies imperii appareat, juſta illa, & pia cum exteris gentibus, quæ diximus, bella Jugurthinū, Cimbricū, Mithridaticū, Parthicū, & cætera commemorat. Inde ad civiū ſcelera, turpeſq; illas Druſorum, Gracchorūque pugnas converſus ad uſque Auguſtum Cæſarem, à quo initium mox ſumit quarta ætas, & ſenium imperii, eo ordine rem deducit, ut virtutes quæ in Auguſto fuerunt præcipuæ, non prætereat. Nam ſub finẽ operis ita de eo, inter alia, loquitur: *Auſuſque tandem Cæſar Auguſtus ſeptingenteſimo ab urbe condita anno Janum geminum claudere, bis ante ſe clauſum ſub Numa rege, & victa primum Carthagine. Hinc converſus ad pacem pronum in omnia mala, & in luxuriam fluens ſeculum, gravibus, ſeveriſq; legibus multis coërcuit. Ob hæc tot facta ingentia dictator perpetuus, & pater patriæ ap-*

appellatus. Atque hic colophonem ſuis Romanæ hiſtoriæ libris imponit author. Quæ populi Romani hiſtoria, ſi eam in juſta lance pendamus, tanto cæterarum gentium hiſtorijs anteferenda, quanto populos Romanos cæteris gentibus imperij magnitudine præſtitit. Nam ſi ad gentis initia, de quibus modò dictum, oculos cõvertimus, cujus populi obſcuriora,& tenujora principia? cujus viciſſim, ſi ad ſequentia reſpicimus, admirabiliores progreſſus? cujus tanta majeſtas; tanta in proſperis rebus moderatio, in adverſis animi magnitudo? ubi, & virtutum, & vitiorum aut plura exempla aut illuſtriora? Author verò ex quo hæc ſingula deducemus L. Annæus Florus eſt; quem Volaterranus Julium Florum Secundum maluit nominare; Quod exiſtimaret hunc eſſe cũ Secundũ, cujus amicè meminit Fabius Quintilianus qui,& familiariter à ſe amatum eum addit, virum ut miræ facundiæ, ita infinitæ curæ. Julij cognomen à Patruo Julio Floro retinuiſſe idem conjicit. Cujus quoq; Quintilianus mentionem facit, inter paucos diſertum eum fuiſſe indicans, utpotè in eloquentia, quam in Galliis ſub extremum exercuit Galliarum Principem. Quam de Floro opinionem, ſi Trajani ævum, quo claruit, & Quintilianus, & Florus noſter, reſpicimus, non abs re conjeciſſe, Volater-

tanus cenſeri poteſt: Niſi quod duo obſtare videantur: Prius eſt ipſe Quintilianus, qui non ut hiſtoricum, aut inter hiſtoricos, ſed ut oratorem,& inter eloquentiæ laude florentes utrumq; & Julium Secundũ, & Patruum ejus Florum concelebrat: Alterum eſt codicum veterũ ſcriptura, in quibus non Julius, ſed L. Annæus Florus conſtanter indigitatur. Unde colligendum doctiores voluerunt ex Hiſpania oriundum fuiſſe & fortaſſe ex ipſa Annæorũ, id eſt Senecarum gente. Quidquid horum ſit, quod nos in medio relinquemus, illud interim ratum eſto, egregiũ opus eſſe hos ejus quatuor rei Romanæ libros. Quos qui compendiũ Livij, aut breviariũ faciunt, vel eo, præter cætera, redargui exiſtimo, quod in iis à Livio ſæpe numero abeat, ac variet ſententia. Potius totius imperii florentis tabulam appellabimus, cùm præſertim ipſe in prologo ſuo fateatur, ſe ad exemplum eorum, qui terrarum ſitus pingunt, in brevi quaſi tabella univerſam imperij imaginem, ac magnitudinem ob oculos poſuiſſe. Quod ſanè ſcribendi genus, ac ſtudium brevitatis quidquid cenſeant alii, præcipuè in hiſtorico amplectendũ, magniq; faciendum judico. Nam & Saluſtium quid magis commendavit, quam oratio conciſa & ſtricta? Quid Thucydidem? de quo

utro-

utroq; cenſuram,ac judicium hujuſmodi Senecæ habemus: *Cùm ſit*, inquit, *præcipua in Thucydide brevitas, hac eum Saluſtius vicit, & in ſuis illum caſtris cecidit.* Brevitatem ſcilicet utriuſq; laudat graviſſimus author Seneca, non tamen obſcuram illam, & implicatam; ſed eam, quæ conjuncta eſt cum perſpicuitate; & qualem Phocioni placuiſſe legimus, cui quondã in comitiis redeunti, cùm unus è popularibus diceret, videris ò Phociõ, neſcio quid rerũ ipſe meditari, tũ ille: ita eſt, inquit, meditor, & cogito, utrum ex iis, quæ ad populum verba facturus ſum, aliquid valeam recidere, & amputare. Hic eſt ille Phocion, quem quoties ad dicendum ſurgere videret ipſe concionis, & fori rex Demoſthenes, toties fatebatur, *adeſſe verborum ſuorum ſecurim*. Ut ergo nec oratorem indecet dictio preſſior, ita ea hiſtorico videatur eſſe propria; adeo, ut neget Cicero *quidquam eſſe in hiſtoria pura & illuſtri brevitate dulcius*. Arq; hinc eſſe exiſtimandum quod Cæſar Caligula, cùm inter cætera, etiam Livii ſcripta vellet abolere, hanc præcipuè cauſſam commentus ſit, *quod eſſet verboſus in hiſtoria*. Noſter itaq; author ſicuti nequaquam verboſus, aut diffuſus, ita neque, ut illi, qui ſumma rerũ capita, aut nuda breviaria contexunt, in ſe reſtrictus eſt, aut exſanguis,

guis, ſed ſobriam, & verbis cultam orationem amat, denſus interim ſententiis, & rebus cum judicio prolatis adeo frequens, & fœcundus, vt verborū prope numerum ſententiarū numero conſequatur. Quæ profectò quemadmodum inſignis eſt, & noſtro cum maximis authoribus communis laus, ita reliquas, ſi non adſint, facile ſola compenſet. Nam ut cibis ii præcipuè laudantur, qui minimū detrimentorum, ſucci plurimum habent, ita maximi facienda oratio, quæ pauciſſimis verbis plurimum frugis, & rerum complectitur.

Abſolvi, *Auditores*, quæ hoc potiſſimum tempore dicenda mihi propoſueram. Illud coronidis adhuc vice addam: olim ſicuti exiſtimaſſe magiſtrum dicendi Fabium accepimus, multùm profeciſſe eum, cui Cicero placeret; ita fidenter affirmare audeam, quicumque *Lucium* hunc *Annæum Florū* ſibi diligenti inſpectione familiarem rediddiderit, eum exinde cum fructu maximoq; operæ ſuæ pretio Polybium, Livium, Dionem, Tacitum, Appianum, Cæſarem, & id genus majorum gentium lecturum hiſtorico. Platonis cœnam ejus fuiſſe indolis ajunt, ut ea invitati, atque excepti, poſtridie, quaſi famem obſonaſſent, melius, & majori cum appetitu prandercnt:

idem

idem; *Adoleſcentes ſtudioſiſſimi*, ex hujus authoris conſuetudine vobis futurum ſpondeo. Nam, ejus licet plenis vos lymphis proluatis, ſitim tamen, & ſtudium maximarum rerum magis, magiſque exſtimulabit. Dixi.

FINIS.

hu-
fu-
le-
ra-
m
i.